

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Bc. Jan UHER

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Být součástí jejich světa: vzpomínky žen bratří Čapků

Bc. Jan Uher

Diplomová práce

2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jan UHER**
Osobní číslo: **H08701**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Vzpomínky žen okolo bratří Čapků**
Zadávající katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se zaměří na prameny osobní povahy autorek Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové. Vedle obecné analýzy ego-dokumentů využije autor konceptu gender při zkoumání reflexe vztahu obou pisatelek k jejich životním partnerům. Korespondence zůstává sekundárním pramenem a slouží spíše jako měřítko při rozboru primárních pramenů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Primární prameny: Jarmila ČAPKOVÁ, *Vzpomínky*, Praha 1998. Olga SCHEINNPFLUGOVÁ, *Živý jako nikdo z náz*, Praha 1997. Olga SCHEINNPFLUGOVÁ, *Byla jsem na světě*, Praha 1988. Olga SCHEINNPFLUGOVÁ, *Český román*, Praha 1946. **Sekundární prameny a literatura:** František BURIÁNEK, Karel Čapek, Praha 1978. Jiří CIESLAR, *Hlas deníků*, Praha 2002. Karel ČAPEK, *Listy Olze*, Praha 1971. Helena ČAPKOVÁ, *Moji milí bratři*, Praha 1962. Václav ČERNÝ, "Český román" českým případem, In: *Tvorba a osobnost I*, Praha 1992. Helena KOŽELUHOVÁ, *Čapci očima rodiny*, 1995. Milena LENDEROVÁ, *A ptáš se knížko má*, Praha 2008. Dagmar MOCNÁ, Josef PETERKA, *Encyklopedie literárních žánrů*, Praha 2004. Robert B. PYNSENT, *Tolerance a mýtus o Karlu Čapkovi*, In: *Ďáblové, ženy a národ*, Praha 2008. Robert SAK, *Salon dvou století*, Praha a Litomyšl 2003. Marie ŠULCOVÁ, *Čapci*, Praha 1985. Marie ŠULCOVÁ, *Ladění pro dvě struny*, Praha 1990. Marie ŠULCOVÁ, *Poločas nadějí*, Praha 1993. Marie ŠULCOVÁ, *Brána věčnosti*, Praha 1997. Marie ŠULCOVÁ, *Prodloužený čas Josefa Čapka*, Praha 2000. Otto URBAN, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982. Vlastimil VÁLEK, *K specifičnosti memoárové literatury*, Brno 1984. Vlastimil VÁLEK, *Memoárová literatura 20. století*, Brno 2000. Vlastimil VÁLEK, *Očima těch druhých*, In: Štěpán VLAŠÍN (ed.), *Kniha o Čapkovi*, Praha 1988, str. 360-386. Miroslav ZELINSKÝ, *Stopami života*, In: Štěpán VLAŠÍN (ed.), *Kniha o Čapkovi*, Praha 1988, str. 11-31.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2011

Jan Uher

Děkuji za inspirativní připomínky a nepostradatelnou pomoc při formování konečné podoby mé diplomové práce paní prof. Mileně Lenderové. Zároveň děkuji rodině za duševní a materiální podporu během celého studia.

ANOTACE

Tématem předkládané diplomové práce jsou ego-dokumenty manželek bratří Čapků Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové. V první části práce se autor postupně věnuje všem ego-dokumentům v pořadí, v jakém byly vydávány, a snaží se je ve stručnosti charakterizovat a analyzovat. Druhá část zkoumá tyto texty pomocí analytické kategorie gender. Témata kapitol druhé části se vztahují k jednotlivým životním cyklům obou žen.

KLÍČOVÁ SLOVA

ego-dokumenty, Jarmila Čapková, Olga Scheinpflugová, životní cykly, bratři Čapkové

TITLE

To Be a Part of Their World: Memoirs of the Čapek Brothers' Women

ABSTRACT

The topic of presented diploma thesis is ego-documents of the Čapek brothers' wives – Jarmila Čapková and Olga Scheinpflugová. In the first part of the thesis the author gradually deals with all ego-documents in the sequence they were published, and he tries to characterise and analyze them briefly. The second part studies these texts using the analytic gender category. Topics of the chapters in the second part are related to individual life cycles of both women.

KEYWORDS

ego-documents, Jarmila Čapková, Olga Scheinpflugová, life cycles, Čapek brothers

Obsah:

1. Úvod	10
1.1. Metody, kritéria a cíle práce	11
1.2. Konstrukt gender a životní cykly	13
1.3. Memoáry a deníky – definice, stav výzkumu	15
1.4. Olga Scheinpflugová	18
1.5. Jarmila Čapková, roz. Pospíšilová	20
2. Analýza ego-dokumentů.....	21
2.1. „Ano, děvčátko, vy jste má dokonalá představa.“ Vzpomínková próza Český román Olgy Scheinpflugové.....	22
2.2. „Udělat něco dobrého ze svých kazů a špatností, to snad může jen herec.“ Druhé paměti Olgy Scheinpflugové <i>Byla jsem na světě</i>	33
2.3. „Rostla jsem s ním a jsem mu vděčná za mnoho.“ Soubor textů Olgy Scheinpflugové <i>Živý jako nikdo z nás</i>	39
2.4. „Pravda je, že jsem se snažila dorůst Vás“ Vzpomínky a Náčrtky ke vzpomínkám Jarmily Čapkové.....	44
2.5. „Já neobtěžuji nikoho potřebami svého srdce“ Deníky Jarmily Čapkové.....	51
2.6. „Mám hrozně unavenou mysl a hrozné, neulevitelné napětí.“ Tři samostatné vzpomínkové texty Jarmily Čapkové	58
3. Vzpomínky a ego-dokumenty jako pramen k životním cyklům.....	62
3.1. „Útok na naši výchovu byl veden ze dvou stran“ Dětství – výchova - dospívání	63
3.2. „Bylo mi přemáhati rozpaky z vlastní ostýchavosti...“ Seznámení – dvoření - námluvy	74

3.3. „Nu tak, už máme po nejhorším“	
Svatba	87
3.4. „Nechovám k němu žádné nechuti nebo nelásky“	
Manželství	92
3.5. „Zdálo se mi skoro, že se mi všechno vymklo z rukou.“	
Rodičovství	105
4. Závěr	108
5. Resumé	113
6. Použité prameny a literatura.....	114
7. Přílohy.....	119

1. Úvod

1.1. Metody, kritéria a cíle práce

Tématem předkládané diplomové práce jsou ego-dokumenty manželek bratří Čapků Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové. Všechny zkoumané prameny jsou editované a vyšly alespoň jednou knižně. Korespondenční pozůstalost obou žen není předmětem výzkumu této práce a autor ji využil pouze jako podpůrný pramen.

Jarmila Čapková po sobě zanechala několik ego-dokumentů. V první řadě jsou to její deníky z let 1932-1938, vedle nich pak nedokončená kniha vzpomínek na Josefa Čapka. Mimo to sepsala ještě tři kratší vzpomínkové texty vztahující se k manželovým osudům za druhé světové války. Po její smrti bylo také nalezeno větší množství drobných pracovních textů, které autorce sloužily jako podklad při práci na výše zmíněných vzpomínkách. Všechny tyto ego-dokumenty vyšly v jednom svazku pod názvem *Vzpomínky* až ke konci devadesátých let dvacátého století.

Memoárovým textům Olgy Scheinpflugové se dostalo větší pozornosti. Hned po konci druhé světové války vyšel poprvé *Český román*, autorčiny paměti věnující se jejímu vztahu ke Karlu Čapkovi. V osmdesátých letech následovaly memoáry *Byla jsem na světě* a kniha drobných vzpomínkových textů *Živý jako nikdo z nás*.

Nabízí se otázka, proč se vůbec ego-dokumenty těchto žen zabývat. V případě Jarmily Čapkové je odpověď celkem snadná. Její texty stály dlouhou dobu stranou zájmu badatelů, a přestože se nakonec dočkaly svého zveřejnění, nebyla jim věnována dostatečná pozornost. Několik málo odborných studií, které se jim věnují, je většinou rozebírá jen jako další pramen k životům a dílu bratří Čapků, přičemž se jim často nepřikládá takový význam, jaký by si zasloužily. Vyjma jediné drobné stati se tyto studie vůbec nezaměřují na text samotný nebo na osobu autorky.

Texty Olgy Scheinpflugové se sice dostaly do povědomí širší veřejnosti, ale i v jejím případě platí to, že se badatelé nepokoušeli o jejich hlubší analýzu, ačkoliv jsou informace a výroky z těchto pramenů hojně používány v odborné čapkovské literatuře. Olga Scheinpflugová byla v mnoha případech považována hlavně za manželku slavného spisovatele a teprve pak za svébytnou osobnost.

Jarmila Čapková a Olga Scheinpflugová jsou příkladem žen, které pocházely z podobného prostředí a měly umělecké a intelektuální ambice, ale jejich životní dráhy jsou v mnohém opačné. Práce se pokusí odpovědět na to, do jaké míry tuto skutečnost mohla

ovlivnit doba, ve které žily, a konvence, jež s sebou nesla. To je vedle toho, že byly manželkami slavného bratrského dua, opodstatnění zájmu o jejich osudy zachycené společně v jedné práci.

Základním metodickým přístupem této diplomové práce je využití kategorie gender. Pro české prostředí v první polovině dvacátého století však v rámci gender history zatím neexistuje ucelený shrnující výzkum, proto není možné porovnat výsledky s jakýmkoli obecnými závěry dlouhodobého bádání. Koncepce, která se při práci s ego-dokumenty obou žen nabízí, zahrnuje uchopení pramenů z hlediska životních cyklů. Autor přistupuje ke všem textům analyticky a v případech, kde to je vhodné, se pokusí zkoumané texty vzájemně porovnat.

První část práce se postupně věnuje jednotlivým ego-dokumentům obou žen v pořadí, v jakém byly vydávány, a snaží se je ve stručnosti charakterizovat a analyzovat. Nastiňuje takové jejich aspekty, jako je motiv k sepsání konkrétního textu, jeho vznik, zásadní témata, kompozice, forma, ale také využitelnost textu jako pramene.

Druhá část práce nechává mluvit obě ženy k tématům, která se drží rámce životních cyklů. Postupně se seznamujeme s životními fázemi Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové od dětských let, přes dospívání, období dvoření a námluv, manželství a zvláštní kapitola se týká otázky rodičovství. Pozdějším životním obdobím (vdovství, stáří) se věnuje pouze jeden ze zkoumaných pramenů, proto jsme je do celé práce nezahrnuli. V každé kapitole druhé části nejprve stručně připomeneme základní dobové konvence a stereotypy z hlediska konstruktů gender, následně přihlédneme k tomu, co o dané problematice vypovídají obě pisatelky, a vyvodíme z toho dílčí závěry. Na paměti přitom musíme neustále mít, že zatímco Jarmila Čapková je autorkou autochtonního textu v podobě deníku z třicátých let, Olga Scheinpflugová po sobě zanechala „pouze“ memoárové texty napsané s odstupem několika let. To samo o sobě ovlivňuje určitým způsobem povahu získaných informací.

Autor diplomové práce si vytyčil několik cílů. Zaprvé je to již výše zmíněná analýza pramenů osobní povahy Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové. Druhým cílem je poskytnout nový pohled na milostné vztahy Josefa Čapka s Jarmilou a Karla Čapka s Olgou, jehož výsledkem by mohla být částečná demytizace bezchybného obrazu bratrů, který se ujal v odborné literatuře druhé poloviny dvacátého století. A konečně třetím hlavním cílem je posoudit, co vypovídají zkoumané prameny o dobových genderových konstruktech.

1.2. Konstrukt gender a životní cykly

V následující kapitole se pokusíme stručně vymežit pojem gender na základě pojetí historičky Joan W. Scottové. Dále nastíníme českou produkci odborné literatury využívající tento konstrukt pro první polovinu 20. století. V poslední části kapitoly se zmíníme o přístupu k historickému prameni na základě konceptu životních cyklů.

Joan W. Scottová je autorkou několika studií zabývajících se konceptem gender, k nim patří i přelomová studie *Gender: A useful category of historical analysis*.¹ Scottová nebyla prvním badatelem, který použil pojem gender, ale jako první přinesla ucelenou koncepci, přičemž gender chápala jako analytickou kategorii podobnou třídě nebo rase.²

Ve své stěžejní práci poukazuje Scottová na to, že je nutné přehodnotit dosavadní bádání o ženách. Dějiny ženy podle ní stály vždy na okraji historiografie, většina historiků jim přiřazovala témata jako pohlaví a rodina, kterými je třeba se zabývat odděleně od velkých politických a hospodářských témat. Pro potlačení tohoto mylného názoru vytvořila nový koncept, který umožňoval alternativní výklad dějin. Gender jako analytická kategorie není pouze záležitostí žen, dotýká se celé společnosti. Autorka vymezuje dva základní přístupy ke kategorii gender. Zprvč může být prvkem určujícím sociální vztahy, které se zakládají na uvědomovaných rozdílech mezi pohlavími. Zadruhé pak způsob, kterým můžeme označovat mocenské vztahy.³

Gender není univerzálně platná kategorie a s historickým vývojem se proměňuje. Úkolem gender history je nastínit tyto změny a určit jejich příčiny i následky.

Předkládaná diplomová práce se převážně věnuje období první poloviny dvacátého století. Pro české prostředí však neexistuje v odborné literatuře zabývající se gender history jediná souhrnná práce, která by postihla tuto problematiku ze všech hledisek. Badatelé a badatelky se zatím věnují jednotlivým oblastem výzkumu, nejvýznamnější z nich si ve stručnosti připomeneme.

¹ První vydání textu: SCOTT, Joan W. Gender: A Useful Category of Historical Analysis. In *American Historical Review*, Roč. 91, č. 5, 1986. Autor této práce se drží slovenského překladu: SCOTT, Joan Wallah. Rod: užitečná kategória historickej analýzy. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Lubica (edd.). *História žien: Aspekty písania a čítania*. Bratislava, 2006. s. 40-71. ISBN 80-85549-65-4.

² Tamtéž.

³ Tamtéž.

Na prvním místě uvedme Martinu Pachmanovou, která se již několik let zabývá gender problematikou v uměleckém prostředí první poloviny dvacátého století. Je autorkou celé řady prací, za všechny jmenujme *Neznámá území českého moderního umění: pod lupou genderu*⁴ z roku 2004.

Postavení ženy v souvislosti s politikou je stěžejní téma historičky Dany Musilové. Ve své knize *Z ženského pohledu*,⁵ vydané v roce 2007, nastiňuje vývoj ženské emancipace v politické sféře a čtenářům představuje všechny političky z doby první republiky.

Jana Burešová se také zabývá ženskou otázkou ve dvacátém století. Její sféra zájmu je především v ženských spolcích. Ve své práci *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*⁶ se snaží zachytit změny, které nastaly ve dvacátém století v ženském spolkovém životě v porovnání se stoletím předcházejícím v souvislosti s pronikáním žen do politiky.

Významným počinem bylo také vydání sborníku *Cesta k samostatnosti, Portréty žen v éře modernizace*, který edičně připravili Pavla Vošahlíková a Jiří Martínek.⁷

Úkolem druhé části této diplomové práce je posouzení zkoumaných pramenů osobní povahy z hlediska konstruktů gender v rámci životních cyklů. Jde o časové cykly v životě jedince, které s sebou nesou určité znaky a projevy. Řadíme sem životní fáze jako například dětství, dospívání, manželství nebo stáří. Životní cykly jsou fixovány ritualizací. Rituály, které tvoří zlom v životě jedince, ukončují starý a začínají nový životní cyklus, se obvykle označují jako přechodové. Tyto rituály předznamenávají změnu sociálního statusu. Funkcí rituálu je poskytnout jedinci snazší přechod z jednoho období k dalšímu. Příkladem přechodového rituálu je křest nebo svatba.⁸

⁴ PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha, 2004. ISBN 80-7203-613-0.

⁵ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. Hradec Králové, 2007. ISBN 80-86829-31-9.

⁶ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. (edd.). *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*. Praha, 2010. ISBN 80-7286-164-4.

⁸ van GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha, 1996. ISBN 80-7106-178-6.

1.3. Memoáry a deníky – definice, stav výzkumu

Mezi ego-dokumenty neboli prameny osobní povahy, patří tři základní kategorie textů: memoáry (paměti), deník a korespondence. Poslední z nich se v následující kapitole věnovat nebudeme, protože z korespondence tato práce primárně nečerpá. Obě zbylé kategorie se pokusíme charakterizovat, vymezit z hlediska jejich historického vývoje a zároveň ve stručnosti shrnout současný stav výzkumu.

Memoáry jsou „vzpomínková vyprávění zaměřená především na prostředí a osobnosti, které autor poznal a na události, jichž byl svědkem.“⁹ Můžeme je přiřadit do oblasti literatury faktu, čemuž nasvědčují četná faktografická data od časových údajů, přes portréty reálných osob, mnoho místních a vlastních jmen, po citace z autentických výroků, literárních děl, článků, korespondence. Důležitým charakteristickým rysem memoárů je snaha o objektivitu podání a přihlídnutí k zorným úhlům zachycených reálných postav, ačkoliv primárně vychází ze subjektivního pohledu autora. Tímto základním přístupem se liší od deníků.¹⁰

Autor memoárů vědomě i podvědomě vybírá jednotlivé zachycované reálie a tím „vytváří vlastní narační vzorec jednání, který předkládá jako svůj stylizovaný příběh i nepřímý autoportrét.“¹¹

Při čtení vzpomínkového textu musí čtenář neustále brát v úvahu dvě časové perspektivy díla - soubor představ, na které autor vzpomíná, a aktuální reflexi, autorův náhled při psaní textu. Přičemž časový odstup vždy více či méně zvyšuje míru zkreslení popisovaných skutečností. Paměti můžeme mimo jiné rozlišit podle vztahu k realitě na autentické a fiktivní.¹²

Za jedny z prvních memoárů můžeme považovat Caesarovy *Zápisky o válce galské* z prvního století před naším letopočtem, rozvoj žánru však nastává až s potřebou individualizace uměleckého výkonu za renesance a humanismu. Jeden z prvních vrcholů zažívají paměti v období romantismu a od té doby jsou hojně rozšířeny jako již tradiční literární žánr.¹³

⁹ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004, s. 436.

¹⁰ Tamtéž s. 437.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž s. 438.

Nejdůležitější teoretická diskuze ve výzkumu memoárové literatury se na světové scéně odehrála v 70. letech 20. století. Velké množství teoretiků¹⁴ tehdy přišlo s názorem, že vhodným přístupem k memoárové literatuře je skloubení výzkumných metod literární vědy a kulturní antropologie. Bylo nutné upřít pozornost z literárně-estetické funkce jednotlivých textů na mimotextové skutečnosti, které jsou pro historiky, ale i sociology nebo psychology při čtení pramene důležitější. Memoáry by se zkrátka neměly číst pouze jako literární památky, ale také jako aktuální kulturní texty, které jakožto interpretace literární umožňují v širším kontextu interpretaci společenskou.¹⁵

Výzkum memoárů má v českém prostředí tradici, ale zde je nutné dodat, že až v posledních letech je prováděn s využitím moderních badatelských přístupů historické antropologie. Analýza deníku nebo vzpomínek byla dlouhou dobu prováděna za jinými účely než pro posouzení samotného textu. Vzpomínkové texty nesčetněkrát sloužily pouze jako podpůrný pramen pro ověření informací o daném tématu a často jich badatelé využívali, aby oživilí a odlehčili vlastní odborný text dobovým názorem pamětníka.¹⁶ Příkladem tohoto zastaralého přístupu k memoárům jsou práce Vlastimila Válka.¹⁷ Přínosná je naopak v tomto ohledu práce autorské dvojice Marcin Filipowicz – Alena Zachová s názvem *Rod v memoárech: Případ Hradec Králové*,¹⁸ která absorbovala poznatky z mezinárodní diskuze o pramenech osobní povahy a zkoumá vzpomínkové texty z úhlu současných trendů bádání.

Deník, druhý ze zkoumaných typů ego-dokumentů, definuje *Slovník literárních žánrů* těmito slovy: „*Chronologicky řazené, zpravidla datované osobní záznamy, pořizované v krátkých intervalech a bez časového odstupů.*“¹⁹ Fikce a fabulace je v deníku potlačena na úkor autentičnosti sebevyjádření, bezprostřednosti záznamu a věčnosti. Deník má jasně autokomunikační charakter, pisatel vede dialog sám se sebou za účelem sebepoznání, upevňování vlastní identity v kontrastu s vnějším světem. Největším a zásadním tématem deníku je aktuálně prožívané drama lidské existence, přičemž pisatel při zapisování

¹⁴ Wiliam C. Spengemann, Regina Lubas-Bartoszyńska, Andrzej Cieński, Georges Gusdorf, a další, více in FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena. *Rod v memoárech: Případ Hradec Králové*. Červený Kostelec, 2009, s. 17-27.

¹⁵ FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena. *Rod v memoárech: Případ Hradec Králové*. Červený Kostelec, 2009, s. 17-27.

¹⁶ Tamtéž s. 17-18.

¹⁷ Porovnej s VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno, 1984. Nebo VÁLEK, Vlastimil. *Memoárová literatura 20. století*. Brno, 2000. ISBN 80-7204-148-7.

¹⁸ FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena. *Rod v memoárech: Případ Hradec Králové*. Červený Kostelec, 2009. ISBN 80-87378-11-3.

¹⁹ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004, s. 98.

jednotlivých záznamů netuší další průběh. Základním stavebním kamenem deníku z hlediska kompozice je chronologický princip řazení zápisů. Ostatní kompoziční postupy stojí stranou.²⁰

Rozlišujeme tři typy deníku. Deník autochtonní není bezprostředně určen ke zveřejnění. Deník otevřený je osobní výpověď, kterou však autor už od samého počátku psaní hodlá zveřejnit. Třetí variantou je deník fiktivní, jehož funkce se vůči autorovi i čtenáři výrazně posunula směrem ke „krásné“ literatuře. V tomto případě autor sepisuje deník jako literární dílo, které často vůbec nevztahuje ke své osobě a čtenáři neočekávají autentickou výpovědní hodnotu vázající se k autorovi.²¹

Dějiny deníků sahají až do starověké Persie a antického Říma, ale deník v pravém slova smyslu se jako literární žánr rozmohl až počátkem 16. století s nástupem renesance. V Čechách se první deníky objevují až v druhé polovině 16. století. Žánr je oblíbený zejména v aristokratickém prostředí. Velký rozmach pak zažívají deníky zejména během 18. století pod taktovkou nastupujících osvícenských názorů a během století následujícího narůstá oblíbenost deníků u střední vrstvy obyvatel ve městech.²²

Zájem o deníky v oblasti historického výzkumu se více začíná projevat koncem šedesátých let nejprve ve Francii a později v Německu.²³ Diskuze a polemiky se přitom dobraly podobných výsledků jako v případě memoárů. Deníky je možné využít jako svébytný historický pramen, nikoli pouze jako doplněk k pramenům diplomatickým.²⁴ Při čtení deníku je nutné se soustředit i na jiné jeho aspekty ukryté v textu. Pak ho můžeme využít jako pramen například k dějinám sociálních struktur, dějinám rodiny, dějinám feminity i maskulinity, k dějinám každodennosti obecně, k výzkumu životních cyklů atd.

Jednou z nejdůležitějších prací využívajících nový přístup „čtení“ deníku je kniha princetonké profesorky Natalie-Zemon Davis.²⁵ V českém prostředí posouvá bádání v oblasti deníkových textů Milena Lenderová, která se soustředí především na ženské deníky 19. století.²⁶

²⁰ Tamtéž s. 98-99.

²¹ Tamtéž s. 99.

²² LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, s. 19.

²³ Tamtéž s. 25-26.

²⁴ LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence: Snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?: Sborníček příspěvků z 3. adventního kulatého stolu, který se konal na půdě Katedry historických věd FHS Univerzity Pardubice dne 11. prosince 2003*. Pardubice, 2004, s. 6.

²⁵ DAVIS, Natalie-Zemon. *Women on the margin: free seventeenth-century lives*. London, 1997.

²⁶ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. ISBN 80-7254-956-6.

1.4. Olga Scheinpflugová

(3. prosince 1902 – 13. dubna 1968)

Dětství Olgy Scheinpflugové bylo výrazně ovlivněno kulturním prostředím, které rodina jejího otce, spisovatele a novináře Karla Scheinpfluga,²⁷ pěstovala. Narodila se v prosinci 1902 ve Slaném jako nejmladší ze tří dětí. Její matka zemřela předčasně, když bylo Olze pouhých osm let. Po matčině smrti o to více dívka citově přilnula k otci. Karel Scheinpflug se po několika letech podruhé oženil a jak Olga, tak její sourozenci Božena²⁸ a Karel²⁹ po počátečních rozpacích nakonec nevlastní matku přijali.³⁰

Už v dětství se u Olgy začaly projevovat umělecké ambice – psala verše a hrála divadlo. V roce 1917 začala docházet na soukromé hodiny herectví k Marii Hübnerové.³¹ Po první světové válce se rodina Scheinpflugů přestěhovala do Prahy.³²

Roku 1920 se seznámila se spisovatelem Karlem Čapkem. Jejich vztah procházel po dobu patnácti let různými peripetemi, až se nakonec rozhodli pro uzavření sňatku v srpnu 1935. Po manželově smrti 25. prosince 1938 je Olga oddanou ochránkyní a špičkovou Čapkova literárního díla.

První divadelní angažmá strávila Olga ve Švandově divadle v letech 1919 - 1921. Od roku 1922 začala vystupovat jako členka souboru v Městském divadle na Královských Vinohradech. Od roku 1929 pak hrála v Národním divadle, kde působila s přestávkami až do své smrti v dubnu 1968.³³

Jako spisovatelka debutovala časopisecky povídkou *Maminka umřela* roku 1921. Je autorkou mnoha divadelních her (*Madla z cihelny*, *Okénko*, *Houpačka*, *Hra na*

²⁷ Karel Scheinpflug (1869 – 1948), otec Olgy Scheinpflugové, český novinář, kritik a spisovatel. V letech 1918 až 1927 byl předsedou Syndikátu českých a slovenských spisovatelů a komponistů.

²⁸ Božena Scheinpflugová, starší sestra Olgy Scheinpflugové, v roce 1945 se provdala za spisovatele Edmonda Konráda.

²⁹ Karel Scheinpflug (1899 – 1987), bratr Olgy Scheinpflugové, právník, od poloviny třicátých let dvacátého století byl literárním agentem Karla Čapka. Je autorem paměti SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Praha, 2007. ISBN 80-86078-79-3.

³⁰ MERHAUT, Luboš (red.). *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce, díl 4. S-Ž, sv. 1 S-T*. Praha, 2008, s. 107-111.

³¹ Marie Hübnerová (1865 – 1931), přední česká divadelní herečka počátku 20. století, přes třicet let byla členkou souboru Národního divadla, mj. hrála Franku v Čapkově *Loupežníkovi*, která byla později i její jedinou filmovou rolí. Byla učitelkou hereček vč. Olgy Scheinpflugové.

³² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 25-32.

³³ MERHAUT, Luboš (red.). *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce, díl 4. S-Ž, sv. 1 S-T*. Praha, 2008, s. 107-111.

schovávanou,...) a velkého množství románů (*Pod líčidlem, Babiola, Dvě z nás, Klíč od domu, Balada z Karlína*). Vedle toho se věnovala i poezii, z níž nejvýrazněji vystupuje autobiograficky laděná sbírka *Stesk*, napsaná po Čapkově smrti.³⁴

³⁴ Tamtéž s. 107-111.

1.5. Jarmila Čapková, roz. Pospíšilová

(24. ledna 1889 – 30. prosince 1962)

Jarmila Pospíšilová se narodila v lednu 1889 manželům Jaroslavu³⁵ a Zdeňce Pospíšilovým³⁶. Otec byl známý pražský advokát. Jarmila měla mladšího bratra Jaroslava,³⁷ který však zemřel po dlouhé nemoci již v roce 1909. Další tragická událost zasáhla do jejího života v roce následujícím, kdy přišla i o otce.

Jarmila úspěšně absolvovala Vyšší dívčí školu³⁸ v Praze a později se zapsala na dámskou školu pro kreslení a malbu na uměleckoprůmyslové škole,³⁹ tu však nedokončila.

V roce 1910 se seznámila s Josefem Čapkem, za kterého se po devítiletém vztahu provdala. Svatba se konala 3. května 1919. Po necelých čtyřech letech se rodina rozrostla o dceru Alenu, narodila se 30. dubna 1923.

Jarmila měla umělecké ambice, jež však nebyly naplněny. Kromě několika překladů z francouzské literatury se dochovaly pouze její autobiografické texty.

Manželství Čapkových zažívalo ve třicátých letech krizi, Jarmila se cítila nespokojená. 1. září 1939 byl Josef Čapek zatčen gestapem a následně poslán do koncentračního tábora. Po ukončení války pátrala Jarmila po svém muži a ještě nějakou dobu věřila, že je naživu, i když už okolnosti nasvědčovaly opaku. Podnikla několik cest po Německu, aby získala bližší informace o manželových válečných osudech. Po druhé světové válce také začala psát vzpomínky na svého muže, které však nedokončila. Zemřela 30. prosince 1962.

³⁵ Jaroslav Pospíšil (1862 – 1909), otec Jarmily Čapkové, vnuk nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila, advokát. Zemřel 15. ledna 1910 ve věku 48 let.

³⁶ Zdeňka Pospíšilová (1862 – 1950), matka Jarmily Čapkové, sestra známého knihkupce Jaroslava Bursíka.

³⁷ Jaroslav Pospíšil (1890 – 1909), bratr Jarmily, zemřel 27. února 1909 ve věku 19 let.

³⁸ Viz BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005.

³⁹ Viz PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha, 2004.

2. Analýza ego-dokumentů

2.1. „Ano, děvčátko, vy jste má dokonalá představa.“⁴⁰

Vzpomínková próza *Český román* Olgy Scheinpflugové

Úkol napsat „český román“ uložil Olze Scheinpflugové, alespoň podle jejího svědectví, T. G. Masaryk někdy na přelomu dvacátých a třicátých let. Prezident tehdy samozřejmě neměl na mysli konkrétní téma a náplň textu, ale postěžoval si, že jiné evropské literatury mají svůj vlastní typický román vystihující národní podstatu a atmosféru doby. „*Vy znáte lidi a různá prostředí, měla byste napsat český román.*“⁴¹ Údajně úkolem napsat „český román“ pověřil i několik dalších spisovatelů. Slib daný T. G. Masarykovi byl také podle vlastních slov Olgy Scheinpflugové hlavním důvodem, proč použila pro text o jejím vztahu s Karlem Čapkem právě název *Český román*.⁴²

Myšlenka napsat vzpomínky na Karla Čapka se zrodila krátce po jeho smrti: „*Věděla jsem, když se neodhodlám vydat svědectví o svém vztahu ke Karlu Čapkovi a o jeho ke mně, dokud jsou ještě moje city roztavené bolestí a nevychladlé časem, že tuto knihu nenapišu nikdy.*“⁴³ Olga Scheinpflugová začala tedy psát první verzi *Českého románu* na jaře 1939. Text zatím nesl prostý název *Román* a jeho hlavní hrdinka ještě vystupovala pod jménem Barbora.⁴⁴ Za protektorátu byl Karel Čapek na listině zakázaných autorů, a tak vznikaly řádky budoucí knihy tajně. V pamětech vydaných pod názvem *Byla jsem na světě* se k tomu Olga Scheinpflugová vyjadřuje podrobněji: „*Psala jsem ji doma i na Strži, kam jsem dojížděla vlakem dlouhou a pomalou cestou skoro tři hodin, ukrývala jsem tam i Čapkovo drahé drobné písmo v žlutnoucích dopisech. Mnoho prohlídek v mém domě mě varovalo a činilo ostražitou. Napsané stránky jsem ukládala do zavařovacích lahví, uzavřela a zakopávala jsem je s pomocí své sestry na Strži v lesíku u zdi pod menší akáty, abychom je jednou našly.*“⁴⁵ Ve stejné knize jen o několik stránek dál popisuje i to, jak spolu se Zdeňkem Němečkem,⁴⁶ Vlado

⁴⁰ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 56.

⁴¹ Tamtéž s. 241.

⁴² Podrobněji o tom: SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 241. Nebo také SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 243.

⁴³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 243.

⁴⁴ KRČMA, František. Osudy jedné knížky. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. 5. vydání. Praha, 1969, s. 485-491.

⁴⁵ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 243.

⁴⁶ Zdeněk Němeček (1894 - 1957), diplomat a spisovatel, využil svých znalostí cizího prostředí ve svých románech o českých vystěhovalcích v USA a ve Francii, v roce 1948 odešel do exilu. Byl dlouholetým přítelem

Clementisem⁴⁷ a sovětským plukovníkem, poskytnutým i s vojenským džípem na rozkaz jednoho sovětského generála, jela po ukončení války pro zakopané rukopisy na Strž, v té době již obsazenou vojáky Rudé armády. Rukopisy se po počátečním zmatku nakonec najít podařilo a Olga Scheinpflugová mohla začít připravovat text k vydání.⁴⁸

Ještě než předala rukopis *Českého románu* do nakladatelství Borový,⁴⁹ požádala o posouzení textu přítele Ferdinanda Peroutku⁵⁰ a Edmonda Konráda⁵¹ a na jejich radu vypustila některé pasáže kvůli rozvláčnosti.⁵² První vydání *Českého románu* pochází z roku 1946. Nakladatelství Borový jej vydalo v počtu 8800 výtisků. Díky čtenářskému ohlasu byla kniha vydána během následujících tří let u stejného nakladatelství ještě třikrát v celkovém počtu 34000 výtisků. Po únoru 1948 nebylo Čapkovo jméno v oficiálních kruzích zrovna dvakrát v oblibě, a tak se páté vydání knihy objevilo až v roce 1969. Nakladatelství Melantrich vydalo knihu s doslovem Františka Krčmy⁵³ v obrovském padesátitisícovém nákladu. Pošesté a zatím naposledy vydal *Český román* Československý spisovatel v roce 1991.

Proč se odhodlala k sepsání vzpomínek na svůj vztah s Karlem Čapkem, odhaluje sama přímo v *Českém románu*. „*Napiš, jak to bylo, 'řeklo mi několik přátel, skloněných nad korespondencí, která přežila Karla Čapka,*“ píše autorka v úvodu knihy a pokračuje: „*Váhala jsem vědout, jak těžké je vydat své vlastní já.*“⁵⁴ V závěru knihy je pak ještě několik pasáží týkajících se přímé motivace k sepsání paměti: „*Chtěla sloužit jeho památce, jeho jménu*

Karla Čapka a Olgy Scheinpflugové. Po ukončení války pracoval na ministerstvu zahraničí a Olga Scheinpflugová se na něj obrátila s žádostí o pomoc při znovu nalezení Čapkových i vlastních rukopisů.

⁴⁷ Vladimír Clementis (1902 – 1952), slovenský komunistický politik, publicista a diplomat. Od roku 1945 působil na ministerstvu zahraničí. V roce 1952 popraven v procesu s Rudolfem Slánským.

⁴⁸ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 278 - 279.

⁴⁹ Nakladatelství Borový vzniklo roku 1912 a přes změnu majitelů si zachovalo svůj název až do znárodnění v roce 1948, poté přejmenováno na Československý spisovatel. Za vedení Františka Borového vycházela v nakladatelství především původní česká tvorba a na typografické podobě knih se podíleli přední čeští výtvarníci, mj. i Josef Čapek. Ve třicátých letech zde začínají vycházet Spisy bratří Čapků.

⁵⁰ Ferdinand Peroutka (1895 – 1978), český spisovatel, dramatik a publicista. Je považován za nejvýznamnějšího představitele české demokratické žurnalistiky. Je autorem rozsáhlého díla o počátcích Československa *Budování státu*. Patřil mezi „pátečníky.“

⁵¹ Edmond Konrád (1889 – 1957), český dramatik a divadelní kritik, byl přítel Karla Čapka a člen jeho kroužku „pátečníků.“ V roce 1945 se oženil se starší sestrou Olgy Scheinpflugové Boženou Scheinpflugovou.

⁵² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, str. 243. Nebo KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 487, kde je uvedeno i jméno Edmonda Konráda.

⁵³ František Krčma (1910 – 1996), přítel a životní partner Olgy Scheinpflugové po roce 1946. Podílel se na vydání literárních děl Olgy Scheinpflugové vč. memoárů. Znalec Čapkova díla, v letech 1976 až 1987 byl předsedou Společnosti bratří Čapků.

⁵⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 7.

a dílu, z něhož udělali Němci svým příchodem minulost, rvát se za jeho pravdu, říkat to, co on už nemůže. A tam, před oprýskaným divadelním zrcadlem, se herečkina tvář proměnila ve tvář literáta, odhodlaného napsat bez přetvářky všecko, co jí bylo dopřáno poznat po jeho boku.⁵⁵ Olga Scheipflugová se podle takovýchto výpovědí cítila odpovědná za šíření myšlenkového odkazu svého manžela, zvláště v tak neutěšených časech, jakými byly počátky protektorátu, kdy bylo jméno Čapek mezi prvními na listině zakázaných autorů. A její pocit odpovědnosti můžeme zřejmě opravdu považovat za klíčovou hybnou sílu, která určila hlavní téma *Českého románu*.

Když se někdo rozhodne psát paměti, zpravidla zvolí jeden ze tří osvědčených postupů. Buď se soustředí čistě na sebe, na svůj život a na své dílo, a pak mluvíme o pamětech monografických. Pokud výsledný text není ucelený a tvoří ho spíše fragmenty ze vzpomínek bez znatelného propojení, jedná se o paměti mozaikové. Někdy se však autor vedle vlastních zážitků záměrně zabývá i událostmi nadosobní povahy, díky nimž poskytuje čtenáři širší historické souvislosti a vytváří tak paměti panoramatické.⁵⁶ Podle tohoto základního klíče chápání memoárové literatury by mělo být snadné posoudit jakékoli paměti a přiřadit je k příslušné kategorii. V případě *Českého románu* je to však o něco složitější.

Český román nese charakteristické rysy hned dvou z těchto kategorií. Pojdme si ve zkratce zopakovat základní kostru knihy a poukažme na objekty zájmu Olgy Scheipflugové, abychom mohli paměti posoudit podle výše uvedeného měřítko. Zatím nechme stranou jakékoli jiné interpretace a držme se autorčina náhledu.

Z počátku to totiž vypadá, že se vypravěčka bude věnovat sobě. Čtenáři je hned v první větě představena třináctiletá Olga, která už ví, „že bude herečkou.“⁵⁷ Seznamuje se s její rodinou a s jejich nelehkým životem za první světové války. Otec Karel nejprve není dceřině zalíbení v herectví příznivě nakloněn, ale nakonec jí domluví vyučování u „velké herečky“⁵⁸ a dívčin herecký talent se může konečně začít rozvíjet. Olga dospívá a objevují se první nápadníci a také první divadelní role v Malém divadle na Vinohradech. A právě v této chvíli dochází ke zlomu v pojetí vyprávění: seznámení s Karlem Čapkem. Od této chvíle se vypravěčka věnuje v podstatě výhradně vztahu Olgy s Karlem a ostatní události (herecké úspěchy, počátky spisovatelské dráhy, noví přátelé,...) jejího života základní linku vypravování jen doplňují a navíc si začíná všimnout podobných událostí spojených s Čapkovým

⁵⁵ Tamtéž, s. 465.

⁵⁶ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004, s. 437

⁵⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 9.

⁵⁸ Více k vyučování mladé Olgy: SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 31.

životem. V centru pozornosti se tedy vedle Olgy ocitá i její partner. Sledujeme jejich seznámení, jejich první schůzky, slibně se rozvíjející milostný vztah, ale také první potíže a krizi, která zapříčiní, že se jejich vztah změní na dlouhou dobu v důvěrné přátelství. Pak nastává další zlom, po letech vyčkávání se Karel vyslovuje a žádá Olgu o ruku. A úhel vyprávění se znovu částečně proměňuje. Novomanželé si zařizují společné bydlení, uvykají jeden druhému v každodenním životě, všechno dělají společně nebo s ohledem na toho druhého, prožívají šťastné dny, které ale nemají trvat dlouho. Čím dál častěji je v textu zmiňována mezinárodní situace Československa a zejména pak rostoucí nebezpečí, které oba manželé cítí za západními hranicemi státu. Karel Čapek patřil v druhé polovině třicátých let k velkým kritikům událostí v Německu po nástupu Hitlera k moci a přizpůsobil tomu obsahově i svou literární a novinářskou produkci té doby. V těchto chvílích se pozornost vyprávěčky pomalu přesouvá z obou manželů spíše na Karla a na jeho odhodlání neakceptovat nespravedlnosti tehdejšího světa. Přes všechnu snahu je ale tlak na spisovatele příliš velký a v kombinaci s jeho chatrným zdravotním stavem nakonec i zásadní. Smrt Karla Čapka je další a poslední zlom, který vrací pozornost zpět na Olgu, bojovnici za manželův odkaz, ale i na situaci a život v protektorátu. Osobní zážitky postupně ustupují do pozadí před celkovým obrazem nelehké doby, kterou vítězoslavně utne konec války. *Český román* jakoby v některých svých částech nesl charakteristiky pamětí monografických i panoramatických, ale jako celek jej ani k jedné z těchto kategorií přiřadit nemůžeme. Klíčem k problému může být slovo román v názvu memoárů.

Olga Scheinpflugová se rozhodla sepsat své vzpomínky s použitím románových prvků. Předně je text napsán ve třetí osobě a nepoučený čtenář by ho vůbec nemusel za vzpomínky považovat. Pomineme-li, že psát o sobě ve třetí osobě je přinejmenším nestandardní, působí vyprávěččiny popisy Olžiných pocitů poněkud křečovitě, jinde naopak teatrálně: „*Pak to přešlo a mohla volně vydechnout i myslit, země se usadila a to bylo horší; mozek se zakrivil a začal zase uvažovat. Nemohu kupředu ani zpátky, řekla si, a žít, to znamená, mít ustavičně děsnou bolest. Byla exaltovaná jako všechny herečky tragédií, jichž nervy jsou usmýkány cizím utrpením. Neuvažovala o svých povinnostech, nechtěla si připomenout jedinou kladnou věc života.*“⁵⁹

Ještě zvláštější jsou popisované pocity jiných postav a zejména pak Karla Čapka. V několika pasážích nahlíží vyprávěčka přímo do jeho nitra: „*Díval se na svůj svět jako na kus země, kde se naseje a nasází to nejužitečnější a nejkrásnější, domov, láska a služba. Vrátil*

⁵⁹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 227.

se k třicetiletému Čapkovi, který věřil, že může na svůj osud působit svou vůlí. Litoval, že celý svět neprožívá jeho pocity, ...⁶⁰ píše například o jeho duševním rozpoložení krátce po uzavření manželství. „Už si nedovedl představit svůj staromládenecký život, nechtěl vědět, jaké to bylo dřív až do jeho pětáctýřiceti let,“⁶¹ stojí o několik stránek dál. Samozřejmě, že pisatelka mohla znát jeho pocity, mohl jí je přímo sdělit, ale popisování vnitřních stavů se v memoárové literatuře zpravidla vztahuje na osobu vypravěče, a pokud ne, pak je z kontextu jasné, že uvedené pocity vypravěč jiné postavě přisuzuje většinou na základě domněnky. *Český román* je ale napsaný ve třetí osobě a díky tomu by čtenář mohl považovat Karlovy myšlenky za jím přímo vyslovené, což by samozřejmě byla chyba.

Olga Scheinpflugová vlastně hraje se čtenáři *Českého románu* hru. Tvrdí, že chce pravdivě vyličit skutečný příběh (píše o „zdrucující upřímnosti, která jediné opravňuje k existenci memoárové literatury“⁶²), ale zároveň předstírá, jakoby o paměti vůbec nešlo. Zmíněný popis Čapkových pocitů to jen potvrzuje. S přihlédnutím k výše uvedeným aspektům by *Český román* mohl být asi nejpřesněji charakterizován jako paměti zbeletrizované.⁶³ To však s sebou přináší značné potíže při jeho využití jako pramene.

Co se vlastně snažila Scheinpflugová vypovědět? Co chtěla čtenáři přiblížit? Svůj život po boku Karla Čapka? Čapkův život? Nebo snad atmosféru doby, pád první republiky, druhou republiku a období protektorátu? Na každou z těchto otázek můžeme v knize najít odpověď, ale vždy jen částečnou. Ať byl její záměr jakýkoli, je jasné, že celková koncepce *Českého románu* má značné trhliny právě díky tomu, že vypravěčka neví, na co se chce soustředit.

Hned po prvním vydání rozbouřil *Český román* vlnu diskuzí v odborných kruzích. Vedle pozitivních ohlasů se objevilo i několik kritických textů. Jejich autoři se nechtěli smířit s celkovou koncepcí knihy a odsoudili Olgu Scheinpflugovou za zkreslený obraz Karla Čapka. Mezi největší kritiky *Českého románu* bezpochyby patřil Václav Černý,⁶⁴ který své názory na knihu formuloval především ve studii „*Český román*“ českým případem.⁶⁵

⁶⁰ Tamtéž, s. 268.

⁶¹ Tamtéž, s. 286.

⁶² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 7.

⁶³ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004, s. 437.

⁶⁴ Prof. Václav Černý (1905 – 1987), český literární vědec, spisovatel, překladatel a filosof. Literární kritiku považoval za vědeckou činnost a soustavně se jí věnoval od konce dvacátých let.

⁶⁵ ČERNÝ, Václav. „*Český román*“ českým případem. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha, 1992. s. 769-777. ISBN 80-207-0411-6.

Olga Scheinpflugová zvolila nestandardní postup při formulování Čapkových slov v některých dialozích – citovala dlouhé pasáže z dopisů, které od něj obdržela.⁶⁶ Své rozhodnutí vysvětlovala hned v úvodu *Českého románu* slovy: „*V touze nezatěžovat jeho oněmělá ústa cizí stavbou slov, použila jsem výňatků z jeho korespondence jakožto dialogů.*“⁶⁷ Podobně se k tomu vyjadřuje i v pamětech *Byla jsem na světě*: „*Odhodlala jsem se k montáži událostí s jeho korespondencí, protože se mi nezdálo bezvýznamné, z jakých zdrojů soukromého trápení i radostí čerpal své inspirace, jimiž je ovlivněn každý člověk.*“⁶⁸ Toto její rozhodnutí však bylo jedním ze zásadních bodů kritiky Václava Černého, který poukazuje na to, že jsou díky tomu v knize dva Karlové Čapkové. Karel Čapek interpretující sám sebe v dopisech a Karel Čapek interpretovaný autorkou: „*O vhodnosti či nevhodnosti tohoto způsobu nebudeme se zde přít: Čapkovy dopisy jsou tu zároveň publikovány a nepublikovány, neboť nejsou uveřejňovány celé, nýbrž útržkovitě, jen co a pokud paní autorka uznala za vhodné z hlediska svého románu,*“⁶⁹ píše Václav Černý a pokračuje: „*Ze stanoviska estetického lze dodat, že co bylo dopisem, může se stěží stát částí románových dialogů: je příliš zřejmé, že styl styku ‚par lettres‘ je jiný než styl mluvní, a každý ví, že by tváří v tvář neřekl (o sobě) mnohé, co dovede napsat nebo by to pověděl jinak.*“⁷⁰ Jinými slovy opět můžeme konstatovat, že Olga Scheinpflugová vědomě nedodržela to, co si vytyčila na začátku *Českého románu*: ztvárnit pravdivý obraz Karla Čapka. Vždyť některé úryvky z Čapkových dopisů se původně ani nevztahovaly k situacím, k nimž je přiřadila a často jejich použití v textu vůbec nekoresponduje s dobou sepsání konkrétních dopisů.⁷¹ „*Nejednu souvislou pasáž rozděluje Olga Scheinpflugová ve dvě i více částí, nejednou spojuje dva citáty z rozdílných dopisů v jeden, nepřihlízejíc ani při tom, ani při onom způsobu k časové sounáležitosti, z níž byly vytrženy jen ohledem na vlastní záměr fabulační výstavby románu.*“⁷² Je jasné, že objektivnost autora memoárového textu není nikdy úplná, ale otázkou zůstává, zda Olga Scheinpflugová nezašla v případě *Českého románu* daleko a nepřetvořila podobiznu Čapka až příliš podle vlastního uvážení.

⁶⁶ Dochovaná korespondence Karla Čapka adresovaná Olze Scheinpflugové vyšla v souboru: HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971.

⁶⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 7.

⁶⁸ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 243.

⁶⁹ ČERNÝ, Václav. „Český román“ českým případem. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha, 1992, s. 771.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Porovnej s HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971.

⁷² HALÍK, Miroslav. Vydavatelovy poznámky. In HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971, s. 285

Václav Černý kritickými slovy na adresu *Českého románu* nešetří a nutno dodat, že oprávněně. Především upírá textu literární kvality a nebojí se použít slova nevkus. To, co se podle Černého naprosto vymyká dobrému vkusu, jsou především pasáže, ve kterých herečka mluví o sobě poněkud neskromně. V jedné pasáži tvrdí, že „byla jiná, naprosto jiná než všechny dívky,⁷³ jinde, že „zdědila nesmírný sklon k tragice,⁷⁴ nebo že „má takovou děsnou předvídatost.⁷⁵ Černý dokonce mluví o jejím „sebezalíbení naprosto nevyčerpatelném.⁷⁶ Ještě mnohem více ho zaráží, když podobně pochvalná slova o Olze vkládá do úst Karlu Čapkovi, nebo je konstatuje ve vztahu s ním: „...může si od samého Karla Čapka dát potvrzovat svůj talent...může mu v své knize dodávat i své myšlenky k jeho dílu, vždyť 'k němu citově i duchovně patřila'...“⁷⁷ Černému vadí i ono údajné pověření od T. G. Masaryka k sepsání českého románu. *Český román* není podle něj nic jiného než „nevkus rozměrů naprosto obřích, nevkus à l'état pur. Takový, s jakým je málokdy dáno setkat se v literatuře.“⁷⁸ Dále se zastavuje i nad pochybnou koncepcí knihy, když trefně poukazuje na to, že postavu protagonistky *Českého románu* je nutné vždy posuzovat ve vztahu ke Karlu Čapkovi a nikoli samostatně jako osobnost „pro sebe fungující a v sobě autonomní a významnou.“⁷⁹

Kriticky se na adresu *Českého románu* vyjádřila i neteř bratří Čapků Helena Koželuhová⁸⁰ ve svých vzpomínkách: „*Český román, který Olga napsala o sobě a o něm (Karlovi) po jeho smrti po válce, musel rozhořčit. To, co z něj Olga udělala, opravdu nebyl Karel. Detaily jsou jistě většinou správné, ale člověk není soubor náhodných detailů a jeho podobizna se nedá vykreslit z citových vztahů k jedné osobě.*“⁸¹ Vzhledem k dalším postojům, které Koželuhová čtenářům předkládá v této části své knihy, je pravděpodobné, že podobný názor zastávala celá rodina.

⁷³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 45.

⁷⁴ Tamtéž, s. 101.

⁷⁵ Tamtéž, s. 58.

⁷⁶ ČERNÝ, Václav. „Český román“ českým případem. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha, 1992, s. 770.

⁷⁷ Tamtéž, s. 770.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 770-771.

⁸⁰ Helena Koželuhová (1907 – 1967), politička, členka Československé strany lidové a známá odpůrkyně KSČ po druhé světové válce. Byla druhou dcerou JUDr. Františka Koželuha a Heleny Čapkové-Koželuhové a neteří Josefa a Karla Čapkových. Od roku 1928 pracovala v advokátní kanceláři Adolfa Procházky, za kterého se později provdala. Kvůli ostré kritice komunismu byla nucena odejít v roce 1948 s manželem a dvěma dcerami do zahraničí. V 60. letech se přestěhovala do USA, kde působila jako profesorka francouzštiny a němčiny na univerzitě. Je autorkou knihy: KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995.

⁸¹ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 120.

Klíčovou roli při posuzování memoárů jako zdroje informací pro bádajícího historika hraje vždy vztah (poměr) mezi pravdou a fikcí. Jeden z mála odborníků na memoárovou literaturu v Čechách Vlastimil Válek soudí, že „v memoárové literatuře jde ovšem spíš o vztah mezi objektivním a subjektivním ztvárněním prožitého, o způsob výběru faktů a s tím spojený problém působení na rozumovou stránku čtenáře váhou osobně prožitých a popsanych reálií na jedné straně a působením na citovou stránku vnímatele způsobem zachycení těchto faktů na straně druhé.“⁸² Válek tak naznačuje, že pamětník záměrně zamlčuje některá fakta nebo seznamuje čtenáře pouze s neúplnou pravdou a leckdy vynechá účastníka vzpomínaného děje, který „mu při popisu dané situace z nějakého důvodu nevyhovuje, nebo který by mohl negativně ovlivnit jeho vzpomínku či pro pamětníka nežádoucím způsobem posunout vyznění vzpomínky.“⁸³ Zároveň dodává, že pro čtenáře může být velmi obtížné rozeznat takovýto subjektivní výběr faktů a objektivního nadhledu může dosáhnout jen studiem dalších vzpomínkových textů a jiných dobových pramenů, popřípadě sekundární literatury.

Český román není výjimkou, spíše naopak. Autorka neváhala některé události zasadit do jiného kontextu, jiné úplně vypustila (na konkrétní příklady poukážeme později). Ověření správného (pravdivého) zakomponování do časového rámce navíc velmi komplikuje skutečnost, že v knize je jen málo událostí přesněji datovaných. I ze záměrného použití úryvků z Čapkových dopisů jako částí dialogů (využitím jeho skutečných slov v jiném kontextu) je zřejmá autorčina snaha zdůraznit celkové vyznění textu na úkor jeho naprosté pravdivosti.

Do jaké míry tedy můžeme využít *Český román* jako faktografický pramen? V první řadě by mohl nabídnout informace o životě samotné pisatelky, ale při čtení zjistíme, že je Olga Scheinpflugová v mnoha případech nekonkrétní. Kdyby chtěl někdo sestavovat její životopis pouze podle *Českého románu*, vytvořil by v podstatě jen rámcový obraz jejího skutečného života. Věděl by, že začala hrát divadlo, ale nebyl by pořádně schopen určit kdy a v jakých rolích vystupovala poprvé, věděl by, že byla také spisovatelkou, ale z jejích děl by mohl jmenovat jen několik, celým jménem by znal jen hrstku jejích nejbližších. O sobě toho autorka řekne překvapivě málo.

Obrovský prostor dostává v knize Karel Čapek, a tak by se dalo předpokládat, že kniha může sloužit jako zdroj informací k jeho životu. Aby ne, když ji napsala osoba jemu tak

⁸² VÁLEK, Vlastimil. Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou: Způsob zobrazení reality v memoárech. Vědecká knihovna v Olomouci, 1. září 2008 [cit. 2011-0415].

⁸³ Tamtéž.

blízká. Avšak i v tomto případě čtenář nezjistí o mnoho více, než by vyčetl z jakékoli životopisné studie. Václav Černý k tomu píše: „Z obrazu básníka, jež podává jeho choť, nutno odečíst především všechno, co je pouhým opakováním, rozpráváním a rozměňováním toho, co o sobě v dopisech říká Čapek. Dále dlužno odečíst všechno, co ze života básníkova víme, co z jeho osudů je běžnou mincí obecné vědomosti: průběh Čapkova veřejného života, rozvoj jeho díla od knihy ke knize, jeho úspěchy zahraniční i domácí, kritiky, jimiž byl jednou oslavován, jindy napadán atd. Nového se tu s překvapením dovídáme nanejvýš to, jaký tvořivě iniciativní podíl na básníkově díle měla jeho choť...“⁸⁴

Zvláštní je i způsob, jakým autorka prezentuje vzájemný vztah Karla a Olgy. Ten je v románu „přeladěn v obraz společných zájmů a postojů, které stále více nabývají podoby politické, společenské,“⁸⁵ jak trefně podotkl literární historik František Buriánek.⁸⁶

Memoáry mohou také sloužit jako pramen k velkým dějinným událostem, avšak aby přinášely nová nebo méně známá fakta, musel by jejich autor být přímým aktérem a hybnou silou těchto událostí, osoba natolik zainteresovaná, že by dokázala čtenáři poskytnout detailní vzhled. Takovým člověkem Olga Scheinpflugová rozhodně nebyla. I když se tématům jako světová válka nebo Mnichovská dohoda nevyhýbá, není její prioritou tyto události více objasňovat, spíše je vztahuje k sobě a ke Karlu Čapkovi. *Český román* je přímo přeplněný Čapkovými názory na dění v tehdejší Československu a s blížící se druhou světovou válkou také na situaci v Evropě. Pokud se takovým událostem Scheinpflugová věnuje, vždy jde hlavně o představení svého a ještě častěji Čapkova postoje. Situaci, kdy se oba dovídají o anšlusu Rakouska, popisuje například takto: „Karel seděl se svou ženou u rádia a poslouchali poslední dech škrčené rakouské svobody, když se náhle ozvaly ze sentimentální biedermeierovské Vídně arogantní a zpupné prušácké marše. Vyskočili a oba byli bledí jako čest světa, která tou dobou právě umírala. ‘Tam ti už ztrácejí všechno, co činí důstojným život člověka i celku,’ řekl Čapek po hodině ticha, ‘ale mají jedinou přednost ve svém neštěstí, předně mu pomáhali a za druhé jim nemohou vzít jejich řeč.’“⁸⁷ I z tohoto úryvku je patrné, že pamětnice ve svém vyjadřování místy sklouzává do nepřiměřené teatrálnosti. Čapkovy názory na domácí i mezinárodní politiku byly obecně známé i za jeho života z jeho článků

⁸⁴ ČERNÝ, Václav. „Český román“ českým případem. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha, 1992, s. 774.

⁸⁵ BURIÁNEK, František. Karel Čapek mezi ženami. In BURIÁNEK, František. *Inspirace domova*. Hradec Králové, 1988, s. 95.

⁸⁶ František Buriánek (1917 – 1945), český literární historik a kritik, zabýval se především českou literaturou ve dvacátém století, mj. je autorem několika textů o životě a díle Karla Čapka.

⁸⁷ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 352.

v novinách a jiných periodikách. Olga Scheinpflugová tedy ani v tomto případě neposkytuje nový pohled na Karla Čapka, ba právě naopak. Ve zkratce a teze pouze shrnuje to, co již bylo řečeno jinde a podrobněji.

K velkým událostem se autorka v textu přece jen vyjadřuje ještě jedním způsobem. Často se snaží o zachycení atmosféry doby: „*Pak se stal zázrak. Bylo to cosi nepopsatelného, lidé i dějiny to nazvali Převratem. Češi jej přece musili očekávat, staletí o něm snili, čtyři roky sabotovali doma a umírali pro něj v legiích, a když konečně a náhle přišel, nikdo to nechápal, lidé jen plakali, výskali a líbali se jako rodina, která se sešla po letech odloučení*“⁸⁸ píše například o konci první světové války v Čechách. Je otázkou, nakolik zkreslil tuto a jí podobné myšlenky časový odstup mezi vlastními zážitky a jejich sepsáním.

Co Olga Scheinpflugová naprosto (a zřejmě záměrně) vypustila, jsou jakékoli podrobnější vhledy do prvorepublikového divadelního světa. Sem tam se v knize vyskytne nekonkrétní zmínka o Olžině další roli nebo o úspěchu nové Karlovy hry. Tím je téma divadlo povětšinou vyčerpáno, čtenář se setká jen s minimem jmen Olžiných hereckých kolegů a režisérů představení. Tento rest herečka napravila v další vzpomínkové knize *Byla jsem na světě*.

Zatím jsme se věnovali informacím, které nám text Olgy Scheinpflugové poskytuje primárně – informace, jež sama autorka čtenáři vědomě nabízí. Každý pramen, a tudíž i jakýkoli ego-dokument, ale disponuje i jiným typem informací. Tyto sekundární informace jsou v textu zakódovány a pro jejich odhalení je nutné chápat dílo v duchu moderního pojetí historického bádání pomocí sociálně a kulturně antropologických přístupů.

Předně je možné *Český román* využít jako pramen k dějinám každodennosti. I když celkové pojetí textu samozřejmě není přednostně zacíleno na každodenní život hlavní dvojice protagonistů, můžeme při pozornějším čtení odhalit několik pasáží týkajících se této problematiky a to zejména v druhé části paměti, která se věnuje období společného manželského soužití Olgy a Karla. Dozvíme se, byť jen útržkovitě, jak manželé společně snídají před odchodem do práce, jak shání nový nábytek na Strž, autorka nezapomene dostatečně nastínit i Čapkovu posedlost zahradou a jeho neustálé plány, několik vzpomínek je věnováno jejich služebnictvu. Pozornost je upřena i na některé společné přátele, na vztahy s rodinou (zejména s Olžinou sestrou). Na prvních stranách knihy je mimo jiné vylíčen nelehký život za první světové války: „*Na rodinný stůl přicházejí poslední rok strašlivé věci; nežli zasedneš k chatrnému ubrusu, už víš předem, jak to dopadne. Udělá se ti mdlo, dřív než*

⁸⁸ Tamtéž, s. 26.

*kousneš do prvního sousta hrubě mletého ovsa se sušenými švestkami, jež už dávno změkčila plíseň, nebo do nemastného tuřínu, zmrzlých brambor, slizké šlichty z krup; ale pak si hlad prorazí cestu odporem....Šaty všech občanů, jimž právě neprší peníze z válečného nebo řetězového obchodu, už prodělávají své poslední stádium; střední stav zahanbeně staví na odív záplaty a prodřené lokty; nic nelze dostat, nic od tkaničky do bot až po slanečka nebo zrno hrachu...*⁸⁹ Válka nechala na dospívající Olze nesmazatelné stopy, podobných nepříjemných vzpomínek z tohoto období je v *Českém románu* hodně.

A konečně, *Český román* lze studovat s přihlédnutím ke konceptu gender. Ego-dokumentům Olgy Scheinpflugové se z genderové perspektivy věnuje druhá část této práce, a proto se tímto tématem nebudeme prozatím podrobněji zabývat.

Český román je kontroverzním autobiografickým textem. Část odborné veřejnosti po jeho knižním vydání zavrhl předkládaný obraz Karla Čapka. Hlavní výtky poukázaly na přílišné zaujetí vlastní osobou, rozklad objektivnosti na úkor vyznění celého textu, použití Čapkovy korespondence nesprávně v jiném kontextu a snahu o přílišnou jazykovou a stylistickou okázalost.

Problematický je i v případě jeho posouzení jako memoárového textu. *Český román* v sobě spojuje znaky hned tří kategorií memoárové literatury – můžeme ho označit za paměti monografické, panoramatické, ale i zbeletrizované.

Kompozice *Českého románu* je sama o sobě komplikovaná, přes avizovaný záměr vykreslit autorčin milostný vztah ke Karlu Čapkovi čtenář postupně zjišťuje, že určit skutečné téma textu není vůbec snadné. Karel však zůstává ústředním motivem téměř celé knihy.

Vzhledem k mnoha nepřesným, zkresleným, zamlčeným nebo vyloženě nepravdivým informacím je *Český román* problematickým faktografickým pramenem. Badatel musí mít neustále na paměti, že se Olga Scheinpflugová nechala strhnout konečným cílem svého snažení a mnohá možná využití z hlediska současných trendů historického bádání tím značně ztížila.

⁸⁹ Tamtéž, s. 12.

2.2. „Udělat něco dobrého ze svých kazů a špatností, to snad může jen herec.“⁹⁰

Druhé paměti Olgy Scheinpflugové *Byla jsem na světě*

Text paměti *Byla jsem na světě* vznikl pomalu a po částech v padesátých a šedesátých letech minulého století. Přes urputnou snahu se ho herečce nakonec nepodařilo dokončit. Olga Scheinpflugová si byla dobře vědoma svého nepříznivého a stále se zhoršujícího zdravotního stavu a sáhla po neobvyklém řešení – pověřila svého dlouholetého přítele Františka Krčmu, aby paměti po její smrti dokončil.⁹¹ Krčma si však byl vědom možných následků každého neuváženého zásahu do masy textu a počínal si obezřetně. Závěrečný text, jehož je autorem, zřetelně oddělil od textu Olgy Scheinpflugové, čímž mu dal spíše podobu obsáhlejšího doslovu.

Memoáry *Byla jsem na světě* vyšly knižně zatím ve dvou vydáních. První vydalo po dlouholetém úsilí právě Františka Krčmy nakladatelství Mladá fronta v roce 1988 v dnes neuvěřitelném nákladu 45 000 výtisků. Publikovaný text byl však poměrně výrazně krácen z ideologických důvodů. Zejména druhá, nedokončená část textu, která se věnuje poválečnému období autorčina života, doznala v tomto směru výrazné změny. Jistou rehabilitací pak bylo nové vydání z roku 1994, opět v Mladé frontě, které oproti prvnímu mohlo „problematické“ pasáže znovu zahrnout do celkové podoby textu. I na tomto vydání se editorsky podílel Krčma.

Při srovnání autobiografií *Český román* a *Byla jsem na světě* se nabízí hned několik otázek. Proč se autorka znovu vrací ve vzpomínání k tématům, která již jednou zpracovala, proč nenavazuje na předchozí text a nezačne tam, kde *Český román* končí. Odpověď možná nastiňuje František Krčma: „*Chtěla jaksí subjektivní pravdě románové autobiografie nastavit*

⁹⁰ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 111.

⁹¹ KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. 2. vydání. Praha, 1994, s. 323. Krčma uvádí přepis vzkazu Olgy Scheinpflugové na sešitu jejích literárních poznámek k pamětem: „*Pověřuji dr. Krčmu, kdybych zemřela, aby dopsal mé paměti po poradě se svědky a podle mého vyprávění. Olga Scheinpflugová 26. II. 1968.*“

*objektivní zrcadlo svých pamětí*⁹² Negativní kritické ohlasy na *Český román* byly pro Olgu Scheinpflugovou jen těžko stravitelné,⁹³ a tak je opravdu možné, že svou druhou autobiografickou práci chápala s trochou nadsázky jako určitý pokus o rehabilitaci.

Byla jsem na světě se od *Českého románu* odlišuje motivem, tématem i koncepcí celého textu. Důvodem pro sepsání *Českého románu* byla, jak jsme již poukázali, snaha uchovat a šířit myšlenkový odkaz Karla Čapka. Stopy této snahy jsou patrné i v textu *Byla jsem na světě*: „Karel psal, ponořen hluboce do člověka. Zrál. Zrál i tím, že si přibíral krom uměleckých úkolů starosti o celý svět, z básníka se stával myslitel.“⁹⁴

Ale jakoby si byla autorka vědoma toho, že v předchozích memoárech se o svou osobu zajímala jen jako o vedlejší produkt milostného vztahu s výraznou osobností, pokusila se protentokrát zaměřit pozornost především na sebe, přičemž největší prostor logicky dostává její působení na divadelní scéně první republiky. „Tak vznikl dvojí motiv touhy vypsát svůj život až do konce. Nejen prokázat, že její solidárnost s Čapkem byla stejná za jeho života jako po její smrti, ale že i bez Čapka se hlásí o svůj vlastní, osobitý podíl na české divadelní kultuře svého století.“⁹⁵ Krčma k těmto dvěma přidává i třetí motiv k sepsání paměti – představit obraz doby, ve které umělkyně žila a která jí prostoupila. Je otázkou, do jaké míry to mohlo být jedním z podnětů k sepsání, ale snaha překročit hranice vlastního prožívání a komentovat dobové nadosobní problémy je při čtení textu patrná velmi často.

Karel Čapek však stojí v centru pozornosti neustále, respektive je jedním ze čtyř hlavních témat. První část paměti se soustředí na autorčino dětství a mládí, ale na rozdíl od podobné pasáže *Českého románu* se ranému období svého života věnuje obšírněji a tato část textu neslouží pouze jako entré představující formování mladé umělkyně, budoucí slavné herečky a životní partnerky slavného spisovatele. Místo toho nechá Scheinpflugová čtenáře nahlédnout do každodenního života rodiny Scheinpflugů před a během první světové války, přibližuje otce i nevlastní matku, strasti dospívání v kůži nejmladšího sourozence a podobně. Tato linie drobných osobních vzpomínek prostupuje celým textem a nevymizí ani v částech, kdy se autorka primárně zaměřuje již na jiná témata.

Druhým a největším tematickým celkem je divadlo. Olga Scheinpflugová patřila k hereckým veličinám první republiky. Je proto logické, že se velká část memoárů soustředí právě na herecké prostředí. Scheinpflugová byla důležitou součástí souboru Divadla na

⁹² KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 328.

⁹³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 243-244.

⁹⁴ Tamtéž, s. 151.

⁹⁵ KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 329.

Vinohradech a později Národního divadla, během své kariéry se setkala s mnoha významnými herci, herečkami a režiséry a o většině z nich podala svědectví ve své knize *Byla jsem na světě*. Vedle vlastních divadelních vzpomínek tvoří medailony osobností jako Karel Vávra, Jaroslav Kvapil, Zdeněk Štěpánek, Leopolda Dostálová, Saša Rašilov, Hugo Haas, Eduard Kohout, Anna Sedláčková a mnohých dalších asi největší část textu. Scheinpflugová představuje své kolegy, a tím čtenáře zavádí do svého světa, do prostředí, které jí bylo nejvíce známé a nejbližší.

Karel Čapek je znovu velkým tématem textu, i když už ne nejsilnějším. Opět je patrná snaha Olgy Scheinpflugové o šíření jeho odkazu a o zdůraznění skutečnosti, že byla důležitou součástí jeho života. Jejich soužití se během vyprávění mění v jakýsi nadosobní společný boj za vyšší cíle a to se nemění ani po Čapkově smrti. Scheinpflugová má potřebu bránit a šířit manželovu památku. Výsledkem této potřeby jsou mimo jiné vlastně všechny její autobiografické texty. Jejich milostný vztah pak jak v *Českém románu*, tak i v *Byla jsem na světě* nejvíc připomíná jakýsi pakt, který s trochou nadsázky slouží obecně prospěšné věci: „*Jakmile začal Hitler řešit sudetskou otázku čili sudetskou záminku k pozření Československa, zmizelo všechno ostatní kromě zoufalého mravního boje, jaký kdy sváděl malý národ bez použití zbraně o svou existenci. V té době jsem se ocitla na jevišti jako ve snách, domov se stal místem vzrušených debat, všechno se zaměřilo na naši záchranu nebo porážku.*“⁹⁶ Drobné události ze společného života vykreslené v textu nejsou zahrnuty téměř nikdy náhodou, slouží určitému významovému cíli. Každopádně panuje mezi oběma hlavními aktéry vztahu nebyvalý soulad. „*V knihách Olgy Scheinpflugové Český román a Byla jsem na světě je život Karla Čapka viděn jakoby v obrácené perspektivě. Znala ho dobrých patnáct let, ale společně prožili jen tři roky. To se dá těžko vysvětlovat – a tak krátké manželství se mimoděčně proměňuje v idylu.*“⁹⁷

A konečně, memoáry *Byla jsem na světě* jsou jasným příkladem pokusu o paměti panoramatické. Už jsme zmínili názor Františka Krčmy, že jedním z motivů pro sepsání byla i snaha o vlastní interpretaci doby. Vztah s Karlem Čapkem – člověkem, který tak ovlivňoval dobovou politickou i společenskou situaci svými novinovými články a knihami – jakoby jí k tomu předurčoval. Zajímavé ovšem je, že tyto obecné komentáře a názory se v knize vyskytují zhruba až ve chvíli, kdy její vztah s Čapkem vyústil v manželství. Vyjadřuje se k předválečnému Německu, ke všem zásadním událostem doby, k protektorátu, ale

⁹⁶ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 220.

⁹⁷ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 12.

i k Československu po roce 1948. Mezi vzpomínkami z dětství je, jak jsme již zmínili, i několik obecných odstavců na téma první světová válka a říjen 1918. Ovšem období od roku 1918 až do první poloviny třicátých let dvacátého století komentuje v tomto duchu jen sporadicky. To by mohlo znamenat, že širší zájem o společenské a politické dění v ní probudil právě až společný život s Čapkem.

Jestliže jsme poukázali na některé odlišné aspekty obou velkých autobiografických textů Olgy Scheipflugové, pak je nutné zmínit názor ruského bohemisty Olega Maleviče,⁹⁸ který naopak upozorňuje na podobnost obou textů zejména z hlediska použití románových prvků na úkor objektivnosti a pravdivosti nejen u *Českého románu*, ale i v případě textu *Byla jsem na světě*: „... i v samém vyprávění je často narušena chronologie událostí a životní realita je místy, ať už záměrně či nikoli, nahrazena románovou fikcí.“⁹⁹ Podle Maleviče tak vlastně autorce víc než na sdělení objektivních skutečností záleží na výsledné ucelenosti textu a celkové koncepci knihy. Takové tvrzení můžeme určitě považovat za pravdivé, i když je tato tendence u *Byla jsem na světě* v porovnání s *Českým románem* o poznání menší.

František Krčma na konci knihy o její autorce píše: „Jestliže v *Českém románě* neušla podezření, že je v jejím líčení přece jen kus herectví, právě volbou této věrohodnější formy donutila všechny případné pochybovače k uctivému mlčení.“¹⁰⁰ To je výrok, se kterým není možné souhlasit, a jeho problematičnost je zapříčiněna především úctou, v níž Krčma Olgu Scheipflugovou choval. Teatrální a přehnaně patetický tón paměti se oproti *Českému románě* zmírnil, ale určitě nevymizel. Za všechny uvedme jeden konkrétní, náhodně zvolený případ. Takto například píše o sobě a herectví: „*Poučovala jsem se den za dnem o tom, co je to pravá podstata herectví, bála jsem se, že se jí nikdy nedopátrám a nebudu ji schopna definovat, nechci-li se uchýlit k frázím, hledala jsem v tom bludišti cesty sama k sobě, ale čím dál, tím jsem se víc a víc pletla a ztrácela směr. Východu nebylo, nikde nesvítilo, uhodla jsem, že mě odtud vyvede jen smrt.*“¹⁰¹ Její sklony k přehnané dramatičnosti se projevovaly už v *Českém románě*. Problém výše citované ukázky z textu spočívá v její přílišné rozmáchlosti, i když je obsahově velmi plytká. Bohužel není ani zdaleka v knize ojedinělá.

⁹⁸ Oleg Malevič (nar. 1928) ruský bohemista a překladatel. Věnoval se především české literatuře 19. a 20. století, mj. Vladislavu Vančurovi, Milanu Kunderovi a Karlu Čapkovi. Je čestným členem Společnosti bratří Čapků a její období založil i v Petrohradě.

⁹⁹ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 12.

¹⁰⁰ KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 328.

¹⁰¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 107.

Zamyslíme-li se nad tím, co nabízí autobiografie *Byla jsem na světě* jako historický pramen, dojdeme k několika podobným závěrům jako v případě *Českého románu*. Společné mají především to, jak pozoruhodně málo čtenáři sdělují o Karlu Čapkovi, přestože byl právě on v autorčině životě tím nejdůležitějším člověkem. Čapek se poprvé v knize objevuje zhruba po padesáti stránkách a pak už je jeho jméno skloňováno s větší či menší intenzitou až do konce knihy, ale kromě již obecně známých charakteristik uvedených i jinými pamětníky se opět nic nového, osobnějšího, nedozvídáme. Podobný rys s *Českým románem* je rozpoznatelný i ve snaze zachytit a okomentovat dobu: „*Třicátá léta dvacátého století už nám dala nahlédnout dopředu do vlády techniky, úzké ulice Prahy si zvykaly na větší počet aut a Letecká liga začala propagovat aeroplány....Kopyta koní umlkala a dláždění ulic si zvykalo na svištění pneumatik.*“¹⁰²

Na druhou stranu psala Olga Scheinpflugová své druhé memoáry s jiným záměrem než *Český román*, jak jsme již poukázali. Díky tomu musíme změnit přístup k textu *Byla jsem na světě* jako k prameni. Tím, že v centru jejího zájmu stojí tentokrát opravdu ona sama a její svět, je samozřejmě text vhodným historickým pramenem pro případného životopisce, což je v porovnání s *Českým románem* výrazný posun. I přes několik nepřesností, kterých se dopustila, je text *Byla jsem na světě* dobrým zdrojem faktografických informací o autorce, včetně jejích názorových a myšlenkových postojů. I zde však některé osoby a události záměrně zamlčela, aby celkové vyznění textu odpovídalo jejím představám. Věra Hružová,¹⁰³ její sokyně ve vztahu s Karlem Čapkem nebo více než přátelský vztah s Janem Masarykem, dnes spolehlivě dokázané skutečnosti,¹⁰⁴ jsou pro jistotu úplně vynechány, protože by mohly podkopat snahu o zdůraznění osudovosti jejího vztahu s Čapkem. Olga Scheinpflugová cenzurovala vlastní vzpomínky naprosto vědomě.

Ideálním pramenem jsou paměti *Byla jsem na světě* pro divadelní historiky. Vedle zmíněných hereckých medailonů jsou podnětné zejména ojedinělé, ale o to cennější pasáže o všedních dnech divadelního života. „*Nebylo lehké být přední herečkou v letech, na která tady vzpomínám. Z šesti až sedmi premiér v roce byly sotva dvě v kostýmech, které navrhl výtvarník, moderní toalety si musela každá z nás pořizovat sama. Divadlo na naše účty*

¹⁰² Tamtéž, s. 155.

¹⁰³ Věra Hružová (1901 – 1979), Karel Čapek se s ní seznámil zřejmě v literárním salonu Anny Lauermannové v roce 1920.

¹⁰⁴ O vztahu Čapka s Hružovou ve stejné době, kdy navazoval vztah i s Olgou Scheinpflugovou, svědčí například dochované Čapkovy dopisy pro Věru Hružovou, publikované knižně: OPELÍK, Jiří (ed.). *Dopisy ze zásuvky: Karel Čapek Věře Hružové*. Praha, 2000. ISBN 80-86207-15-3. O vztahu s Janem Masarykem píše například: KOSATÍK, Pavel – KOLÁŘ, Michal. *Jan Masaryk: Pravdivý příběh*. Praha, 2009, s. 116.

*připlatilo nanejvýš třetinu, ale zato si kladlo veliké nároky na dokonalé oblečení. Nebylo divu, v hledišti na nás mířily kukátky ženy kategorií, které jsme hrály, třeba v Shawově Millionářce jsem nemohla vypadat hůř než přítomné manželky továreníků nebo velkoobchodníků v modelech z nejlepších módních salónů.... Pro herečku nebylo angažmá dostačující platem, všechno pohltily švadleny.*¹⁰⁵ V těchto pasážích je Scheinpflugová nejvíc sama sebou, ty patří k tomu nejcennějšímu, co její paměti nabízejí.

Podobně jako *Český román* nabízí i memoáry *Byla jsem na světě* možné využití v gender history, což nastíníme v druhé části práce.

Po kontroverzním *Českém románu* se pustila Olga Scheinpflugová vedle mapování Čapkova života i do sepsání vzpomínek na své životní počínání. I zde dostává Karel dost prostoru, přesto se však tentokrát soustředí spíše na sebe. Autorka upírá pozornost na své divadelní působení, díky tomu je text především dobrým zdrojem informací při výzkumu divadelního světa a hereckého života za první republiky. I zde však vědomě vypustila některé důležité události svého života, aby znovu posloužila stěžejnímu poslání druhé části svého života – být oddanou vdovou a bránit a šířit dílo svého životního druha.

¹⁰⁵ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 185.

2.3. „Rostla jsem s ním a jsem mu vděčná za mnoho.“¹⁰⁶

Soubor textů Olgy Scheinpflugové *Živý jako nikdo z nás*

Texty obsažené v knize *Živý jako nikdo z nás* vznikaly v období po smrti Karla Čapka od ledna 1939 do roku 1968. Většina z nich měla být publikována v časopisech, divadelních programech nebo jako doslovy knih. Některé však přes původní záměr tento osud nenaplnily a dochovaly se pouze v rukopisech. Výjimkou je stať s názvem *Karel Čapek doma*, kterou Olga Scheinpflugová napsala nejspíš z vlastního popudu pro svůj připravovaný divadelní pořad *Večer Karla Čapka*.¹⁰⁷ Přesná datace vzniku jednotlivých textů je u některých z nich dnes již nemožná a můžeme ji jen odhadovat.

Soubor drobných vzpomínkových textů vyšel pod stejným názvem celkem dvakrát. Poprvé v roce 1997 pod názvem *Živý jako nikdo z nás: o Karlu Čapkovi*, podruhé pak v roce 2008 již bez podtitulu. Vedle vzpomínkových textů jsou do druhého vydání zařazeny i básně Olgy Scheinpflugové, ve kterých jasně odkazuje na Karla Čapka. Jedná se o básnickou sbírku *Stesk*, poprvé publikovanou v roce 1939, dále pak samostatné básně *Černá vlajka*, *Snad*, *Prázdnota*, *Rozloučení* a *Mimi*. Obě vydání edičně připravil František Černý.¹⁰⁸

„Jakou měl Čapek ženu, to nevím,...ale vdovu má dobrou,“ prohlásila v jednom zaznamenaném neformálním rozhovoru Olga Scheinpflugová a pokračovala: „Až jednou umřu, bude se asi muset zřídit ústav, bude to dělat celá armáda lidí... zatím jsem na to sama s pomocí doktora Krčmy a Halíka.“¹⁰⁹ V tomto výroku se skrývá pravá podstata všech jejích autobiografických počinů. Naprostá oddanost Karlu Čapkovi a hájení jeho osoby i šíření jeho myšlenek. „Tak velká osobnost vždycky pohltí své nejbližší okolí. Dříve jsem sloužila jenom své práci, teď má přednost on. Jsem šťastná, že mu mohu sloužit, je to důležitější než mé

¹⁰⁶ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 70.

¹⁰⁷ První *Večer Karla Čapka* uspořádala Společnost bratří Čapků 23. 11. 1952 v Ústřední lidové knihovně, více o tom viz ČERNÝ, František. Poznámky editora. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. vydání. Praha, 2008, s. 231-232.

¹⁰⁸ František Černý (1926 – 2010), významný český teatrolog, historik divadla a pedagog. V roce 1956 založil Kabinet pro studium českého divadla při Ústavu české literatury a podílel se na vytvoření Památníku národního písemnictví. V letech 1992 – 1997 byl předsedou Společnosti bratří Čapků.

¹⁰⁹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 151. Miroslav Halík (1901- 1975), český bibliograf, editor a literární historik, otec katolického teologa a kněze Tomáše Halíka (nar. 1948), dlouholetý předseda Společnosti bratří Čapků.

*psaní, nebo divadlo.*¹¹⁰ Tento druhý výrok pochází z jiného rozhovoru, který měl být vytvořen pro rozhlasové vysílání a místo na Karla Čapka se tentokrát zaměřoval spíše na slavnou herečku. Olga Scheinpflugová ale prakticky hned na začátku rozhovoru obrátila pozornost znovu na Čapka a vědoma si svého prohřešku, prohlásila: „*Vidíte, už jsem tam zase. Ale z toho si nic nedělejte, to už je můj osud.*“¹¹¹

Že byl pro její vdovský život Karel Čapek posláním a úkolem, které si sama přidělila, není nejmenších pochyb. Tato její snaha se právě v textech ze souboru *Živý jako nikdo z nás* projevila v největším rozsahu. V těchto črtách a statích není jejím cílem nic jiného, než podat adekvátní svědectví o významné osobnosti české kultury a své největší životní lásce. Karel Čapek je jediným tématem vzpomínek posbíraných v knize *Živý jako nikdo z nás*.

Postupně nám Olga Scheinpflugová představuje všechny známé podoby Karla Čapka, ať už je to Čapek spisovatel (*Karel Čapek zblízka, Povídky z kapsy Karla Čapka*), překladatel (*Francouzská poezie*), dramatik (*Několik slov k Věci Makropulos, O Bílé nemoci, Svědectví o Čapkově hře Matka*), novinář (*Karel Čapek zblízka*), bratr (*O bratřích Čapcích*), „pátečník“ (*Pátečníci*), prezidentův muž (*T. G. Masaryk a Karel Čapek*), humanista (*Karel Čapek na frontě cti a rozumu*), ale i Čapek jako chovatel (*O Karlu Čapkovi a jeho zvířátkách*), cestovatel (*Volné chvíle Karla Čapka*), hudební znalec (*O koničcích Karla Čapka, O Karlu Čapkovi*), zahradník (*Volné chvíle Karla Čapka, Karel Čapek zblízka*) a další. Chybí překvapivě jen jediná: Karel Čapek jako životní partner a manžel.

Do souboru je také včleněna jediná vzpomínka, která se primárně nesoustředí na Karla Čapka. Jedná se o text *Jak jsme ho znali* o Janu Masarykovi. Zařazení této sepsané vzpomínky do jinak ryze „čapkovského“ výboru je trochu zarážející. Problematice vztahu Olgy Scheinpflugové a Jana Masaryka se budeme věnovat později ve druhé části práce.

František Černý v doslovu ke knize píše: „*Za zvlášť pozoruhodný považuji záznam mnoha Čapkových výroků, které nejsou snad jen vypůjčeny z korespondence nebo z jeho publicistiky. Svědek menší intelektuální úrovně by nebyl schopen takto zásadní obraz podat, spíše by si všímal různých konkrétních, okamžiků, příhod, příběhů, které mu utkvěly. Všechna ta svědectví jsou také psána s velkou láskou a úctou, aniž by k tomu autorka potřebovala silných*

¹¹⁰ Tamtéž, s. 164.

¹¹¹ Tamtéž, s. 164.

slov.“¹¹² S poslední větou však nemůžeme souhlasit. Ani v textech souboru *Živý jako nikdo z nás* se ale autorka nedokázala ubránit teatralnosti, patosu a literárnímu kýči. „*Denně jsem sedala v Čapkově pracovně, prohrávala jsem s Francií a viděla padat gotickou krásu Londýna.*“¹¹³ A právě v pasážích, které se nesoustředí na drobnosti z Čapkova života, které se ho pokouší charakterizovat obecněji, se to projevuje nejčastěji: „*Svět, který obdivoval, se mu proměnil v bojiště. Vracel se domů se starostí v očích, odhodlaný zachraňovat, co se dá, pro ty druhé i pro sebe, pro své občanské a lidské svědomí, jak řekl. Zhasl svůj chlapecký, důvěřivý úsměv, odstrčil své drobné radosti jako nedůstojné hračky a rozmáchl se útlýma rukama básníka proti nestvůře fašismu.*“¹¹⁴

Problematika spisovatelského umění Olgy Scheinpflugové je tématem, které by jistě vydalo na samostatnou vědeckou práci. Scheinpflugová měla velké literární ambice, byla velmi plodnou autorkou románů a divadelních her, ale sama dobře věděla, že v literatuře, na rozdíl od herectví, výrazně nevyniká. „*Já vím, jsem jen průměrná spisovatelka,*“¹¹⁵ posteskla si ke konci života. Pro zajímavost ještě uvedme, že Helena Koželuhová se jí jako spisovatelky zastává, i když je jinak k její osobě velmi kritická.¹¹⁶

Výše citovaný František Černý se domnívá, že je kniha *Živý jako nikdo z nás* „*patrně vrchol memoárové literatury čapkovské,*“¹¹⁷ zatímco například britský bohemista Robert B. Pynsent¹¹⁸ s ním nesouhlasí a zastává opačný názor, že „*dílo zůstává pouhým opakováním dříve řečeného.*“¹¹⁹ Pravda je asi někde uprostřed. Zde poprvé se Olze Scheinpflugové podařilo představit Karla Čapka osobněji tak, jak ho znala a mohla poznat pouze ona. V některých statích (*Karel Čapek doma, Karel Čapek zblízka, O koničcích Karla Čapka,*...) se úspěšně vzdaluje nadosobnímu patosu obrazu Karla Čapka jako nositele velkých společensko-mravních ideálů. Naproti tomu v jiných (*Kus Krystalu, T. G. Masaryk a Karel*

¹¹² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 257.

¹¹³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 108.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 138.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 151-152.

¹¹⁶ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 118-119.

¹¹⁷ ČERNÝ, František. Olga Scheinpflugová. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 253.

¹¹⁸ Robert B. Pynsent (nar. 1943), britský bohemista provokující svými texty o autorech konstituujících český národní kánon. V českém překladu vyšly knihy: PYNSENT, Robert B. *Pátrání po identitě*. Praha, 1996. ISBN 80-85787-40-7. PYNSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha, 2008. s. 373-395. ISBN 80-246-1363-5.

¹¹⁹ PYNSENT, Robert B. Tolerance a mýtus o Karlu Čapkově. In PYNSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha, 2008, s. 379.

Čapek, Karel Čapek a Mnichov, Karel Čapek na frontě cti a rozumu,...) tento Čapkův mýtus výrazně přiživuje.

Společným rysem všech textů je pak naprostá adorace Karla Čapka. Helena Koželuhová k tomu píše: „*Ovšem nikdo se nemohl bouřlivostí svého oddaného obdivu vyrovnat Olze. Bylo to tak spontánní a upřímné, že v tom nebylo možno nalézt zrnko pochlebování.*“¹²⁰ Olga Scheinpflugová vyzdvihuje Karla Čapka ve všech jeho činnostech a podobách. Vše, co dělal, mělo nějaký smysl, všechno dělal se záplem a pořádně a všude vynikal: „*Celé jeho jasné a přirozené myšlení, jeho zvědavý, planoucí a nikdy neukojený vztah k životu, jeho básnický a filosofický obdiv k přírodě i k existenci člověka, jeho úcta k bližnímu, jeho půvabná a cudná mravnost nedoprovázená karatelským ukazováčkem, jeho přísnost k sobě a shovívavost k druhým, to vše bylo opravdu výjimečné.*“¹²¹ Nebo: „*Opravdu jsem nepoznala člověka větší pile a disciplíny, než měl on, a také ne většího životního zájmu. Nevím, je-li možno říci, že by ho něco nezajímalo, kromě klepů a malicherností. A stejně nelze říci, že by byl promarnil ve svém poměrně krátkém životě jedinou neúrodnou hodinu.*“¹²² V této souvislosti však uvedme také obsáhlý citát ze vzpomínek Heleny Koželuhové, který objektivitu Olgy Scheinpflugové znevažuje: „*Jak se na mužského sluší, měl Karel také své koníčky. Vystřídal jich řadu a tím to snad také přehnal, protože pravý koníček má vydržet dlouho, leckdy celý život. Snad proto nebyly Karlovy koníčky typické a možná to bylo i něco jiného. Karel byl totiž svou povahou zvědavý i zvědavý a nad průměr důkladný. Zalíbilo-li se mu v něčem, hleděl to pořádně prozkoumat a poznat. Ale okamžikem, kdy poznal přibližně všechno, co bylo snadno dosažitelné a přístupné, byl uspokojen a ztratil další zájem.*“¹²³ Koželuhová pak uvádí několik konkrétních příkladů koníčků, které Karla i jeho bratra Josefa oslovily, na nějaký čas pohltily a posléze nadobro opustily.

Zvláštní je způsob, jakým Scheinpflugová o svém životním partnerovi píše. V mnoha případech používá zájmeno *my* namísto zájmena *já*. Pro vysvětlení uvedme několik příkladů: „*Snad se nemýlíme my, kteří jsme viděli Karla Čapka zblízka...*“¹²⁴ nebo „*Ale pro nás, kteří jsme tu byli blízko, zůstává živý,...*“¹²⁵ Tím vytváří dojem jakési kolektivní vzpomínky, obecně přijatého vzpomínání na Karla Čapka společného více lidem z jeho okruhu a nevědomky tak upozadňuje svou osobu jako vypravěče. Její vlastní vzpomínky díky tomu

¹²⁰ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 126.

¹²¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 48.

¹²² Tamtéž, s. 50.

¹²³ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 91.

¹²⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 28

¹²⁵ Tamtéž, s. 68

působí neosobně a v těchto situacích jen podporuje názor výše zmíněného Roberta B. Pynsenta.

Texty ze souboru *Živý jako nikdo z nás* je tedy možné využít jako pramen k životu Karla Čapka, i když případný badatel musí mít neustále na paměti, že míra objektivit Olgy Scheinpflugové je zkreslena jejím bezmezným obdivem k jejímu životnímu partnerovi. I zde se v některých statích podobně jako v předchozích dvou memoárových knihách autorka pokouší komentovat dobu, ale při podrobném čtení dojdeme k zjištění, že tyto komentáře vlastně neustále účelově opakují stejnou myšlenku, která má za úkol vyobrazit vztah Karla a Olgy v mnohem významnější podobě než jen milostné.

Zvážíme-li, kolik možností nabízejí tyto texty při výzkumu z hlediska současných trendů kulturně antropologického historického bádání, zjistíme, že pro jejich příliš úzké a striktní zaměření na jedinou konkrétní osobu je možné využití jako historického pramene určitě menší ve srovnání s ostatními texty pisatelky. To platí i pro gender history.

Soubor vzpomínek *Živý jako nikdo z nás* je třetím a nejvýraznějším pokusem Olgy Scheinpflugové o vyzdvihnutí kvalitativních stránek Karla Čapka. Všechny texty vznikaly za tímto účelem a Čapek je (až na jednu výjimku) jediným tématem knihy. Přestože Olga patřila mezi jeho nejbližší a strávila s ním podstatnou část života, včetně tří let společného manželského soužití, jsou její vhledy do Čapkova života často zbytečně neosobní a v mnohých textech tak autorka opakuje to, co už sdělila někde jinde a co se stalo obecně známým i díky jiným pamětníkům.

2.4. „Pravda je, že jsem se snažila dorůst Vás“¹²⁶

Vzpomínky a Náčrtky ke vzpomínkám Jarmily Čapkové

„Vzpomínky Jarmily Čapkové vznikaly ze všech [...] čapkovských memoárů asi nejurputněji, nejobtížněji. Co do výsledku však ve srovnání s nimi ob stojí se ctí,“¹²⁷ napsal v doslovu k vydání *Vzpomínek* Jiří Opelík. Můžeme dokonce konstatovat, že důležitost vzpomínek a deníků Jarmily Čapkové nebyla dostatečně oceněna dodnes a že se význam, který v rámci memoárové literatury o bratřech Čapcích její texty mají, stále svým způsobem přehlíží. V této a v následujících kapitolách se budeme věnovat postupně všem ego-dokumentům Jarmily Čapkové.

V pozůstalosti Jarmily Čapkové bylo nalezeno několik textových pramenů osobní povahy, zdaleka ne všechny však byly autorkou určeny veřejnosti. Spolehlivě to lze doložit pouze u strojopisu textu, který editoři pozdějšího publikovaného vydání nazvali prostě *Vzpomínky*. Tento text je však pouhým torzem. Svě vyprávění autorka sice formálně zakončuje, ale přesto jsou v něm bílá místa, jež chtěla ještě později doplnit, aby byla budoucí kniha úplná. O tom svědčí velké množství poznámek ke *Vzpomínkám* nalezených po její smrti v různých sešitech, diářích i na drobných útržcích papíru.¹²⁸ Torzovitost a neúplnost tohoto díla velmi ztěžuje práci s ním jako s historickým pramenem. Konečné vyznění *Vzpomínek* ve stavu v jakém je Jarmila Čapková zanechala, by se výrazně proměnilo, kdyby do nich zařadila i to, co stojí psáno v *Náčrtcích ke vzpomínkám*.¹²⁹ Samozřejmě ale není jisté, zda-li by opravdu všechny nápady, postřehy a myšlenky z poznámek nakonec při psaní použila.

První pasáže budoucích *Vzpomínek* začaly zřejmě vznikat někdy v roce 1949.¹³⁰ Text se však rodil velmi pomalu, ale jistě ne kvůli nedostatku literárních zkušeností pisatelky. Přejmenším na jeden podstatný důvod zdlouhavého sepisování paměti poukazuje Jiří Opelík. Jak vyplývá z jiného vzpomínkového textu Jarmily Čapkové, nazvaného později

¹²⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 322.

¹²⁷ OPELÍK, Jiří. *Vzpomínky Jarmily Čapkové*. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 401.

¹²⁸ OPELÍK, Jiří. Ediční poznámka. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 352.

¹²⁹ *Náčrtky ke vzpomínkám* je titul příslušné kapitoly zvolený editorem.

¹³⁰ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 315: „Od roku 1949 (v Karlově Studánce) zamýšlím, promýšlím a rozvrhuji tu knihu, s největší vroucností srdce si naznačuji plán celku, toho nereálného, toho vnitřně viděného, a s ostychem a s nejistotou myslím na podrobnosti, které nemají být kostrou, jen výrazovým znakem, pomůckou.“

editorem letopočtem 1945, Jarmila ještě několik let po skončení druhé světové války věřila, že Josef Čapek přežil tyfovou epidemii v koncentračním táboře Bergen-Belsen v dubnu 1945 a může být ještě naživu. Na vlastní pěst se vydala do Německa a pátrala po svém muži. Naději v sobě nesla zřejmě ještě v první polovině padesátých let.¹³¹ „*Jak se však z takového duševního rozpoložení dají psát paměti? Jak se může uplatnit jejich nejsilnější popud, přivést mrtvého mezi živé, je-li jeho smrt dosud zpochybňována? Zdá se tedy, že skutečně psát své Vzpomínky mohla Jarmila Čapková začít až tehdy, kdy definitivně pohřbila své naděje, kdy se se smrtí Josefa Čapka smířila jako s nevývratným faktem.*“¹³²

Strojopis, který byl podkladem pro pozdější knižní vydání *Vzpomínek*, byl autorkou pořízen pravděpodobně v roce 1962 několik měsíců před její smrtí.¹³³

Texty Jarmily Čapkové mohly jen těžko vyjít knižně před rokem 1989. Kromě mnoha jiných důvodů už jen proto, že obsahují přepis Čapkovy eseje *Proč nejsem komunistou*.¹³⁴ Za zatím jediné knižní vydání všech ego-dokumentů Jarmily Čapkové vděčíme literárnímu historikovi Jiřímu Opelíkovi, který edičně připravil knihu s názvem *Vzpomínky*, vydanou v roce 1998.¹³⁵

V případě *Vzpomínek* Jarmily Čapkové je podobně jako u textů Olgy Scheinpflugové z knihy *Živý jako nikdo z nás* motiv k sepsání poměrně jednoznačný. Pisatelka chtěla především přiblížit čtenáři Josefa Čapka jako nejlepší možná pozorovatelka: „*Záleží mi na tom, aby tento tak bohatý a vnitřně dramatický život byl dokumentován čistě a bez literární přítěže, nadsázky a velkých slov, ke kterým by mohla svádět látka životopisu. Je tu u Josefa Čapka nerozborná, vzácná jednota života i projevu a měla by zůstat nerozmělněna.*“¹³⁶ Proč se odhodlala napsat své vzpomínky na Čapka, objasňuje v textu dokonce na několika místech a vždy je z její výpovědi cítit pevné odhodlání s jasně vytyčeným cílem: „*Chtěla bych, aby takto, co nejméně násilně, prostoupily můj náčrt jeho podoba, jeho vlastní povahové rysy. Neboť jeho dílo je vždy stavba, je vždy umělecký zákon, něco jako Bachova hudba, na úběžnicích do většího prostoru postaveno. Podstatným úkolem tohoto náčrtu bylo zvýraznit jeho podobiznu a jeho povahopis právě tímto způsobem; podtrhnout v přísnosti umělecké a ve stavbě jeho díla, co je tam zakleto z citu, z prožitků, z charakteru člověka-občana, z osoby*

¹³¹ OPELÍK, Jiří. Vzpomínky Jarmily Čapkové. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 393.

¹³² Tamtéž, s. 393.

¹³³ Tamtéž, s. 391-392.

¹³⁴ ČAPEK, Josef. Proč nejsem komunistou. In *Přítomnost*, 1925, č. 1.

¹³⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998. ISBN 80-7215-046-4.

¹³⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 11.

*soukromé.*¹³⁷ Několikrát se však Jarmila Čapková svěruje, jak je utřídění a sepsání vzpomínek na Josefa Čapka velmi důležité pro ni samotnou a že vzpomínky píše pro i vlastní potřebu: „*Proč to píšu? Abych měla souvislé povědomí života, který by člověk jinak nejráději spoluprožíval s druhým člověkem, snad méně osobně a méně důležitě, ale i tak by tomu dalo povědomí víc užitečnosti a plastičnosti.*“¹³⁸ Nebo jinde: „*A ke konci vidím, že napsat tyto vzpomínky bylo nejen mou útěchou, mou radostí, ale že je to naléhavá povinnost lásky pozdě vyznávané a uplatňované, neboť skládám účty a vidím, že jsem nedala tolik, kolik potřeboval.*“¹³⁹ Zároveň se ale snaží vlastní já omezit na minimum, jak píše v úvodu knihy: „*Tato knížka je vystavěna z osobních zážitků a zkušeností, je subjektivní a nechce být ničím jiným, i když se snažím neužívat osobního zájmena ‘já’ a i když jsem v citovaných dopisech vyloučila vše, co nevypravuje o Čapkovi, o jeho práci a názorech, co není podstatné a čím se snad spíše jen citově a důvěrně obracejí ke mně.*“¹⁴⁰ Je otázkou, zda se jí to skutečně povedlo a je-li to vůbec možné, nicméně záměr pisatelky úryvek vystihuje jasně.

Jarmila Čapková použila při psaní svých vzpomínek na Josefa Čapka z kompozičního hlediska poměrně neobvyklý postup, když zařadila do vlastního textu i obsáhlé úryvky z korespondence Josefa Čapka jí adresované. Na rozdíl od Olgy Scheinpflugové ale nepoužila úryvky jako zastoupení přímé řeči a nevytrhla je z kontextu. Každá použitá část dopisu (mnohokrát téměř celé znění) je datována. Kromě toho je v pamětech také několik přepsaných úryvků z novinových článků. Oleg Malevič ve své práci o bratřech Čapcích poměrně trefně charakterizuje její paměti slovy: „*Vzpomínky Jarmily Čapkové – to je [...] vlastně na slovo skoupý komentář k dopisům Josefa Čapka z druhého desetiletí našeho století, které jí byly adresovány. Potom s ním prožila více než dvacet let, ale tahle léta společného života jsou vylíčena nanejvýš lakonicky.*“¹⁴¹ Většina textu se opravdu zabývá pouze obdobím od seznámení Jarmily a Josefa v roce 1910 po jejich svatbu v květnu 1919. Poměrně dost se dovídáme i o následujících čtyřech letech společného žití novomanželů s Karlem Čapkem v bytě v Říční ulici. Ale druhá polovina dvacátých a třicátá léta jsou už jakoby jen naznačena, nebo ve stručnosti shrnuta. Tato asymetričnost má své důvody. Zaprvé: i toto období chtěla autorka podložit autentickými texty, ale korespondence s Josefem po svatbě z pochopitelných

¹³⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 171.

¹³⁸ Tamtéž, s. 315.

¹³⁹ Tamtéž, s. 214.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 11.

¹⁴¹ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 12.

důvodů ustala, a tak se Jarmila odhodlala k použití Josefových novinových článků, které po válce dlouho sbírala po knihovnách a přepisovala ze starých ročníků novin. Na zapracování do textu už ale nedošlo.¹⁴² Druhým a možná významnějším důvodem je proměna vztahu Josefa a Jarmily v tomto období. Zřejmě od druhé poloviny dvacátých let jejich vztah procházel dlouhodobou manželskou krizí. Jarmila Čapková ji bezprostředně popisuje ve svých denících z třicátých let. V *Náčrtcích ke vzpomínkám* se k ní mnohokrát vyjadřuje a po letech přehodnocuje její příčiny, přičemž za hlavního viníka označuje sebe (této problematice se budeme podrobněji věnovat později). Je velmi pravděpodobné, že vzpomínání na krizové období jí nebylo příjemné a jen těžko se k němu odhodlávala.

Zatímco text *Vzpomínek* se snaží autorka pokud možno co nejvíce odosobnit, *Náčrtky ke vzpomínkám* jsou z valné většiny velmi osobní a přibližují manželský život Jarmily a Josefa včetně jeho nedostatků. S tím se zřejmě autorka v době pořízení strojopisu *Vzpomínek* v roce 1962 nebyla schopna vyrovnat.

Kromě toho se *Náčrtky* liší od *Vzpomínek* i z jiného úhlu pohledu. Jak napsal o *Vzpomínkách* Jiří Cieslar ve své knize *Hlas deníku*, „*je to psaní jistě zajímavé, nic nepředstírající, ale jaksi školácky vzorné, literárně hladké a v samé zodpovědnosti tak trochu povinné.*“¹⁴³ Cieslar to vysvětluje ušlechtilým předsevzetím, které autorku zřejmě příliš svazovalo. Naproti tomu jsou *Náčrtky* uvolněná, ale naléhavá sdělení, psaná „*zralou pisatelkou, která se [...] vyjadřuje s věcnou procítěností, plasticky,*...“¹⁴⁴ a důsledně se vyhýbá onomu „*krasořečnění bez jednoty a slovnímu baroku,*“¹⁴⁵ jež jí tolik dráždí při čtení paměti *Moji milí bratři*¹⁴⁶ její švagrové Heleny Čapkové. V *náčrtcích* jakoby Jarmilu nic neomezovalo a nebála se vyjádřit své pocity otevřeněji.

Jarmila Čapková si byla vědoma toho, že jsou autobiografické texty vždy subjektivní a několikrát to připomněla: „*Otázky, na něž svým vyprávěním odpovím, musí být jako ústřední nervstvo v kostře, musí nést všechno, pro co stojí zato psát, aby to nebyl jen soukromý, zcela subjektivní projev, a musí sloužit tomu, aby mohl převést do skutečnosti věci těžko sdělitelné,*

¹⁴² OPELÍK, Jiří. *Vzpomínky Jarmily Čapkové*. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 392.

¹⁴³ CIESLAR, Jiří. *Jak se doprovází poutník: Nad vzpomínkami Jarmily Čapkové*. In CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*. Praha, 2002, s. 223.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 320-321.

¹⁴⁶ ČAPKOVÁ, Helena. *Moji milí bratři*. Praha, 1962.

ale aby je převedl názorně.¹⁴⁷ Vlastním sebekritickým přístupem k sobě jako k zaujaté pamětnici přidává svým textům na věrohodnosti a objektivnosti.

Naprostá většina odborníků zastává názor, že jsou *Vzpomínky* Jarmily Čapkové velmi objektivním pramenem a dobrým zdrojem informací k životu Josefa a Jarmily Čapkových, ale i Karla Čapka. Autorka mnoho ve svých pamětech nepřikrášlila a nebála se tvrdých soudů. Přesto je určitá korekce jasně patrná, zejména pokud přihlédneme k jinému jejímu textu – osobním deníkům z třicátých let. Asi nejpřesněji to vystihl Oleg Malevič, když napsal: „*Věrohodnost každého slova [...] nebudí žádnou pochybnost. Ačkoliv, jak ukázaly nedávno publikované deníky memoáristky, to, co sama adresovala čtenářům, zdaleka nevyčerpávalo celou složitost života.*“¹⁴⁸

Autobiografické texty Jarmily Čapkové jsou dobrým pramenem k pochopení charakteru a myšlenkové podstaty života Josefa Čapka. Autorka ho znala ze všech ostatních pamětnic a pamětníků nejdéle a byla mu nejbliže. Ze všeho nejvíce je patrný záměr zachytit a popsat duševní růst a zrání Čapka jako umělce. Nezřídka se autorka pokouší o interpretaci a hodnocení jeho literárních a malířských děl a i v těchto pasážích se projevuje jako člověk Čapkovi nejbližší, chápe jeho inspirace, motivy, umělecké záměry a ztotožňuje se s nimi. Dlouhá pasáž se například věnuje Čapkovým prózám *Lelio*¹⁴⁹ a *Pro delfína*.¹⁵⁰ Pisatelka o nich mimo jiné píše: „*V Josefa Čapka básnických prózách Lelio a Pro delfína není tak lehké najít, co je tam zakleto z citu, z prožitku, z charakteru člověka, občana, osoby soukromé, ačkoli je ve vyprávění zcela neosobním Čapek subjektivní a lyrický uložen v přísném inkognitu, které bylo jedním z vysokých požadavků jeho mužného cítění.*“¹⁵¹

Vedle snahy zachytit „*historii jednoho tvůrčího osudu*“¹⁵² představuje Jarmila Čapková i ty nejdrobnější charakterové vlastnosti svého muže: „*A později ještě jsem poznala, jak je zvyklý být k sobě tvrdý. O několik let později [...] přišel jednoho dne a rozbil z papírku zub. Vůbec jsem nerozuměla, jak k tomu přišel. ‘Dal jsem si ho vytrhnout, bolel mne už několik dní.’ Bylo mi líto, že si nepostěžoval, že jsem ani nevěděla, že trpí bolestí. Bylo to snad jakési mužské furiantství? Nebo přísná izolace pro chvíle slabosti? Takové ‘Nedotýkejte*

¹⁴⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 316.

¹⁴⁸ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 12.

¹⁴⁹ ČAPEK, Josef. *Lelio*. Praha, 1917.

¹⁵⁰ ČAPEK, Josef. *Pro delfína*, Praha, 1917.

¹⁵¹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 158-159.

¹⁵² OPELÍK, Jiří. Dvoji historie. In DOSTÁL, Jaroslav – OPELÍK, Jiří – SLAVÍK (edd.), Jaroslav. *Dvoji osud: Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha, 1980, s. 302.

se mne!‘? Je to charakteristický rys, dosti obsáhlý a významný, který může být zahlédnut jen v nejužším životě a docela zblízka. ¹⁵³ Podobných pasáží je v knize několik.

Jiří Opelík je toho názoru, že *Vzpomínky* Jarmily Čapkové jsou velmi cenným přínosem „i pro posouzení klíčového vztahu Josef Čapek – Karel Čapek a pomáhají také odbourat mýty, které vznikají jak v odborné literatuře, tak u čtenářů.“¹⁵⁴ O čapkovském mýtu jsme se zmiňovali už v předcházejících kapitolách v souvislosti s Olgou Scheinpflugovou. To ona je považována za jednoho z tvůrců těchto dobových překroucení a mytizování. Za typický příklad může posloužit smrt Karla Čapka a význam, který jí byl později přidán. Olga Scheinpflugová je mimo jiné autorkou těchto vět o Karlu Čapkovi: „Ale přitom podvědomě cítil tlak krátkosti svého života. [...] V dobách zlých se svěřuje Karlu Poláčkovi, že se bojí umírání, protože to nikdy nedělal a neví, jak to dokáže. ‘Nebojte se, Čapku vy trefíte všechno,‘ utěšuje ho s úsměvem smutný mudrc Poláček, protože oba vědí, že smrt, která se blíží k hranicím Československa, je i jejich smrtí. A Karel Čapek odmítá odejít do emigrace, zůstává doma, aby ji tu přijal z rukou, které nejvíc nenávidí, jen když bude při vyslechnutí svého ortelu mít českou půdu pod nohama.“¹⁵⁵ Poselství, které autorka těchto vět chtěla sdělit dalším generacím, je celkem jasné: Karel Čapek byl podle Scheinpflugové utýrán nepříznivou dobou, nevydržel tlak „nepřítele“ a podlehl mu. Proti těmto úvahám se důrazně ohrazuje právě Jarmila Čapková: „Rozhodně však nesouhlasím s představou a tvrzením po válce uplatňovaným zejména Olgou Scheinpflugovou, že ho zabilo zhroucení duševní a mravní, aspoň ho nezahubilo více než kohokoli jiného z těch tisíců bezejmenných, kteří tu strašnou dobu nesli a neprožili lhostejně. Také jsme o tom nikdy v tom smyslu v rodině nemluvili...“¹⁵⁶ Podrobněji se rozpoznání a odbourávání podobných čapkovských mýtů věnují například Robert B. Pynsent¹⁵⁷ nebo Ivan Klíma.¹⁵⁸

Pokusy o vykreslení dobových nálad, názorů a postojů jsou ve *Vzpomínkách* Jarmily Čapkové také přítomny a dokonce mají velmi důležitou funkci. V porovnání s Olgou Scheinpflugovou se však v těchto komentářích snaží vypovědět vždy i něco ve vztahu ke své osobě. Takto například charakterizuje atmosféru v uměleckém světě v období svého mládí:

¹⁵³ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 184.

¹⁵⁴ OPELÍK, Jiří. *Vzpomínky Jarmily Čapkové*. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 401.

¹⁵⁵ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 172-173.

¹⁵⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 213.

¹⁵⁷ PYNSENT, Robert B. Tolerance a mýtus o Karlu Čapkovi. In PYNSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha, 2008.

¹⁵⁸ Ivan Klíma (nar. 1931), český spisovatel a dramatik s židovskými kořeny. Za války strávil tři roky v koncentračním táboře Terezín. V roce 2002 mu byla udělena Cena Franze Kafky za celoživotní dílo a knihu o životě a díle Karla Čapka: KLÍMA, Ivan. *Velký věk chce mít též velké mordy: Život a dílo Karla Čapka*. Praha, 2001. ISBN 80-200-0936-1.

„*Nové duchovno, nové vedomí, smutek a extáze dekadence, vybroušené dokonale vyjádřené slovesně, a snahy o umění absolutní – tak se mi jeví duchovní nálada doby, plná pohybu, podnětů a také ovšem novatérských pokusů a extrémů. My tehdy mladí žasneme nad bohatými fasetami, kterými literatura a umění vůbec obrážejí svět, dávající tak výraz našemu vzrušení a vykupující nás dokonalostí tohoto výrazu.*“¹⁵⁹ Jak je z ukázky patrné, nejde pouze o obecně přijímané a dobou prověřené postoje. Autorka se snaží především o to, aby nastínila svůj vlastní pohled na věc, i když jde v tomto případě o přijaté ideály konzumací specificky laděných uměleckých děl v čele s dekadentními prózami Dykovými.

V několika případech jsou *Vzpomínky* vhodným pramenem k dějinám každodennosti. Pro příklad uveďme pasáž, kdy Jarmila popisuje finanční situaci čerstvých novomanželů. „*V tom prvním roce po svatbě měl redakčního platu 600 K (Karel 800 K) a měli jsme služebnou, které jsme platili 120 K měsíčně (byť stál 200 K měsíčně).*“¹⁶⁰ Jinde se vyjadřuje k pobytům v hotelu, nebo třeba k běžnému dni úspěšného novináře Josefa. Přesto jsou tyto pasáže v textu spíše ojedinělé.

Naproti tomu nabízí memoáry Jarmily Čapkové širokou možnost využití v oblasti gender history. Jarmila byla inteligentní, všímavá žena, která znala emancipační snahy dobových pokrokových žen, i když se emancipačními ideály v praktickém životě neřídila vždy. Její život je v něčem typickým příkladem nadané ženy s uměleckými a intelektuálními ambicemi, která se podřídila sociálním stereotypům.

Vzpomínky Jarmily Čapkové byly autorkou určeny ke zveřejnění, přesto je nestihla dokončit. V její pozůstalosti bylo nalezeno mnoho poznámek a náčrtků, některé z nich chtěla autorka použít při práci na svých pamětech. Kostrou *Vzpomínek* je sledování osudu Josefa Čapka od jejich seznámení v roce 1910. I když paměti nejsou kompletní, můžeme je považovat za uzavřené.

Přes svou nepochybnou výpovědní hodnotu zůstaly paměti Jarmily Čapkové v ústraní vedle ostatních memoárových knih jiných pamětníků, počínaje texty Olgy Scheinpflugové. Jarmila se však ve svých textech projevuje jako bystrá pozorovatelka, obsahově mají *Vzpomínky* široký záběr a její stylistika je propracovaná a dosahuje vysokých literárně-estetických kvalit.

¹⁵⁹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 21.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 182.

2.5. „Já neobtěžuji nikoho potřebami svého srdce“¹⁶¹

Deníky Jarmily Čapkové

Jarmila Čapková byla nejspíš již od mladých let zvyklá psát si deník. Přestože se většina jejích deníků nedochovala, podala o některých z nich alespoň kusé informace v jiných materiálech. Ve svých poznámkách ke vzpomínkám se například zmiňuje o deníku z let 1912-1913, který ještě po druhé světové válce pročítala. Sešit se zápisky se ale do dnešních dnů nezachoval a o jeho další existenci se nic jiného neví.¹⁶² Jinde zase vzpomíná na své „staré deníky, vlastně jen občasné zápisníky z cest po tatíčkově smrti.“¹⁶³ Otec Jarmily Čapkové, Jaroslav Pospíšil, zemřel v lednu roku 1910. I tyto zápisníky jsou bohužel ztraceny.

Jediné dva dochované deníky Jarmily Čapkové pochází ze třicátých let dvacátého století. V té době jí bylo přes čtyřicet let a měla za sebou jedenáct let manželství. Vztah s Josefem se z počáteční idylly proměnil v dlouhodobou manželskou krizi, která jistě byla jedním z možných „spouštěcích mechanismů“¹⁶⁴ pro psaní deníku.

První ze dvou deníků se vztahuje k době od Velikonoc 1932 do 28. února 1935, druhý pak od Velikonoc 1935 do 1. srpna 1938. Jedná se tedy v podstatě o jedno dlouhé období rozepsané do dvou sešitů. Oba deníky si autorka psala pouze tužkou. Jiří Opelík je zařadil do knihy, která pod společným názvem *Vzpomínky* mapuje všechny ego-dokumenty Jarmily Čapkové.¹⁶⁵

Deníkové záznamy Jarmily Čapkové z třicátých let můžeme z celé škály typologie deníků bezpochyby označit přívlastkem autochtonní.¹⁶⁶

Motiv k založení obou deníků má jistě své kořeny v pisatelčině potřebě sebereflexe. Deník má v jejím případě jasný autokomunikační charakter, je důvěrníkem, zpovědníkem,

¹⁶¹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 236.

¹⁶² Tamtéž, s. 321-322.

¹⁶³ Tamtéž, s. 240.

¹⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáček se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, s. 46-49.

¹⁶⁵ OPELÍK, Jiří. Ediční poznámka. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 350.

¹⁶⁶ MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004, s. 98.

úlevou v osobním životě.¹⁶⁷ Pisatelka si potřebuje utřídit myšlenky. Nejpřesněji to v deníku vyjádřila několikrát sama, například v zápisu z 3. dubna 1938: „*Jakkoli málo píšu, je vědomí o existenci tohoto sešitu a různých jiných zápisků nejsilnější potěchou a oporou, tonikem mého života. Zde se naleznu celistvá a nejopravdovější, kdykoliv mne vnější náhodnosti a námahy o něco připraví.*“¹⁶⁸

Rodinné prostředí po přestěhování z bytu v Říčné ulici v roce 1923 nebylo Jarmile Čapkové příjemné. Cítila se osamělá a vystrčená stranou sourozenecké trojice i uměleckého světa bratří Čapků. Proto si začala psát osobní deník, který jí tyto nepříjemnosti pomáhal překonat a pomocí něhož se realizovala. Tuto domněnku dokládá zápis ze začátku druhého sešitu, který odcitujeme celý pro jeho výmluvnost a naléhavost:

Velikonoce 1935

Právě před třemi léty, o smutných Velikonocích 1932, jsem začala psát do těchto sešitů, v tlaku a tísní osamělosti, s chvěním srdce, které ještě dožadovalo, jako by to bylo samozřejmé, lásky, spolubytí, určitosti, jasna, tužších pout vzájemnosti.

*Pomocí těchto sešitů a v jejich ústraní stala jsem se neodvislejší (ač bych raději byla odvislá na Pečovi, z potřeby srdce, ale on mne zahnal s takovou nenávisť, že jsem pochopila, co se nechce uvěřit) a sama sobě jasnější, ubránila jsem se záměrnému útlaku mlčení, které mělo z mé mysli a z mého srdce vyhladit jisté subtilní vědomí vlastní osobnosti plus citové vášnivosti Pečovi tak obtížné. Tento zdroj žije a tvoří bohatství mého života a bude i nadále – oddělen od vztahu k Pečovi – určovat v mém životě vše, co bude dokonalé a krásné.*¹⁶⁹

Zejména ve slovech „*oddělen od vztahu k Pečovi*“ v poslední větě můžeme spatřovat určitý posun. Jarmila Čapková si uvědomila, jak je pro ni seberealizace v podobě deníku důležitá a přínosná. Pochopila, že to, co jí pomohlo v těžkých chvílích, se stává životním průvodcem a že ačkoli původně psala deník pro ulehčení svým manželským problémům, nyní

¹⁶⁷ LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008, s. 87.

¹⁶⁸ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 253.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 241.

ho píše pro sebe samu. Deník dostává v tomto podání úplně nový rozměr. Je jen škoda, že se nedozvíme, jestli existovaly (a v jaké podobě) deníky po roce 1938.

Deníky Jarmily Čapkové popisují období bezmála šesti a půl let. Za tu dobu vepsala Jarmila do dvou sešitů celkem 67 deníkových zápisů. Zápisy dosahují různé délky: od jedné nebo dvou vět až po několik dlouhých odstavců. Frekvence zapisování byla různá, pauzy mezi jednotlivými záznamy vždy stejně dlouhé: od jednoho dne po několik měsíců (například mezi 26. srpnem 1936 a 4. březnem 1937). Pisatelka byla poměrně pečlivá při dataci jednotlivých zápisů. U naprosté většiny z nich uvádí přesné datum. Jen v několika případech tomu tak není, ale i pak se snaží dobu zapsání upřesnit (do záhlaví píše například *březen 1932 - Velikonoce* nebo *Vánoce 1937*). Většinou však neuvádí konkrétní rok. Někdy k datu připisuje i denní dobu a situaci (*21. září večer, po pohřbu Masarykově*) nebo co je za den v týdnu. V těch případech, kdy byl zápis pořízen jinde než doma v Praze, připojuje k dataci ještě lokalitu (např. *v Oravském Podzámku*).

Reflexe problematického manželství s Josefem Čapkem je jednoznačně ústředním tématem deníků. Vedle toho se ale několikrát Jarmila Čapková zmíní o jiných událostech a skutečnostech ze svého života. Jsou to okrajová témata, která se však někdy vynořují opakovaně.

Zde musíme na prvním místě jmenovat prezidenta Tomáše Garigue Masaryka. Jeho osobnost na ni silně zapůsobila i přesto, že se tváří v tvář setkali pouze několikrát. Z jejích zápisků jasně vyzařuje obdiv a hluboká úcta. Každopádně Jarmilu prezidentova aura výrazně ovlivnila: „*Poznání Masaryka a jeho názorů v tom všem bylo pro mne zjevením, ulehčením, jase, pomocí ze spleti vlastní složitosti...*“¹⁷⁰ Velmi emotivní a intimní je pak zápis ze dne 21. září 1937, kdy se Jarmila Čapková účastnila Masarykova pohřbu. Pisatelka se kárá za to, že ani při příležitostných setkáních nepřekonala bázeň a nepokusila se víc poznat Masaryka jako člověka: „*Neměla jsem tehdy ještě tolik prosté sebejistoty, která umožňuje i druhému snadný a důvtipný nebo srdečný hovor. Ovšem že mne dnes zabolí srdce, když si pomyslím, co jsem touto bázlivostí zameškala.*“¹⁷¹ Byla přesvědčená, že ji Masaryk chápal a že mezi nimi

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 241.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 251.

panoval určitý myšlenkový soulad: „*Pak ještě za některé z návštěv v Lánech jsem se cítila s ním tak dobře, tak důvěrně; ty návštěvy bych si měla všechny přesně vzpomenuť zapsat.*“¹⁷²

Vedle Masaryka vzpomene ještě na několik jiných osobností té doby, většinou jde o významné postavy literárního života. Posteskne si nad smrtí Anny Lauermanové-Mikschové¹⁷³ a nad tím, že se jí vinou blíže nespecifikované „*malé formální chyby*“¹⁷⁴ stranila. Mrzí ji také Šaldova smrt a že nikdy nedošlo na osobní setkání.¹⁷⁵ Komentuje svůj přátelský vztah k Přemyslu Šámalovi,¹⁷⁶ jehož návštěva 13. června 1935 ji velmi potěšila: „*Po Šámalově návštěvě u nás. [...] Má neobyčejně čilý, pronikavý smysl pro lidi kolem sebe a jsem přesvědčena, že prohlédl vše – celou lidskou rovnováhu nebo její nedostatek mezi námi. Mluví ke mně o přátelství [...]. Byl to můj večer – Peča a Karel jsou k němu ovšem chladní – snad jsou příliš velcí.*“¹⁷⁷

Z rodinného života se často zmiňuje o manželově sestře Heleně Čapkové,¹⁷⁸ s níž neměla příliš vřelé vztahy. Několikrát se dostane i k vlastní matce Zdeňce Pospíšilové. Vztah s matkou byl ještě problematičtější. Zdeňka Pospíšilová dlouho bránila sňatku Josefa a Jarmily a ke své dceři byla zřejmě dost tvrdá a nekompromisní. Za všechny uvedme úryvek ze zápisu z 30. července 1937, kdy byla matka s dcerou společně na letní dovolené na Oravě: „*Ve chvílích, kdy se nudím a nemohu se ničím zabývat, [...] snažím se zůstat trpná. [...] To jsou hlavně chvíle, které trávím s maminkou; ne dost pokojné lásky, aby člověka blažila, vztah komplikovaný, který porušuje stále její nedůvěra; postrádá u mne té pohody klidu, lenošnosti, drobných slov o ničem a pečování o ni.*“¹⁷⁹

V některých zápiscích se zmíní o tom, co právě čte, a také, jaký to na ní má vliv. Vedle toho reflektuje i jiné významné události, které vstoupily do jejího života. Citovou ranou

¹⁷² Tamtéž, s. 252.

¹⁷³ Anna Lauermannová-Mikschová (1852 – 1932), česká spisovatelka. Pod pseudonymem Felix Téver publikovala řadu děl. V roce 1880 otevřela z popudu F. L. Riegra ve svém domě na Jungmannově náměstí literární salón. Padesát let se zde pravidelně scházeli přední vědci a spisovatelé. Do poslední generace návštěvníků jejího salónu patřili i bratři Čapkové.

¹⁷⁴ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 222.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 247.

¹⁷⁶ Přemysl Šámal (1867 – 1941), český politik, účastník protirakouského i protinacistického odboje a kancléř prezidenta T. G. Masaryka i E. Beneše. Pracoval jako právník a zároveň působil v Muzeu království českého nebo Matici české. Od roku 1941 stál v čele České strany pokrokové. Po vzniku samostatného Československa byl pražským starostou. Za aktivity v protinacistickém odboji byl zatčen gestapem a zemřel v berlínské věznici.

¹⁷⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 243.

¹⁷⁸ Helena Čapková (1886 – 1961), sestra bratří Čapků, spisovatelka. V roce 1904 se provdala za brněnského politika a právníka Františka Koželuha, s nímž měla dvě dcery. Z Brna se přestěhovala na Vinohrady, kde bydlela nedaleko svých bratrů. Po ovdovění se v roce 1930 znovu provdala za spisovatele a diplomata Josefa Palivce. V letech 1933 až 1938 žila v Prohoří u Žlutic, kam za ní jezdili oba bratři. Po okupaci se vrátila do Prahy. Od vykonstruovaného politického procesu s jejím manželem v roce 1951 byla až do své smrti šikanována komunistickým režimem.

¹⁷⁹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 248.

pro ni byla ztráta psa Honzíčka, o které píše v zápisu ze 14. července 1935.¹⁸⁰ Záplava nadšení naopak prostupuje zápisem ze 7. července 1938, jenž napsala poté, co viděla X. všesokolský slet.¹⁸¹

Když vyjmenovává Jiří Opelík důvody, proč tak ryze osobní pramen, jakým deníky Jarmily Čapkové jsou, publikovat pro veřejnost, uvádí vedle jiných: „*Pouze tento deník dosvědčuje záměr Jarmily Čapkové napsat beletristickou knihu.*“¹⁸² Jarmila byla ve vztahu s Josefem nespokojená, trápila se, a když postupem času zjišťovala, že cesta k zlepšení situace je v nedohlednu, hledala jiná možná východiska. Potřebovala něco, co by její postoje ztělesňovalo a ospravedlňovalo. Už jsme zmínili, že tuto roli do jisté míry plnily její osobní deníky. Jiným, alespoň částečným zadostiučiněním měla být kniha, o které se soustavně zmiňuje v obou denících. K tomuto tématu se později ještě vrátíme.

Drobné události z každodenního života pisatelky jsou v textu zaznamenány jen sporadicky. Opelík charakterizuje deníky Jarmily Čapkové jako *citové* a tato charakteristika odkrývá jejich celkové ladění. Jarmila píše především o svých pocitech, náladách a názorech, zaměřuje se na své vnitřní stavy a všední praktické drobnosti nechává povětšinou úplně stranou. Tím se odlišuje od některých autorek deníkových zápisků z 19. století, které se těmto všedním tématům nevyhýbaly.¹⁸³ Sebereflexe zkrátka v jejím případě stojí nad popisností. To ale neznamena, že by informace k dějinám každodennosti nebyly v denících Jarmily Čapkové obsaženy vůbec. Tak jako v každém písemném prameni nalezneme i zde informace, které pisatelka „zakódovala“ do textu, aniž by tomu přikládala nějaký větší význam. Tyto sekundární informace nabízí široké využití právě z hlediska studia dějin každodennosti.

Odborná veřejnost se mohla seznámit s ego-dokumentární pozůstalostí Jarmily Čapkové poměrně pozdě, vždyť v době knižního vydání uběhlo víc jak půl století od smrti Josefa Čapka. Za tu dobu bylo napsáno několik monografií i dílčích studií o životě a díle bratří Čapků, a tak se nabízela otázka, zda vůbec v tomto směru přinesou texty Josefovy manželky něco podstatného? „*Málem každý krok obou bratrů z té doby je literárně a často i fotograficky dokumentován a zdálo by se, že k portrétům tak veřejně vlastněným už nelze nic dodat.*“¹⁸⁴ Tato domněnka by však nebyla správná. Jarmila Čapková (zejména) ve svých

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 243.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 255.

¹⁸² OPELÍK, Jiří. Vzpomínky Jarmily Čapkové. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 399.

¹⁸³ Více viz LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008

¹⁸⁴ CIESLAR, Jiří. Jak se doprovází poutník: Nad vzpomínkami Jarmily Čapkové. In CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*. Praha, 2002, s. 222.

denících poskytla čtenářům nový vhled na oba umělce a pomohla odbourat několik mýtů. Vždyť už jen samotná manželská krize Jarmily a Josefa byla téměř neznámou a odborníky opomíjenou skutečností.

Jarmila je ale i zdatná komentátorka drobnějších rodinných událostí a nálad. Mnohdy se přitom nebojí velmi kritického a ironického tónu jako v případě zápisu z jara 1933:

1. května 1933

Dneškem počínaje je prý hotova zahrada; teď už jen Pečova zahrada. Odvracím se od té nové části pod starým alpinem, je mi trapná a nesnesitelná. Vrchol půvabu a úměrnosti vzhledem k domu a okolí byl právě v těch velkých plochách, v tom spojení architektonického plánu hodně zřetelného se značnou volností a měkkostí přírody. Už Karel měl zbabranou tu část pod alpinem nedostatečným prohloubením (že to necítí! bazének, který sedí jako pugét trochu výš než úroveň vstupu!) a teď u nás jakási skoropříroda, báječně komponovaná, která nedává žádnou velkou linii prostoru. Je tu nyní spousta květin, je tu „živost a přehrávání“, je tu botanická zahrada. Protože květiny jsou tak krásné, bude to krásné i při špatné kompozici. Peča s Karlem to nepřestávají obdivovat, každou skupinku, jak ji zasadili, barevně, citově a podle příbuznosti a nevím jak ještě. Moji milí, příroda je mnohem bohatší a vy se myslím vzájemně přesvědčujete, že jste udělali to jediné možné....¹⁸⁵

Jarmilin vztah k přírodě byl založen na jiných základech než zahrádkářský přístup Josefa a Karla. Vytýkala jim vědeckost, nevkus a sebeobdiv (nesnášela jejich „ranní komise, [...] hodinu trvající ranní obchůzky zahrady, [...] s tolika řečmi o samozřejmých a nevystižitelných krásách“¹⁸⁶). Obdivovala spíše jemnost a živelnost přírody, uchvacovaly ji volné, nespoutané prostory bez nadiktovaného řádu. „Tady jako by se pod nápořem tichého nesouhlasu bořil jeden z malých mýtů moderní české kultury: o báječném zahradním ráji dvou slavných umělců, na němž se tolikrát nechali vyfotografovat a tolikrát o něm psali.“¹⁸⁷

¹⁸⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 230.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 235.

¹⁸⁷ CIESLAR, Jiří. Jak se doprovází poutník: Nad vzpomínkami Jarmily Čapkové. In CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*. Praha, 2002, s. 226.

Jiří Cieslar správně vyzdvihl ještě jiný přínos deníků Jarmily Čapkové: „*Nepodávají jen v podstatě dosud neznámé svědectví o jednom krizovém manželském vztahu, ale jsou i vzácně názornou ukázkou toho, jaká informační i hodnotová propast se může rozevřít u téhož autora mezi psaním pro veřejnost a jen (zatím) pro vlastní potřebu.*“¹⁸⁸ Deníky vznikaly jako bezprostřední reakce na aktuální události a podněty a díky tomu jsou z hlediska pisatelčiny pozdější tvorby unikátní. „*Od Vzpomínek se liší předmětem, postojem i dikcí, od poválečných memoárových náčrtků zájmem i rozvržením akcentu. Proti polytematickému a sebekritickému zaměření poválečných náčrtků je citový deník 1932-1938 monotematický – jediným jeho námětem je ztracený soulad mezi manželi při jejich neztracené lásce...*“¹⁸⁹ Deníky jako takové nebyly psány za účelem pozdějšího vydání, Jarmila Čapková je psala čistě pro vlastní potřebu. Časový odstup jednotlivých záznamů byl oproti psaní *Vzpomínek* minimální, maximálně v řádu několika dní. Objektivnost pramene je i v případě deníků samozřejmě ovlivněna jednohlasou výpovědí subjektu. Nicméně právě aktuálnost z nich podle některých historických přístupů dělá pramen nadřazený pozdějším *Vzpomínkám*, ve kterých pisatelka některé své názory poněkud korigovala nebo změnila a jiné úplně vypustila.

Z hlediska výzkumu dobových genderových konstruktů poskytují deníky široké pole působnosti, jak se o tom přesvědčíme později.

Deníky Jarmily Čapkové jsou jediným námi zkoumaným pramenem, který nevznikal s odstupem času. Jarmila je psala v bezprostřední reakci na jednotlivé projevy manželské krize v třicátých letech dvacátého století. Díky tomu se jejich tón i celkové vyznění značně liší od později sepsaných *Vzpomínek*. Zatímco v denících je k Josefovi velmi kritická, paměti ho představují v již značně mírnějším světle. V denících obviňuje z krize vztahu manžela, ve *Vzpomínkách* však tento názor koriguje a přenáší větší část vinny na sebe. Oba tyto textové prameny jsou ve vzájemné souvislosti vhodným podkladem pro studium ego-dokumentů jako takových.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 222.

¹⁸⁹ OPELÍK, Jiří. Vzpomínky Jarmily Čapkové. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 396.

2.6. „Mám hrozně unavenou mysl a hrozné, neulevitelné napětí.“¹⁹⁰

Tři samostatné vzpomínkové texty Jarmily Čapkové

Aby byl výčet ego-dokumentů Jarmily Čapkové kompletní, musíme se zmínit ještě o dalších textech, které stojí mimo *Vzpomínky* i její deníkové záznamy. Jedná se o tři samostatné texty z období po zatčení Josefa Čapka v roce 1939 a všechny tři se vztahují k jeho věznění v koncentračních táborech.

První text, který autorka opatřila vlastním nadpisem *1939*, se váže přímo k několika nejistým dnům před a po zatčení Josefa Čapka. Druhý text již žádný autorkou vybraný název nenese, a tak se budeme držet názvu zvoleného editorem Jiří Opelíkem, *1945*. Tato vzpomínka popisuje Jarmilino počínání po konci druhé světové války, kdy se několik měsíců snažila získat jakékoli informace o svém nezvěstném muži. Třetí bezejmenný text byl dodatečně nazván letopočtem *1947*. Zde se Jarmila Čapková pokusila vylíčit svou cestu po poválečném Německu, jejímž úkolem bylo zjistit cokoli dalšího o válečných osudech svého manžela.

Všechny tři texty se dochovaly ve strojopisné verzi, stať *1945* však pouze v kopii. Tato vzpomínka je navíc nekompletní, protože se z její prostřední části ztratil neznámý počet strojopisných stran. Není zcela jisté, kdy uvedené texty vznikly, z jejich podrobnosti a aktuálního tónu se můžeme domnívat, že všechny byly sepsány nedlouho po událostech, které popisují.

Texty jsou součástí souborného již zmíněného vydání ego-dokumentů Jarmily Čapkové pod názvem *Vzpomínky* z roku 1998, příslušný oddíl byl nazván *Tři texty*.

Na následujících stranách se budeme věnovat postupně všem třem samostatným vzpomínkovým statím Jarmily Čapkové.

Vzpomínka *1939* je nepříliš rozsáhlé svědectví o posledních chvílích Josefa Čapka na svobodě, následném zatčení gestapem a držení ve vazbě ve věznici na Pankráci. Josef Čapek byl 1. září 1939 zatčen v době, kdy trávil dovolenou s rodinou v Želivu u Humpolce. Ráno

¹⁹⁰ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 338-339.

ještě odešel na hon s místním známým i Jarmila byla celé dopoledne pryč, ale když se vrátila do pronajatého domu, našla Josefa již pod dohledem strážníků: „*U nás doma sedí německý četník a Peča se převléká, myje, sedí s nohama v umyvadle a já mu chystám do sportovní tašky dvojí prádlo. Ustrojil se velmi pečlivě, odjíždí. Balím všechny věci, abych mohla odjet co nejrychleji do Prahy.*“¹⁹¹ Následující dny prožívá Jarmila v obavách o svého manžela. Text popisuje události až do 10. září, kdy stále ještě nevěděla, co přesně se s Josefem stane. Jde vlastně jen o strohé, téměř reportážní zápisky, připomínající deníkové záznamy: „*2. září. Odpoledne v redakci, přijímám peníze. Mnoho účasti, povzbuzování. Syrový mi říká, abych byla statečná; je mi to divné, necítím se nijak ochablá a moje vzrušení je spíše napětím, které se stane trvalým. Alenka přijela, velmi zbledla leknutím při té zprávě; večer jsme u Palivců.*“¹⁹²

Datum na začátku každého odstavce skutečně nasvědčuje, že by mohlo jít o záznamy zapsané možná i každý aktuální den navečer. Jistě to však říci nemůžeme. Každopádně text nemohl vzniknout dlouho po popisovaných událostech, čemuž nasvědčuje i tato pasáž: „*8., pátek. Němci hlásí dobytí Varšavy. Jsem lhostejná ke všemu, co hlásí, za půl roku nebo za rok se snad dozvíme pravdu.*“¹⁹³ Autorka těchto řádků evidentně zatím netuší, co přinesou další válečné události.

Josef Čapek prožil válku v útrapách několika koncentračních táborů, mnohokrát se stěhoval z jednoho do druhého. Posledním byl tábor Bergen-Belsen, kam byl Čapek deportován 25. února 1945. Tou dobou v táboře řádila epidemie tyfu. Ještě 4. dubna (možná dokonce 13. dubna) byl už nemocný Čapek spatřen živý, ale o jeho dalších osudech se nic neví. Britská armáda osvobodila tábor 15. dubna.¹⁹⁴

Po ukončení války byl pro Jarmilu Josef Čapek nezvěstný. Přestože 23. dubna zachytila Helena Čapková zprávu londýnského rozhlasového vysílání, že Josef Čapek v koncentračním táboře zemřel, nikdo nebyl schopný podat jediný důkaz, zda je to skutečně tak. Nepodařilo se zjistit ani přesné datum skonu, ani místo, kde byl pohřben. V soupisu zemřelých, vedeném Brity po dobytí tábora od 25. dubna, Čapkovo jméno není.¹⁹⁵ Jarmila nepřestávala věřit.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 328.

¹⁹² Tamtéž, s. 328.

¹⁹³ Tamtéž, s. 329.

¹⁹⁴ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 280.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 280.

Právě poválečnému období se věnuje text neznámého původního rozsahu s pracovním názvem *1945*. Popisuje snahu Jarmily Čapkové dopátrat se nějakých informací. Zaměřuje se na dobu zhruba do léta roku 1946. Jarmila vyhledávala Josefovy spoluvězně, kteří jí poskytovali různá, často protichůdná svědectví. Chodila k Lékařskému domu v Sokolské ulici, kam přicházeli i bývalí vězni z Bergen-Belsenu. Pořád v sobě chovala naději, i když jí bylo jasné, jak málo pravděpodobné je Josefovo přežití konce války. Indicie nasvědčovaly opak. Jak to bylo možné, podnikla cestu přímo do Belsenu. „*Od samého počátku, kdy jsem se dověděla o Čapkově smrti, chtěla jsem navštívit místo, kde zahynul a kde je ať jakkoli, pochován.*“¹⁹⁶ Lékařský dům vyhlásil pomocnou výpravu do Belsenu, ona se přihlásila jako ošetřovatelka, a tak podnikla první cestu na poslední známé místo pobytu svého muže. Ale ani tato cesta nepřinesla kýžené výsledky. V největší nouzi se jinak velmi pragmatická žena uchýlila k dalším zoufalým pokusům: „*Po tom všem, kdy každé věcné pátrání skončilo neúspěchem a kdy takové záležitosti jako pozůstalost bylo třeba zažádati o soudní prohlášení za mrtva, vynořila se mi představa pátrání pomocí jasnovidce. Nevěděla jsem o tom ničeho, ani to, že schopnost jasnovidectví skutečně existuje, ač velmi vzácně, a domnívala jsem se spíš, že věštbami, vykládáním karet apod. bych se mohla domoci nějaké osudové nápovědi, která by vedla k pomoci jemu (naděje, že žije, jsem se po léta nevzdala).*“¹⁹⁷ Ani tyto neracionální pokusy nevedly k nějakým novým zjištěním, i když jí jedna jasnovidka ujistila, že je Josef naživu: „*Řekla mi, abych věřila, že žije, i když mezitím dostanu vyrozumění o smrti.*“¹⁹⁸

Otázka doby vzniku textu *1945* se nedá zodpovědět úplně přesně. S jistotou víme, že mohl vzniknout až v druhé polovině roku 1946. Jeho větší stylistická a kompoziční propracovanost by také naznačovala větší časový odstup než v případě prvního textu.

Třetí text, nazvaný editorem *1947*, popisuje jinou kapitolu Jarmilina pátrání po muži. V době od 31. října do 16. prosince 1947 podnikla stále s nadějí na shledání s manželem další cestu do Německa, ovšem tentokrát navštívila nepoměrně víc lokalit, včetně několika ústavů pro duševně choré. Domnívala se, že dlouholetý pobyt v koncentračních táborech mohl mít špatný vliv na Josefovo duševní zdraví a on nemusel být schopen vrátit se za rodinou.

Text je znovu napsán téměř deníkovým způsobem, ale oproti textu *1939* se autorka tentokrát obšírně rozepisuje. Čtenáři je předložen vyčerpávající popis přesunů z místa na

¹⁹⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 331.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 334.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 337.

místo, přičemž ze stylistického hlediska je text účelový a prostý. Celek působí jakoby si spíše dělala poznámky, čemuž nasvědčuje i časté psaní o sobě ve třetí osobě: „*V Itenu a Köthenwaldu v pondělí 24. listopadu. Byla uvnitř v ústavech, mluvila s lékařem. Velmi inteligentní a milá sestra, Polka. Cítila jsem strašnou tíseň a nevěděla jsem, co dál počít.*“¹⁹⁹ Všechny tyto znaky nasvědčují tomu, že byl text psán v bezprostřední reakci na zmiňované události se zpožděním maximálně několika dní. Dokládá to i následující úryvek, který vyprávění v minulosti zpřítomňuje: „*Dnes, v neděli 23. listopadu, se zotavuji v Hannoveru, kde jsem před 3 týdny začala.*“²⁰⁰

Všechny tři texty jsou svědectvím nezlomného odhodlání pro věc. Olga Scheinpflugová ve svých pamětech o počínání Jarmily Čapkové v té době napsala: „*Neměla už v pořádku zdraví a uchovala si pořád poetickou iluzi, že je její muž někde, odkud se jednou vrátí. Byla to moudrá paní, silná a rozvázná, jestliže si vymohla na osudu tuto představu, měla k tomu asi důvod.*“²⁰¹

Jako historický pramen *Tři texty* poslouží této práci pro jejich úzké zaměření spíše okrajově, přesto jsme je museli zařadit do výčtu ego-dokumentů Jarmily Čapkové.

Všechny tři vzpomínkové texty psala Jarmila po ztrátě manžela a všechny se vztahují k událostem jejího pozdějšího života s vazbou na pobyt Josefa Čapka v koncentračních táborech. Ani jeden se nesnaží o obecnější nastínění nějakého vyššího významu, všechny jsou vlastně jen strohými popisy konkrétních zážitků. Jakkoli je jejich obsah závažný a tíživý, jedná se vlastně „pouze“ o tři drobné epizody jednoho života, které jsou malými součástmi většího celku.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 343.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 343.

²⁰¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 287.

3. Vzpomínky a ego-dokumenty jako pramen k životním cyklům

3.1. „Útok na naši výchovu byl veden ze dvou stran“²⁰²

Dětství – výchova - dospívání

Jarmila Čapková i Olga Scheinpflugová pocházely ze středních vrstev, obě rodiny byly dostatečně finančně zaopatřené a patřily k úzkému kruhu české inteligence. Na přelomu 19. a 20. století ještě pořád platilo, že „ve středních a horních vrstvách, kde se nepředpokládala fyzická práce ženy, se z dívky měla stát dobrá manželka, matka a hospodyně.“²⁰³ Vůdčí roli ve výchově dívky zastávala matka, jejím hlavním úkolem bylo připravit dceru na její životní poslání – manželství.²⁰⁴ Na druhou stranu mnoho žen, které dospívaly kolem roku 1900 a emancipační požadavky jim byly bližší než jejich matkám a babičkám, obdivovaly odvahu pokrokových žen, odpor ke společenským konvencím a snahu řídit vlastní životní cesty.²⁰⁵ Úspěchy českého feminismu 19. století některým z nich přinesly možnost vyššího vzdělání. Hlavní náplní české ženské otázky v 19. století bylo zajistit ženám přístup ke vzdělání a umožnit jim důstojné životní podmínky v případě, že by se neprovdaly.²⁰⁶

Často tak docházelo ke střetu dvou generací, matek (a otců) vychovaných konzervativním způsobem s dcerami ovlivněnými pokrokovými názory „emancipistek.“ Na následujících stranách se s přihlédnutím k ego-dokumentům obou žen přesvědčíme, jak se oproti dobovým konvencím výchova dívek v rodině Pospíšilových a Scheinpflugových vychýlila.

Jarmila Čapková ve svých vzpomínkách píše o období svého dětství a zejména dospívání poměrně obsírně, i když má toto svědectví zvláštní rys, který je zapříčiněn

²⁰² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 19.

²⁰³ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 90.

²⁰⁴ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha a Litomyšl, 2006, s. 148.

²⁰⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. (edd.). *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*. Praha, 2010, s. 9.

²⁰⁶ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005, s. 150.

pisatelčiným vztahem k rodičům. „*Nesourodost povah mých rodičů nebyla tragická či jakkoli osudná pro ně dva, ale pro mne,*“²⁰⁷ zapsala si do poznámek, když si třídila své vzpomínky a hledala myšlenkové podněty pro své memoáry. Tuto větu nakonec v „oficiálních“ *Vzpomínkách* nepoužila ani nijak nerozvedla, to ale neznamená, že ji nemyslela vážně.

Svému ranému dětství se každopádně v žádném z autobiografických textů nevěnuje, až se zdá jako by se tomu záměrně vyhýbala. Vyjma několika nahodilých vzpomínek, které i sama autorka považuje jen za útržky bez kontextu („*Z mých nejdávnějších vzpomínek mám dvě, které ani nejsou obrazy srozumitelně zapojenými v pásmu vzpomínání, ...*“²⁰⁸), o prvních letech svého života nepíše.

Svůj vztah s matkou komentuje Jarmila hlavně v denících a z úryvků je patrné, že vůbec nebyl ideální: „*Myslím si dávno, že není možno, aby mne měla ráda, ale já sama si přeju, aby byla spokojena a šťastna. Zvykla jsem si za ta léta nadobro na to, že není ochranou a podporou ona mně, ale já jí.*“²⁰⁹ A dále píše: „*A ovšem po celé léta od svého dětství už vím předobře, že se nemohu uchýlit k ní se žádnou bolestí, se žádným neklidem a rozporem. Jednak by mi nerozuměla, jednak strašlivě zachází s věcmi, které bolí.*“²¹⁰

Ve vzpomínkách se tématu matka vyhýbá. Pokud o ní píše, pak vždy jen jakoby mimochodem. Matka bránila dlouho jejímu sňatku s Josefem Čapkem, ale Jarmila to v textu paměti nerozebírá, nehodnotí, je s tím smířená. V deníku z třicátých let se naopak kritického tónu nebojí: „*Už jako děvče před provdáním mne mučila výčitkami, že ji nemám ráda a že jí ubližuji svým chováním. Snad jsme si opravdu nebyly nikdy blízko vnitřně, zvláštními sympatiemi.*“²¹¹

S otcem měla pravděpodobně o něco vřelejší vztah, který byl ale přetnut tragédií jeho předčasného skonu. Jaroslav Pospíšil zemřel v roce 1910, kdy bylo Jarmile dvacet jedna let. Jemu ve vzpomínkách věnuje jen několik málo odstavců a ani v jeho případě se nepokouší o propracovanější charakterový popis. Nejvýraznější pasáž je obsažena v *Náčrtcích ke vzpomínkám*: „*‘Kdybys šla pracovat (úřad, učitelka apod.), brala bys práci jiným.’ To bylo sociální heslo, které jsem slychala od svého tatínka, a byla to úvaha velmi vážně a jemně sociálně cítěná, protože znal poměry a věděl, že není nadbytek nikde. Přál si, abych měla vzdělání, které vychovává ducha i srdce, sám nevalně zámožný a churav, nemaje vyhlídku na*

²⁰⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 259.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 13.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 249.

²¹⁰ Tamtéž, s. 249.

²¹¹ Tamtéž, s. 249.

dlouhá léta života, [...] spoléhal asi, že se vdám a že skromné radosti, kterých mi dopřál rodinný život, bez okázalosti a bez marnivé ctižádosti ponesou ovoce v mém dalším osobním životě.²¹² Ostatní vzpomínky na otce jsou spíše nahodilé a útržkovité vsuvky, bez širšího významu, což je přinejmenším zvláštní a mohlo by to značit odtažitou povahu vztahu dcery a otce.

Ačkoliv je z posledního citovaného úryvku patrné, že minimálně otec měl zájem na určitém vzdělání své dcery, Jarmila rodičům s odstupem času vyčítala, že ji nenechali studovat tak, jak si přála. „*I já jsem toužila studovat, ale nebylo mi to dovoleno; měla jsem být domácký vychovanou dívkou (což zní dnes téměř fantasticky!). A pro toto odepření jsem setrvala pak v jakémsi vnitřním vzdoru a rozhodla jsem se domoci se vzdělání po svém.*“²¹³ Jarmila navštěvovala vyšší dívčí školu a později docházela do dámské školy pro kreslení a malbu na uměleckoprůmyslové škole,²¹⁴ toto studium však již nedokončila. Ve *Vzpomínkách* se k tomu obsírně vyjadřuje: „*Tehdy se ještě mělo za to, že vyšší ženské vzdělání a povolání ohrožuje rodinný život, a tak mi bylo dovoleno učit se řeči, malovat soukromě u Engelmuüllera, hrát na klavír a chodit do Vyšší dívčí školy. Bylo škoda těch let a vstupu na Uměleckoprůmyslovou školu jsem se domohla teprve ve dvaceti letech. Kdybych byla měla aspoň maturitu z lycea místo vysvědčení ze stejné šestileté Vyšší dívčí, byla bych vytrvala na Uměleckoprůmyslové škole ještě nějaký rok, abych si zajistila možnost zkoušek na povolání učitelské. Ale takto jsem povolila nechuti ke škole a vzdoru proti všemu, co mi nedovolilo v pravý čas uplatnit rozumné snahy, a vytrhla jsem se k cestě spíše bohémské než rozumné, chtěla jsem se podívat do ciziny, dívat i učit se sama; byla to reakce na přílišné spoutání rodinným prostředím...*“²¹⁵ Překážkou pro Jarmilino vysněné vzdělání byla především matka: „*Neměla jsem studovat, protože si toho moje matka nepřála. Rodinná výchova se znalostí cizího jazyka a hudby byla programem. A protože jsem si náruživě přála studovat (emancipační hnutí bylo přece právě tak směrnicí pro nás mladé jako strašidlem pro rodiče), zmocňovala jsem se pak všeho v duševním a kulturním životě jaksi navzdory.*“²¹⁶

Vzdělání, kterého se Jarmile dostalo, výrazně převyšuje standardy ženské vzdělanosti přelomu 19. a 20. století, ale rodiče a hlavně matka se nakonec rozhodli, že nabyté vědomosti jejich dcera nevyužije v praktickém životě, a v duchu dobových stereotypů ji raději směřovali

²¹² Tamtéž, s. 259-260.

²¹³ Tamtéž, s. 20.

²¹⁴ Jaroslav Dostál chybně uvádí Minervu. DOSTÁL, Jaroslav. Jarmila Čapková (24. 1. 1889 – 30. 12. 1962). In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 352-361.

²¹⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 96-97.

²¹⁶ Tamtéž, s. 260.

k hledání dostatečně zaopatřeného manžela, který se o hmotnou stránku Jarmilina života postará.

Jaký byl v té době Jarmilin postoj k ženské otázce obecně, dnes již asi nikdo nemůže vědět. Ve *Vzpomínkách* se k tomu však s odstupem času vyjadřuje: „*A k tomu opravdový a pravdivý nepokoj ženské emancipace (ženská otázka je palčivým problémem mládeže mé generace), kterému mnoho mladých žen, trochu starších než já i z mé generace, obětovalo vyrovnanost a štěstí svých ženských osudů, vyšínuto z rovnováhy bojem o neodvislou existenci hmotnou, citovou i mravní. Byloť to tehdy období velmi zatrpklého, ba zuřivého boje mezi dvěma generacemi. Povzdech mladého Jana Masaryka „Ty děvče z Minervy, mi nervi mý nervy“ je také jednou z faset obrazu, který odráží typ studentky, u níž vše dosud uznávané a platné je v přerodu. Mnohé moje nadanější současnice reagovaly na dobu prudkou a efektní senzitivností, oslňující intelektuálností, nebo se osvobozovaly uvolněnou pudovostí, tak nasnadě ležící v době, která odstraňovala jako předsudek vše, co se nedalo uchopit suchým rozumem, která propagovala volnou myšlenku a v níž literatura se tolik zabývá erotičností.*“²¹⁷ Jarmila emancipační tendence a snahy musela znát už jen proto, že byla inteligentní mladou dívkou, která vnímala a zajímala se o své okolí. „*Ať tak či onak, byla jsem dítětem své doby a cítila jsem, i když ne poučeně, její problémy,*“²¹⁸ svěřuje se v jedné z poznámek ke svým pamětem. Ale jak nasvědčuje její pozdější život, rozhodně nebyla v období svého mládí zapálenou propagátorkou ženského hnutí. Zdá se, že se spíše jako většina mladých lidí přes počáteční výhrady nakonec spolehla na názory rodičů a následovala jejich příkladů a rad.

Potřeba neustálého sebevzdělávání ji poté, co „oficiální“ cesta ke studiu neprobíhala podle jejích představ, donutila najít jiné zdroje. Jarmilin intelektuální svět měl vždy silnou vazbu na umění a to jí poskytlo jistou náhradu. Ve *Vzpomínkách* k tomu píše: „*To první desetiletí dvacátého století mám v představě, v pocitech i v určitějších vzpomínkách jako dobu dojmy přetíženého, šťastného, trochu melancholického a pyšného mládí, které předjímá život sněním a které bylo obdařeno radostí i bolestí, ale hlavně podivem z propukajícího zaujetí uměním a z pronikajícího uvědomování z četby.*“²¹⁹ Podněty a vjemy k ní přicházely ze všech uměleckých oblastí a s odstupem času dokázala sama zhodnotit, které pro ni samotnou byly nejdůležitějšími tím, že zásadně ovlivnily a převrátily její vnímání: „*Začíná to hudbou, koncerty České filharmonie v Plodinové burze, ale do minulosti nejzazší plný akord toho, co*

²¹⁷ Tamtéž, s. 19-20.

²¹⁸ Tamtéž, s. 260.

²¹⁹ Tamtéž, s. 18.

*doba přinesla a odrážela v našich srdcích a myslích, je v mé paměti první uvedení Sukova Asraela v dopoledním nedělním koncertě Národního divadla (řídil Kovařovic). A druhou takovou událostí byla první výstava moderního francouzského umění v pavilonu Mánesa pod Kinského zahradou. Tato výstava byla zjevením a její účín, počínaje kritikou a Volnými směry, zpolarizoval to, co budoucně mělo náležet pod prapor moderního umění; síla tohoto zjevení a neopakovatelného tvoření nás naučila vidět a nově hodnotit.*²²⁰ Ze slavných malířů zmiňuje také Antonína Slavíčka, nebo Jana Preislera.

Vedle hudby a výtvarného umění ji rovněž silně zasáhlo divadlo. Považuje se za generaci, pro kterou bylo v době dospívání a mládí divadlo nepostradatelným zdrojem inteligentní zábavy: „*Opájeli jsme se divadlem, znamenitě mluveným slovem a prožitím s celou šíří duše a srdce, jak ostatně každé mládeži přísluší.*“²²¹ Ve *Vzpomínkách* neopomene vyzdvihnout zásluhy dramaturga Jaroslava Kvapila,²²² ze světové tvorby ji samotnou nejvíce uchvátilo Shakespearovo dílo a hry Henrika Ibsena.

Pokud však hledáme odvětví, které Jarmilu Čapkovou formovalo nejvíce, pak musíme na prvním místě uvést literaturu. Jak sama píše ve *Vzpomínkách*: „*Zejména četbu jsem hltala bez měřítka a bez výběru, třebaže jen s polovičním nebo špatným porozuměním. A tato četba! V knihovně mého otce byly Dějiny girondistů od Lamartina a byl tam J. J. Rousseau (německy); tehdy se mi to zdály velmi zastaralé svazečky a nevábily mne, ale dnes vím, že někde z povědomí toho mého rodinného a společenského kruhu mne asi ovlivňovaly, už tak zařazeny v myslích jako ty svazečky za skly knihovny.*“²²³ Následně se rozepisuje o dalších konkrétních autorech. Vzpomene na Hugovy *Bídňky* a *Dělníky moře* a zálibu v literatuře romantismu, Balzaca, Stendhala a ruské realisty. Nikdy nepřišla na chuť Zolovi a jeho „*nahé životní pravdě, uměleckému realismu,*“²²⁴ který tolik uchvátil generaci jejích rodičů. Zato knihy, které začínají vycházet v edici *Knihy dobrých autorů* u Kamilly Neumannové,²²⁵ se stávají její pravidelnou a oblíbenou četbou: „*to byl výběr z přísného hlediska umění absolutního, krásná literatura málo známá a nevšední díla, ale byl to také výběr odpovídající současnosti a potřebám dobových otázek, životních názorů.*“²²⁶ A s moderní překladovou literaturou, zejména severských autorů a prokletých básníků, přišel „*kvas,*“ jak sama píše ve svých pamětech,

²²⁰ Tamtéž, s. 18.

²²¹ Tamtéž, s. 19.

²²² Jaroslav Kvapil (1868 – 1950), český dramatik, divadelní režisér, libretista, básník a překladatel. Jeho jméno je spojeno se scénou Národního divadla a Vinohradského divadla.

²²³ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 20.

²²⁴ Tamtéž, s. 20.

²²⁵ *Knihy dobrých autorů*, knižní edice vydávaná v letech 1905 až 1931 nakladatelkou Kamillou Neumannovou, první ženou S. K. Neumanna. V edici vyšlo celkem 190 svazků významných děl dobové světové literatury.

²²⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 21.

„který dodnes neztratil svůj účín a nedozněly jeho impulsy.“²²⁷ Četba zkrátka byla nedílnou součástí Jarmilina dospívání a duševního zrání, přičemž kulturně laděné rodinné prostředí ji ovlivnilo k zájmu o knihy z nejvyšší literatury, literární brak ji zasáhl jen zcela výjimečně.

Jarmila Čapková byla mladou intelektuálkou s mnoha zájmy. Po letech si však sama zapsala do svého deníku: „Bylo to jistě omezení, že jsem se tak výlučně soustřeďovala na intelektuální orientaci. Myslím, že mne do této krajnosti zahnilo to, že mně nedovolili studovat.“²²⁸

Jarmila vyrůstala od narození ve městě, ale jak vyplývá z jejích autobiografických textů, měla velmi kladný vztah k přírodě: „Moje mládí se těšilo z koupání, slunění a procházek v lese v nejrůznějších dobách denních s jejich dobrodružně radostnými nebo tajuplnými náladami; [...] Byla jsem městské dítě bez přístupu k volnosti a pobyt v přírodě mne vždy oslňoval.“ Tento přístup ji neopustil po celý život. Důkazem toho mohou být dlouhé pasáže z jejího pozdějšího života (například rodinné dovolené nebo Jarmilin přístup k zahrádkářství) popisující obšírně a zaujatě přírodní krásy.

Zvláštní místo v jejím mladém životě zaujímají její tety, které chodila navštěvovat: „Druhý domov, který jsem měla ráda, byl byt mých tet na smíchovském nábřeží, kde bylo staré rodinné zařízení z let čtyřicátých, (...) Sem jsme chodily my děti od školních let trávit sobotní půldny jako svátky v prostředí plném kulturních zájmů, divadla, hudby, úpravnosti a kuchařských dobrot, zde jsme slýchaly rozprávět Jindřišku Slavínskou a Růženu Pokornou-Purkyňovou, které bydlely o patro výše; jedna z obou tet – sester mého otce – byla nejlepší žačkou Fibichovou.“²²⁹ Tato ojedinělá vzpomínka by neměla zůstat bez povšimnutí. Zatímco na rodiče nevzpomene vlídně v textu prakticky ani jednou, v porovnání s tím působí pasáž o návštěvách tet idylicky. Je možné, že jí tety v něčem nahrazovaly onu ztracenou oporu, kterou jí její matka dostatečně neposkytovala? Odpověď na tuto otázku nalezneme dnes už jen těžko.

V pamětech *Byla jsem na světě* se Olga Scheinpflugová oproti ostatním svým vzpomínkovým textům vlastním dopíváním zabývá nejvíce. Hned v úvodu knihy píše: „Rozhlížela jsem se po světě v době, kdy ještě nezmizel ze světa čas, kdy se ve všech domácnostech šilo, vařilo, peklo i uklízelo dvakrát tolik co dneska, denně se chodilo nakupovat, protože nebyly ledničky, pořádek neznal vysavače ani pračky, k obědům

²²⁷ Tamtéž, s. 21.

²²⁸ Tamtéž, s. 238.

²²⁹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 175.

a k večerům se prostíraly rodinné stoly.²³⁰ Je pravda, že z hlediska domácích prací a povinností hospodyně jakoby začátek 20. století podléhal spíše ještě normám století předcházejícího.

I v životě malé Olgy Scheinpflugové došlo k tragickému okamžiku ztráty jednoho z rodičů. Olze nebylo ještě ani deset let, když její matka zemřela po dlouhé nemoci a její vzpomínky na ni jsou proto spíše mlhavé a neurčité: „Často mě znepokojuje, že si nedovedu připomenout tvář své matky. Ztratila se mi z vizuální paměti brzy po doznění dětství, umřela, když mně bylo osm let, sestře ani ne deset a bratrovi dvanáct.“²³¹ Vzpomínání na matku je pak celé provázeno lítostí nad tím, že ji vlastně dostatečně nepoznala: „Nevím, co jsem zdělila z její povahy, neměla jsem možnost ji poznat, mohu tedy jenom porovnávat, co se ve mně pře, zažívá a vrství po mém otci.“²³² Maminčina smrt Olgu velmi zasáhla a i po mnoha letech ji v pamětech reflektuje velmi emotivně: „Pak to skončilo, seznámili jsme se s absurditou smrti. V smutečním pokoji, kde dřív přečkávali mrtví nepředstavitelně dlouhou dobu tří dnů, které je třeba pozůstalým proplakat a prozoufat, než odvezou černí koně rakev na hřbitov, ležela maminka ve svátečních šatech jako cizí ledová socha se skvrnami na tváři a s úsměvem toho, který ztratil zájem na životě.“²³³

Po této zásadní události se malá Olga o to více upnula k druhému rodiči. Otec byl podle ní výborným člověkem a citovou újmu se snažil svým dětem pokud možno co nejvíce vynahrázovat: „Probírka lidí, kteří prošli okolo mého života, jen potvrdila nebo ještě zdůraznila jeho vlastnosti, a čím více se mi život jeví jako těžký úkol, tím jasněji vidím, jak v něm můj otec obstál.“²³⁴ Přitom ale zřejmě nijak podstatněji nevybočoval z dobových konvencí otcovské role: „Nikdy se s námi nemazlil, nikdy nám nezdrobnil jména, ale byl hoden naší horoucí lásky a pohádkové úcty.“²³⁵ Olga k němu chovala naprostý a nekritický obdiv: „Přemýšlím-li o něm dnes, o tom laskavém rádcí, který u mne sedával až do konce svého života jako nejbližší přítel, mladý svým zájmem o světové dění, marně se na něm snažím najít aspoň jedinou chybu, slabost nebo malichernost. Neměl ji a přece neztratil nic na

²³⁰ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 12.

²³¹ Tamtéž, s. 9.

²³² Tamtéž, s. 10.

²³³ Tamtéž, s. 9.

²³⁴ Tamtéž, s. 11.

²³⁵ Tamtéž, s. 13.

lidskosti. ²³⁶ V pamětech *Byla jsem na světě* se dokonce otevřeně vyslovuje, jak moc ovlivnil její představu muže. ²³⁷

Karel Scheinpflug věděl, jakou cenu má vzdělání, a snažil se ho dětem poskytnout nehledě na pohlaví: „*Nepromarnil hodinu, aby nás zábavně nepoučil o něčem, co budeme v životě potřebovat znát, vykládal dějiny a zasvěcoval nás do tajemství umění.*“ ²³⁸ Výrazným rysem otcovské výchovy byl velký důraz na vlastenectví, který prostupuje všechny autobiografické texty Olgy Scheinpflugové. Karel Scheinpflug vyznával podle své dcery silné protirakouské smýšlení a vštípil ho i svým dětem: „*Pro nás bylo problémem Rakousko, leželo nám na srdci jako balvan od té doby, co jsme začínali chápat, že je nepřirozené a nespravedlivé, aby tento mocnářský slepenec bral kulturním národům právo na jejich svobodu.*“ ²³⁹

Přestože byl ve své době zřejmě poměrně pokrokovým a nekonvenčním mužem, nebyl si jistý, zda na výchovu svých tří dětí stačí sám a nejspíš se celkem záhy po smrti své první manželky rozhodl podruhé oženit, tentokrát ovšem, alespoň podle Olžina vyjádření, šlo vlastně o sňatek z rozumu: „*Když se otec jako vdovec oženil podruhé se svou vzdálenou staropanenskou příbuznou, bylo jasné, že si vybral ženu víc pro výchovu svých tří dětí než pro sebe.*“ ²⁴⁰ Olga však tento krok zprvu nechápala a svému otci vyčítala: „*Když nám oznamoval, že se jede oženit až do Prahy, snažil se nevypadat provinile, aby ušetřil malému městu řeči a povídanou. Dva těžké roky maminciny nemoci a víc než rok jeho vdovectví se nám zdály neodpustitelně krátké. Bylo to poprvé a naposled, co jsme ho v duchu i nahlas kritizovali...*“ ²⁴¹ Po počáteční zdrženlivosti nakonec Olga nevlastní matku přijala, stejně jako její sourozenci.

Přesto zřejmě měla k maceše výhrady, kterých se nezbavila ani po letech při psaní pamětí. Milada Scheinpflugová byla zřejmě chladnou a těžko přístupnou ženou. „*Naše dětství pak začala vést přísná ruka nevlastní matky,*“ ²⁴² tento povzdech vyjadřuje pocity Olgy Scheinpflugové asi nejlépe. Dalším mínusem při zpětném hodnocení nevlastní matky je její víra v Boha. Olga měla už v době svého dopívání sklony k ateismu ²⁴³ a nucení ke zbožnosti se

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž, s. 45.

²³⁸ Tamtéž, s. 14.

²³⁹ Tamtéž, s. 15.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 13.

²⁴¹ Tamtéž, s. 17.

²⁴² Tamtéž, s. 17.

²⁴³ Pasáž, kdy společně s bratrem demonstrativně vystupuje z církve: Tamtéž, s. 28. Nebo jiná, kde popisuje svou víru bez potřeby církve, tamtéž, s. 34.

jí přičilo: „*O naši výchovu se měl starat pánbůh, v pravém slova smyslu, protože slečna byla bigotní, vodila nás každý den do kostela, bratr se nedal, ale já a sestra jsme se tam vedle ní táhly jako poslušné ovce.*“²⁴⁴

Otcův plán sehnat novou matku pro výchovu svých dětí se ale zdařil, což přiznává i sama Olga: „*Útok na naši výchovu byl veden ze dvou stran, táta pečoval o čistotnost a solidní výbavu naší duše a teta Milada, které jsme začali říkat mami, vedla tuhý zápas, aby nás naučila užitečnému zacházení s věcmi, časem i s vlastními těly.*“²⁴⁵ Milada Scheinplugová ke svému novému životnímu „úkol“ přistoupila svědomitě a zodpovědně.

V této chvíli však dochází ke střetu. Olga již patřila ke generaci dívek, které pokud měly dost odvahy, mohly využít pozic vydobytých předcházejícími generacemi „emancipistek“ a nemusely směřovat svůj život pouze k manželství. Zatímco nevlastní matka přistupovala k dívčí výchově konzervativně, temperamentní a tvrdohlavá dívka se s tím nehodlala smířit. „*Věnovala hodně úsilí na to, aby mě přesvědčila, že utřít prach na noze od postele nebo na listech fikusu je užitečnější než snít,*“²⁴⁶ píše Olga v pamětech a o několik vět dál dodává: „*Brzy mě i sestru začala sužovat rodinná krátkozrakost, a proto jsem si uvěřovala, že je mnohem důležitější, když si přečtu víc knížek, než mám-li slepnout nad odporným a zbytečným vyšíváním nikdy nepoužívaných deček, monogramů na punčochy či na utěrky, které se za chvíli roztrhají. Ale v těchto názorech jsem se s macechou neshodla.*“²⁴⁷ Vítězně z toho nakonec vychází Olžin otec, jehož záliba a potřeba předávat vzdělání vlastním dětem padla minimálně u jeho nejmladší dcery na úrodnou půdu. Dospívající Olga je nadšená ze všech událostí kulturního světa, které jí otec zprostředkovává: „*Naše skromná a až k útrapám pořádná domácnost žila stále v nějakém kulturním vzrušení, jednou to bylo divadlo, koncert nebo nová kniha,...*“²⁴⁸ Navíc podle vlastních slov tvoří v rodině „*ženskou menšinu mezi bratrem a bratrance, kterým se stal otec, když jeho sestra ovdověla, poručníkem.*“²⁴⁹ Olga se díky tomu jako dítě účastní mnoha chlapeckých her, otec jí předkládá četbu, v níž figurují i autoři dobrodružné literatury Jules Verne a Karel May. Celoživotní zájem o knihy se v ní probouzí velmi záhy a vedle otcových doporučení si začíná tituly vybírat sama.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 17.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 19.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 20.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 20.

²⁴⁸ Tamtéž, s. 14.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 20.

Velkým zásahem do světa dospívající dívky byla první světová válka: „*Naše dětství skončilo, když se v Evropě otrásla země atentátem v Sarajevě.*“²⁵⁰ Téma války prostupuje velkou část vzpomínek na dětství v pamětech *Byla jsem na světě* i v *Českém románu* a mimo jiné se právě v něm znovu projevuje vlastenecká výchova. Olga prožívá průběh války i říjen 1918 velmi emotivně i přesto, že jí tou dobou bylo pouhých šestnáct let.

Intelektuální rodinné prostředí i Olžina vrozená povaha vyústily v upřímný zájem o kulturní svět. Ze všeho nejvíc ji uchvátilo divadlo. „*Od třinácti let věděla Olga, že bude herečkou. Cítila to totiž už od oné chvíle, kdy si dovedla uvědomit, co to je, a čeho je plna od nohou po kořínky vlasů...*“²⁵¹ S její novou posedlostí se ale neslučoval postoj rodičů, kteří přeci jen nahlíželi na herecké povolání s předsudky a obávali se o hmotnou stránku budoucího života své dcery. Jenže mladá Olga se již rozhodla, že chce jít herectví studovat: „*Doma jsem začala vyjednávat, matka mlčela a táta přešlapoval, přál si, aby jeho děti měly pevnou půdu pod nohama a divadlo se neobejde bez propadliště. Sám byl nešťastný, že nemohl studovat filozofii, proto by nesnesl, aby se jeho dcera stala stejně otrokem osudu, který jí určili rodiče, ale zdála jsem se mu příliš mladá...*“²⁵² Otce dívčino vzdělání a budoucí zaopatření trápilo: „*Chtěl, abych měla aspoň maturitu, odbývala jsem ho námitkou, že bych přišla k divadlu pozdě. Tenkrát se ženské mládí bralo v úvahu od sedmnácti let, dnes jsou sice děvčata v tom věku často už matkami, ale herečky ještě ani nenastupují do prvního ročníku studií.*“²⁵³ Karel Scheinpflug se ale nakonec znovu projevil jako chápavý otec a Olga měla další důvod k němu vzhlížet: „*Nu, co s tebou,*“ *vzdychl otec a ohlásil ji ke zkoušce u velké herečky.*“²⁵⁴ Scheinpflug využil svých známostí v uměleckém světě a Olga začala docházet na soukromé hodiny herectví ke slavné umělkyni Marii Hübnerové. Její dramatický talent se mohl úspěšně rozvíjet.

Jarmila byla skutečně dítětem své doby. Zatímco její rodiče ještě smýšleli tradičním způsobem a výchovu se snažili co nejvíce uzpůsobit pro budoucí manželství své dcery, mladá dívka měla jiné ambice. Pohybovala se i v prostředí, které bylo k ženské otázce liberálnější, přejímala z něho mnoho názorů a hlavně, doslova prahla po vzdělání, aniž by se starala o svou budoucnost a zajištění. Tento přístup je na počátku století u mladých dívek čím dál

²⁵⁰ Tamtéž, s. 21.

²⁵¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 9.

²⁵² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 29.

²⁵³ Tamtéž, s. 30.

²⁵⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 30.

obvyklejší. Jarmilina matka byla však dostatečně silnou autoritou, která dceřiny plány a zárodky bohémství „včas“ podchytila a zkrotila. Jarmila tím pádem nedosáhla stupně vzdělání, o kterém zřejmě snila. Místo toho se stala poslušnou měšťanskou dcerou, která čeká na svůj životní úděl - sňatek s vhodným mužem.

Olga je od Jarmily o třináct let mladší a toto krátké období je pozoruhodně určujícím aspektem její výchovy. Její rodiče, kteří jsou vrstevníky Jarmiliných rodičů, už některé liberální názory na dívčí výchovu převzali, to platí zejména v případě otce. I tady však dochází ke střetu - Olžina nevlastní matka zastává podobné výchovné metody jako Jarmilina matka, ale Olga je bojovnější a své názory odhodlaně prosazuje. Nakonec se rozhoduje stát se herečkou a rodiče přes počáteční námitky Olze povolují studium herectví. Nezapomeňme, že povolání herečky mělo i v této době ještě stále určité negativní konotace. O to víc je přístup rodičů překvapující. Olga o svém budoucím životě do značné míry rozhodla sama, zatímco Jarmila se podvolila dobovým konvencím.

3.2. „Bylo mi přemáhati rozpaky z vlastní ostýchavosti...“²⁵⁵

Seznámení – dvoření - námluvy

Seznamování a námluvy měly tak jako v jiných dobách i na přelomu 19. a 20. století svá jasně vytyčená pravidla, normy a znaky jiné pro muže a pro ženu. Jarmila Pospíšilová i Olga Scheinpflugová vyrůstaly v měšťanském prostředí, jehož zvyky se výrazně odlišovaly od poměrů na českém venkově.

Nejvíce zásadním znakem z hlediska ženy byla účast rodičů v celém procesu. Jak píše Pavla Vošahlíková: „V českých zemích podobně jako v celém Předlitavsku nesměly ženy do značné míry ještě počátkem 20. století rozhodovat samy za sebe například při volbě partnera, o budoucnosti svých dětí. Pokud podnikaly nebo vstoupily do zaměstnání, tak jen se souhlasem otce, manžela nebo poručníka.“²⁵⁶ Ženská emancipace sice slavila již některé nemalé úspěchy, avšak svobodné rozhodování o svém osudu bylo pro velkou část žen v té době stále zapovězeno.

Rodiče dceři vybírali partnera podle několika kritérií. Vedle stejného vyznání a původu z přijatelné sociální vrstvy²⁵⁷ se při výběru řídili i profesními ohledy. Velmi často si muž vzal za manželku dceru svého kolegy či nadřízeného ze zaměstnání.²⁵⁸

Samotné dvoření mělo také své typické projevy, některé z nich si ve stručnosti uvedeme. Mimo jiné bylo provázenou vzájemnou korespondencí, která se postupem času stávala důvěrnější. To se projevovalo například upuštěním od vykání.²⁵⁹

Většina těchto norem a stereotypů se postupně začala vytrácet nebo zmírňovat. V první polovině 20. století dochází k uvolňování, rodiče už mluví dětem do sňatku méně, společenské konvence v otázce seznamování už nejsou tolik závazné. Do té doby dosti

²⁵⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 34.

²⁵⁶ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. (edd.). *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*. Praha, 2010, s. 6-7.

²⁵⁷ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 113-115.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 115.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 116-117.

tabuizovaná témata přestávají být jednoznačně posuzována jako nemravná: po první světové válce nastalo například znatelné uvolnění v otázce předmanželského sexu.²⁶⁰

V následující kapitole budeme sledovat, jak obě ženy reflektují toto období svého života. Zjistíme, nakolik se dobovými stereotypy řídí, nebo je naopak svým chováním překračují a posouvají.

Jarmila Pospíšilová se se svým budoucím manželem Josefem Čapkem seznámila v létě roku 1910. Tento rok byl pro ni velmi těžký po emocionální stránce, vždyť před nedávnem přišla v rozmezí několika týdnů o otce i bratra. Známost s Josefem přišla v době těžkých citových útrap a určitě jí pomáhala překonávat vzpomínky na tragické události.

V pamětech se několikrát pokouší porovnat rodinná i společenská prostředí, z nichž oba pocházeli: „*Zatímco já prožívám poslední léta idylického rozvíjení se v rodině jako v nějaké věži ze slonoviny, prožívá Čapek s největší naléhavostí a především ostatním velkoměsto. Mně je Praha sice odjakživa domovem, ale co neznám, je život akademické studující mládeže, četba týdeníků a různých revue, našich i cizích, které bych našla v kavárnách;*...“²⁶¹ S ohledem na předcházející kapitolu můžeme konstatovat, že Josef v Jarmiliných očích ztělesňoval opak toho, čemu se, alespoň podle jejích vlastních slov, snažila postavit a vzdorovat – onu řádnou rodinnou výchovu. Oba bratři v té době vzhlíželi k dandismu a bohémskému způsobu života (i když dosti zkruslenému).²⁶² To Jarmile určitě imponovalo. Zнала-li Jarmila uměleckou tvorbu Josefa Čapka před jejich seznámením, však nemůžeme s určitostí říci.

Seznámení proběhlo korektně, v souladu s dobovými mravními zvyklostmi a dobrým vychováním, i když trochu netypicky. Všechno začalo jedním anonymním dopisem: „*Za sklem portýrské lóže nalézal se pro mne jednoho dne dopis na neobvyklém, luxusním papíře (plátno s lehkým vzorem kára), který mne překvapil, udivil i moji marnivost ovšem oslnil, a byl podepsán XYZ.*“²⁶³ Jarmila byla potěšena a zaskočena, ale nakonec se rozhodla vyčkávat: „*Třebaže tedy ono psaní – svým obsahem nikoli milostné, ale domáhající se pozornosti a s lichotivým zájmem o mou osobu – zasáhlo příjemně mou marnivost a pýchu, anebo snad právě proto, neodpověděla jsem na ně a zacházela jsem s pisatelem jako*

²⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 116.

²⁶¹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 23.

²⁶² Malevič, s. 39- 59.

²⁶³ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 31.

s anonymem.²⁶⁴ Navíc se bála, že by se mohlo jednat o hloupý vtip a ona by se případnou reakcí vystavila společenskému posměchu. Po nějaké době ji však přemohla zvědavost, rozhodla se k nečekanému kroku a převzala iniciativu. Ve *Vzpomínkách* to reflektuje následovně: „*A zde vidím do svého osudu nastupovat Osud, nikoli jako pouhé symbolické, mnohokrát užitá a všeobecné slovo, ale Osud jako téměř živou bytost nebo jako jen zahlédnutý, ale existující tajemný mechanismus. Co jsem tehdy učinila, jeví se mně samotné dnes neslýchaně smělé a nevhodné. Nic něžného nebo roztouženého nebylo v tom, co mne tehdy nutkalo vracet se k dopisu a hledat ztracené spojení.*“²⁶⁵ Jenže jak navázat kontakt s anonymním pisatelem? Nakonec přišla na nápadité řešení, ačkoli jak sama přiznává, do jejího počínání zasáhlo štěstí: „*Jedna zmínka v dopise , kterou jsem zprvu skoro přehlédla, vstoupila do mého vědomí jako vodítko. Odpověď měla být zaslána poste restante ‘do čtvrtka, nejdéle do pátku – nebo běda, snad se dlouho nerozhodnete a teprve později pod nátlakem svědomí byste chtěla psát, tedy do lázní Svatý Jan pod Skalou u Berouna pod mou adresou‘ a další škrtnuto. Rozhodla jsem se napsat dopis a dala jsem vytisknout 20. července v Národních listech, v rubrice Dopisy, následující inzerát: ‘Lázně sv. Jana pod Skalou! Anonym XY... Dopis pod udanou značkou na hlavní poště. U.-p.’ A Josef Čapek tento inzerát četl a naše korespondence byla navázána.*“²⁶⁶ Tím začalo několikaleté dopisování, které ustalo až uzavřením sňatku v roce 1919.

Po několika vyměněných dopisech bylo jasné, že mezi Jarmilou a Josefem roste vzájemná náklonnost a osobní seznámení bylo jen otázkou času „*Desátého října jsme se prvně sešli odpoledne po školních hodinách před Rudolfinem.*“²⁶⁷ Zajímavé je číst Jarmiliny postřehy, ze kterých je cítit nervozita z první schůzky: „*Ačkoli jsem ve své ‘minulosti‘ již měla za sebou nabídnutí k sňatku, vlastní, neopětovanou lásku i dvoření a psaníčka mladých mužů z tanečních zábav, neměla jsem ještě nikdy takové dostaveníčko! Nevěděla jsem přece ani, jak bude vypadat ten, koho potkám!*“²⁶⁸ O několik odstavců dál pak ještě píše: „*Nepamatuji se ani v nejmenším, jaké představy ani jaké pocity, kromě svíravého napětí, ani jakou přípravu jsem si k této schůzce přinesla; ba nevím ani, záleželo-li mi na mém zevnějšku tak, jak by se v tomto případě slušelo. Také se nepamatuji na žádnou konvenční výpomoc frázemi, hladkostí nebo obratností k zahájení známosti.*“²⁶⁹ Od začátku bylo jasné, že mezi

²⁶⁴ Tamtéž, s. 32.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 32-33.

²⁶⁶ Tamtéž.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 34.

²⁶⁸ Tamtéž.

²⁶⁹ Tamtéž.

oběma mladými lidmi panuje soulad, jenže Josef Čapek měl jen za několik málo dní odjet na dlouhodobý pobyt do Francie, a tak se Jarmila znovu chopila iniciativy a požádala ho spěšně ještě o jednu schůzku: „*Byla jsem tak málomluvná a neschopná vnímat, divit se, vyznat se i reagovat současně v tomto pro mne novém světě, že jsem ho pak požádala dopisem ještě o jednu schůzku, než odjede. Viděli jsme se tedy ještě jednou a 17. října 1910 odjel Čapek do Paříže.*“²⁷⁰ V cizině Josef udržoval začínající milostný vztah s Jarmilou pomocí dopisů, ale přes původní plán zůstat ve Francii tři roky nakonec zkrátil svůj pobyt jen na dobu několika měsíců. Je více než jisté, že známost s Jarmilou měla na rozhodnutí k dřívějšímu návratu do Prahy ten největší podíl.²⁷¹

Pak dostává jejich milostný vztah praktickou podobu, která se nezměnila po několik následujících let. Posílají si dopisy a rozmlouvají spolu na společných procházkách po Praze. Poznávají se velmi pomalu: „*Pouze na týdenních schůzkách a z dopisů, které mi posílá mezi nimi, vím o něm od něho.*“²⁷² Ve *Vzpomínkách* si Jarmila povzdechne nad tímto počátečním obdobím jejich vztahu: „*Právě tak jako kdysi před seznámením, na začátku a po celý ten rok společného pobývání na škole, nemám ani nyní mnohem blíže k Čapkovi životnímu a společenskému prostředí než tehdy. Neznám Čapkův domov ani jeho soukromý život z vlastního názoru,...*“²⁷³

Oba jsou však trpěliví a během následujících měsíců se víc a víc sblíží. Zásadním je období v zimě na přelomu let 1913 a 1914. „*Můj vztah k Čapkovi se zatím rozvinul v opravdovou, osudovou lásku. O Vánocích 1913 si dáváme první vánoční dárky,*“²⁷⁴ píše Jarmila. Vztah získává jasnější obzory: „*Někdy v únoru roku 1914, navzdory špatným koncům jeho redaktorské existence, jsme se navzájem sobě zaslíbili někde na toulce Prahou.*“²⁷⁵

Přesto, že společně plánují budoucnost, nemohou spolu trávit tolik času, kolik by chtěli: „*Často spolu toho roku sedáme v divadle a vytváříme si na chvíli iluzi společného života.*“²⁷⁶ A jinde k tomu ještě dodává: „*To byly tehdy naše radosti, mezi něž se vsouvají dlouhá období odloučení, kdy jeden nebo druhý stůněme, kdy já s matkou pobývám dlouhé letní měsíce a pozdě do podzimu venku...*“²⁷⁷

²⁷⁰ Tamtéž, s. 35.

²⁷¹ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 60-77.

²⁷² ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 59.

²⁷³ Tamtéž, s. 59.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 96.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 141.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 142.

Největší překážkou na cestě k jejich budoucímu společnému životu byla Jarmilina matka. V Josefovi Čápkovi nespatovala ideálního partnera pro svou dceru, neviděla v něm onoho zaopatřeného muže, který se o svou nastávající dobře postará. Trápila ji především neutěšená finanční situace Jarmilina nápadníka. Josef dlouho nenacházel stálé zaměstnání a o vydělávání prodejem svých obrazů nemohla být v té době ještě řeč.

Dceřin poměr Zdeňka Pospíšilová neschvalovala a zřejmě se velmi snažila, aby nebyl naplněn. V náčrtcích k tomu Jarmila poznamenává: *„Moje matka věděla, že mě Čapek doprovází, že mám s ním schůzky, ale nepřála si seznámit se s ním, ba nedopustila ani, abych jí ho představila v koncertu nebo v divadle; dovedla tomu vždy uhnout. Snad to byl z její strany nějaký strach spíše než nepřátelství.“*²⁷⁸ Vedle strachu o dceřinu budoucnost však Jarmila zmiňuje ještě jeden důvod matčina nekompromisního postoje: *„U mojí matky zdá se nechtělo ustoupit tvrdošijné přesvědčení, že můj bohémský sňatek ohrožuje i její zajištění v stáří; bylať dost zámožná dědictvím domu a cenných papírů po své sestře, ale bez penze. Byla přesvědčena, že ji jednou moje zlé osudy připraví o toto jmění.“*²⁷⁹

V kritické situaci na začátku roku 1918 píše Čapek Zdeňce Pospíšilové dopis s žádostí o schůzku. Má v úmyslu přemluvit ji k mírnějšímu postoji a vylepšit své vyhlídky.²⁸⁰ Dopis však zůstává bez odezvy a Jarmila o Josefově iniciativě nic neví: *„O tomto dopise jsem nikdy nezvěděla ani od Čapka, ani od své matky; našla jsem ho teprve v její pozůstalosti v roce 1950. Vyrozumívám z toho, že Čapek nedostal odpovědi a že moje matka si věc neobhajitelnou udělala pohodlnou tím, že mlčela.“*²⁸¹ Podobná situace se opakuje o půl roku později. Josef využívá toho, že je Jarmila na týdenním pobytu na Šumavě a znovu žádá její matku o možnost setkání.²⁸² Ale ani podruhé nemá úspěch, a tak se odhodlává k odvážnému a troufalému kroku: *„Ani na tuto prosbu nedostal Čapek odpovědi. Udělal tedy bez dalšího vyčkávání rozhodující krok sám – navštívil moji matku, dříve než jsem se vrátila. Vyslechla ho a byla patrně zdvořilá; nenarazil na žádný zjevný odpor, a tak se domníval, že vše stojí dobře, a v tom smyslu mi také, když jsem se vrátila, o své návštěvě vypravoval.“*²⁸³ Návštěva proběhla patrně ve vsí zdvořilosti, na scény nedošlo a Josef byl setkáním povzbuzen. Matka však byla neoblomná: *„Ale nic se nezměnilo; ze své strany mně zase maminka sdělila, pochybovačně a trochu posměšně, že cosi sliboval do budoucna a mluvil o nějakých nadějích.“*

²⁷⁸ Tamtéž, s. 264.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 265.

²⁸⁰ Viz příloha č. 1: dopis z 5. ledna 1918

²⁸¹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 162.

²⁸² Viz příloha č. 2: dopis z 27. srpna 1918

²⁸³ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 163.

*Bránila se v sobě zatvrzele jakémukoli lidskému přístupu ať ze své, či z jeho strany.*²⁸⁴ Pak se ale vše konečně začalo obracet k lepšímu. Díky Karlovým kontaktům se Josef stal šéfredaktorem výtvarné rubriky v Národních listech,²⁸⁵ začal se podílet na novém satirickém časopise Nebojsa²⁸⁶ a u Borového vyšla *Krakonošova zahrada*,²⁸⁷ společné dílo bratří Čapků. To vše vylepšilo Josefovou finanční situaci i pozici při „vyjednávání“ s Jarmilinou matkou. V září jí znovu napsal dopis, který už měl patřičný účinek - matka přestala svatbě bránit.

S koncem války přichází šťastnější období i v osobním životě teď již oficiálních snoubenců. Jarmila se seznamuje (po více jak osmi letech vztahu s Josefem!) s rodiči svého nastávajícího před Vánocemi 1918 u příležitosti vítání nového prezidenta v paláci Lažanských. Svůj milostný poměr již nemusí skrývat a začíná se mluvit o svatbě: *„Tímto obdobím po skončené válce stává se moje životní pouť s Čapkem skutečnější, reálnější, ne již v oblacích, v dopisech a na ulicích.*“²⁸⁸ Snoubenci vše připravují na společný život, podstupují sérii obligátních seznamovacích návštěv: *„Uvedl mne ke svým rodičům, [...] a spolu jsme navštívili některé moje nejmilejší přátele nebo příbuzné. A konečně zhlédl on také můj domov.*“²⁸⁹

Jarmilina matka však stále není se sňatkem spokojená a chápe se poslední šance mu zabránit: *„Ještě nedlouho před svatbou udělala moje maminka pokus odvrátit mne od toho kroku, poprvé nikoli tvrdostí, ale domluvou. Řekla mi, že si přála vidět mne bez přítěže životní námahy a nesnáží, zaopatřenou pohodlím se služebnými,*“²⁹⁰ zapsala si Jarmila v poznámce ke svým pamětem. Tato domluva už ale nemohla nic zvrátit.

Chápeme-li období od seznámení po uzavření sňatku jako námluvy, pak musíme konstatovat, že v případě Olgy Scheinpflugové a Karla Čapka byly nestandardně dlouhé.

„Byl to rok, který rozhodl i o mém životě, v roce 1920 jsem se seznámila s Karlem Čapkem,“²⁹¹ píše Olga Scheinpflugová ve svých pamětech. Jejich vztah započal bezmála o deset let později než vztah Jarmily a Josefa a pokud by nestranný pozorovatel měl k dispozici pouze osudy těchto dvou partnerských dvojic, musel by dojít k závěru, že se za

²⁸⁴ Tamtéž, s. 163.

²⁸⁵ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 126.

²⁸⁶ Nebojsa, satirický týdeník, první číslo vychází 31. října 1918, časopis však neměl očekávaný úspěch a roku 1920 přestal vycházet. Více in: MRÁZ, Bohumír. *Josef Čapek*. Praha, 1987, s. 84-85.

²⁸⁷ ČAPEK, Josef – ČAPEK, Karel. *Krakonošova zahrada*. Praha, 1918.

²⁸⁸ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 174.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 265.

²⁹¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 51.

těch deset let společenské poměry hodně uvolnily. Samozřejmě to není tak jednoduché, antagonismus obou vztahů je založen i na jednotlivých povahových rysech a rodinné výchově jejich aktérů, Jarmila byla vedena k spořádanému rodinnému životu, Olga se naopak nechtěla podřídit ničemu, co si nevybrala sama.

První rozdíl můžeme zpozorovat hned ve způsobu seznámení Olgy s Karlem, které se stalo skutečností v létě roku 1920: „*Nějakou šťastnou náhodou ho zvědavost zavedla do divadla na Smíchově, od něhož byl jeho dům vzdálen sotva tři ulice, viděl mě v malé, ale poetické roli a s plachostí studenta na mě počkal po představení. Chtěl, abych mu přečetla Mimi v Loupežníku, protože prý mám hlas jako pták (později se přiznal, že to byla záminka)...*“²⁹² Od té chvíle se začali pravidelně stýkat (Karel Olgu často doprovázel po jejích divadelních vystoupeních domů). Olga na toto období vzpomíná idylicky a čtenář jak *Českého románu*, tak paměti *Byla jsem na světě* by mohl nabýt dojmu, že došlo na obou stranách k prudkému milostnému vzplanutí: „*První měsíce s Čapkem byly štědré, nejštědřejší, darovali jsme jeden druhému své životní plány, v mých byl on a já zase v jeho. I když jsme se vidali nejméně jednou denně, posílal mi dopisy, v prvním roce většinou ve verších, tato hustá korespondence ustala až později, když jsme si oba pořídili telefon.*“²⁹³ Pravdou však je, že minimálně v prvních několika týdnech se třicetiletý spisovatel musel pozornosti osmnáctileté herečky spíše dožadovat. Stačí porovnat toto Olgou tak harmonicky popisované období s Čapkovými dopisy ze stejné doby adresované jí, ve kterých ji nabádá k většímu zájmu o svou osobu a prosí o trochu iniciativnější přístup: „*Můj bože, co to děláte, co tohle znamená, proč nedáváte zprávu? Poslyšte, tohle už znamená schválnost. Není možno, abyste po všem předešlém nevěděla, co tím děláte. Myslím, že už nesmím příliš dlouho zůstat nechápatý. [...] Ano, ano, ano, je pět nebo deset malých příčin, proč se zanedbá poslání dopisu, zatelefonování nebo cokoliv; ale v těch malých příčinách je jeden velký a zlořečený smysl. Bojím se, že jsem byl strašlivý blázen.*“²⁹⁴ Olga neodpovídala na jeho dopisy, nechodila včas na schůzky a někdy nepřišla vůbec, aniž by o tom dala čekajícímu jakoukoli zprávu předem. „*Poslyšte, Olgo, kdybych někomu řekl, aby na mne čekal, a pak věděl, že dám přednost tomu být jinde, dám tomu dotyčnému zprávu, aby nečekal, - prostě ze společenských ohledů, z ničeho jiného. Není dobře dělat člověka směšným – před ním samotným i před jinými,*“²⁹⁵ stěžuje si Karel v jednom z dopisů. Oboustranné zalíbení tedy rozhodně nebylo tak

²⁹² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 51-52.

²⁹³ Tamtéž, s. 57.

²⁹⁴ HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971, s. 21.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 25.

jednoznačné, jak ho Olga popsala v *Českém románu*. Jak už jsme několikrát podotkli, fabulační výstavba a celkové vyznění tohoto textu bylo pro autorku důležitější než jeho objektivní vypovídací hodnota, a proto zkreslení v jeho případě nepřekvapuje. Ovšem proč počátky svého milostného vztahu s Karlem přikrášlila i v knize *Byla jsem na světě*, už tak jasné není. Dokládá to, že i k tomuto autobiografickému textu musí badatel přistupovat obezřetně.

Olga postupně Karlovu kouzlu podlehla a náklonnost mu začala projevoval ve stejné míře, jak ji projevoval on. Druhým velkým rozdílem byl věkový odstup. Olga v *Českém románu* popisuje své pocity ze vztahu se skoro o třináct let starším mužem. Jeho intelekt, rozhled a zkušenosti jí ale velmi imponovaly a v pamětech situuje Karla do role svého učitele či mentora: „*Ze schůzek chodila domů planoucí hanbou a zmatená strachem, že ještě tak málo zná a ví vedle jeho vzdělaných třiceti let. Chtěla by za ním rychle a hned všemi směry najednou.*“²⁹⁶ Nebo jinde: „*Roste s ním každou hodinu a každou rozmluvou ve vážného a plného člověka; ona, tak mnohomluvná, mlčí – a on, nemluva, povídá. V lásce je všechno opačně nežli v běžném životě.*“²⁹⁷

Odlišnosti vztahů Jarmily s Josefem a Olgy s Karlem můžeme pozorovat i v postoji rodičů obou mladých žen. Olžin otec byl redakčním kolegou Karla Čapka a velmi si ho vážil. Pravda, nebyl příliš nadšen z nočních procházek své dcery, jak zmiňuje Olga: „*Můj tatínek neměl kupodivu z těchto pozdních schůzek takovou radost jako my dva. Často se vydal za námi a snažil se vysvětlovat zamilovanému básníkovi, který byl naštěstí jeho literárním i redakčním kolegou, že jsem na takové schůzky příliš mladá.*“²⁹⁸ Jinak ale proti vztahu Olgy s Karlem nic neměl a schvaloval ho. V *Českém románu* mu Olga vkládá do úst slova vyřknutá v souvislosti s Čapkovou nemocí, která značí otcovu nakloněnost k jejímu nápadníkovi: „*On je pořád samý vtíp, ale mně je ho vždycky líto, pořád jako by něco přemáhal, takový báječný člověk.*“²⁹⁹ Zajímavá je v této souvislosti i věta, kterou Olga v pamětech připisuje Karlově mamince, která prý dříve svému synovi řekla: „*Smíš si vzít za ženu koho chceš, jenom ne cikánku nebo herečku.*“³⁰⁰ To samozřejmě neznamená, že by Karlovi rodiče mluvili synovi do jeho vztahu s Olgou. Už mu bylo třicet a jako plně samostatný muž se rozhodoval sám za sebe.

²⁹⁶ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 63.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 80.

²⁹⁸ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 164.

²⁹⁹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 75.

³⁰⁰ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 29.

Známost Olgy s Karlem se vyvinula v hluboký milostný vztah, oba začali přemýšlet o společné budoucnosti. V červenci byli na první společné dovolené ve Špindlerově Mlýně. Těsně před tím ji, alespoň podle toho co autorka sděluje v *Českém románu*, Karel požádal o ruku. Konkrétní Čapkova slova však v textu Olga vystavěla z úryvků dopisů, které se nevztahují k tomuto období, a protože se o této žádosti nezmiňuje v žádném svém jiném textu, není jisté, jak se skutečně odehrála, ačkoliv je pravděpodobné, že se sobě navzájem zaslíbili. Na dovolenou s ním odjela přes zjevný nesouhlas rodičů: „*Posílenu jeho nabídkou štěstí, šla vyjednávat s otcem, zajímajíc se strachem, že by jí je někdo ohrozil. 'Chceme jet na hory, já a Karel Čapek, pusťte nás táto, vezmeme se brzy. ' Nejde to, jak si oba představují, takhle se nelze bouřit proti dobrým zvykům; svět rodičů je jiný, klidný a slušnější o celé věkové vyrovnání. Slyšela starostlivou námitku: 'Je ti osmnáct let, žiješ příliš rychle.*“³⁰¹

Karlovi pak přisuzuje ještě slova, která mají budoucí svatbu konkretizovat: „*'Vezmeme se na podzim,' vyplyne mu náhle z úst jako vzdorovitý protest proti bolesti a chabnutí, které se zmocňuje dnes zase jeho těla.*“³⁰² V tomto období (první polovina roku 1921) je Olga velmi šťastná a odhodlaná strávit svůj budoucí život po boku Karla. V *Českém románu* se svěruje, že „*miluje Čapka tak naprosto, tak především a tak žensky, že by dovedla pokorně stírat denně stůl po jeho roztržitých obědech, zbavovat jeho šaty prachu a skvrn, přepisovat nečitelný rukopis a kypřit podušky pod jeho tuhými zády, aby se mu po práci předobře spalo. Cítí blaženě a teple, že by, sama přeplněna představami a tvůrčí touhou – dovedla mýt zem a přít se s domácím o nezaplacenou činži, bloudit s kufříkem vyhnanstvím laciných a pustých hotelů, mít strach z každého těžkého dne – ale sdílet s ním život,...*“³⁰³ Poměr s Čapkem ji tak naplňuje, že je ochotna vzdát se všech svých vlastních uměleckých ambicí.

Olga prožívala nejidyličtější období svého dosavadního života, v pamětech to často zdůrazňuje: „*Má střecha nad hlavou byl můj vztah s Karlem Čapkem. Denně jsem si s ním vyměňovala umělecké názory, denně jsme srůstali představou neoddělitelnosti,...*“³⁰⁴ Jenže pak přišla rána, která povahu vzájemného vztahu Olgy a Karla zásadně proměnila. V *Českém románu* popisuje nepříjemné události velmi podrobně. Všechno začalo údajným Čapkovým dopisem Karlu Scheinpflugovi. V něm se mu svěruje, že jeho nemoc je vážná³⁰⁵ a že mu

³⁰¹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 96.

³⁰² Tamtéž, s. 101.

³⁰³ Tamtéž, s. 107.

³⁰⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 69.

³⁰⁵ Trpěl Bechtěrevovou nemocí, zánětlivým onemocněním páteřních obratlů. Projevuje se chronickou bolestí a ztuhlostí dolní části páteře, páteř se postupně stává méně ohebnou.

lékaři nedoporučili se oženit. Jeho případná budoucí manželka by se jednoho dne musela chtít nechtě o nemohoucího manžela postarat. Takový osud Karel pro Olgu nechce a dobrovolně se jí vzdává. Olga se hroutí stejně jako jejich milostný poměr. Tak je to alespoň popsáno v autorčině první autobiografii. V *Byla jsem na světě* pak toto období úplně přechází a o krizi se vůbec nezmiňuje. Nic se o ní nedovídáme ani v jiných drobných vzpomínkových textech. Zlom ve vztahu skutečně přišel, ale mohlo za ním být ještě něco dalšího. František Černý uvádí, že v létě 1921 Olga s Karlem otěhotněla a přes jeho námitky se nakonec rozhodla pro umělé přerušení těhotenství.³⁰⁶ Spisovatel byl v srpnu 1921 na léčebném pobytu v Trenčianských Teplicích. Když si znovu vypomůžeme Karlovou korespondencí z té doby, shledáme, že tón dopisů by odpovídal tak závažnému problému: „*Prosím Tě naléhavě a svrchovaně vážně: ponech to mně, čekej, buď klidná a neboj se. Žij tak, jako by vůbec ničeho nebylo. Vše je dobře, všechno přijímám rád, s nadějí, ano s těšením. Těším se, děvčátko, a prosím Tě, aby ses těšila se mnou. Těším se na odpovědnost a starost, kterou vezmu na sebe. Těším se, že teprve nyní budu jaksepatří Tvou maminkou. Hrozně se těším na to, co ve svých dopisech nejmenuji. Ohromné obtíže, které jsou v cestě, jsem promyslel a vím, jak nad nimi vyhrát.*“³⁰⁷ Zajímavé je, že většina životopisců a badatelů tyto zjevné skutečnosti přehlíží. Zdali potrat, Karlův vážný zdravotní stav, nebo zákaz svatby ze strany Olžina otce³⁰⁸ přímo vyústily ve vztahovou krizi, nelze přesně říci, ale jisté je, že milostná korespondence od konce srpna na několik měsíců ustala a z plánované svatby sešlo.

V druhé polovině roku se vztah Olgy a Karla vlivem výše zmíněných událostí přerodil v oddané přátelství. Přitom oba podle Olgy duševně strádali: „*Půjde to líp, až si zvyknou na tuto divnou lásku bez úst a bez těla, bez vyznání a bez budoucnosti, na lásku plnou okázalého přátelství a na přátelství plné potlačené lásky.*“³⁰⁹ Olga neustále zdůrazňuje, jak se oba milují, ale přesto nemohou být spolu: „*Přátelství, snad i to jde mezi dvěma, kteří se milují jako my, přátelství na život a na smrt.*“³¹⁰ Nenaplněný vztah ji sužuje i po letech: „*Mám víc než jiné ženy, které mají všechno, říká si, pokud vedle ní sedí, a pak obyčejně trochu pohasne, když odejde do svého domova,*...“³¹¹ Někdy ve dvacátých letech se také rozhoduje, že když si

³⁰⁶ ČERNÝ, František. Olga Scheinpflugová. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 254.

³⁰⁷ HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971, s. 82.

³⁰⁸ O tom se zmiňuje také František Černý: ČERNÝ, František. Olga Scheinpflugová. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. Praha, 2008, s. 254.

³⁰⁹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 131.

³¹⁰ Tamtéž, s. 129.

³¹¹ Tamtéž, s. 181.

nemůže vzít Karla Čapka, neprovdá se ani za nikoho jiného. „*Nevdám se nikdy*,“³¹² oznamuje v jedné pasáži *Českého románu* svým rodičům, kteří jsou dceřiným rozhodnutím zdceni. Ve stejném autobiografickém textu se také zmiňuje o pokusu o sebevraždu, který však nedokládá v žádné jiné sepsané vzpomínce.³¹³

Mimo to se zmiňuje také o potřebě alespoň částečně oddělit svůj život od Čapkova: „*Kromě o nedobrych vztazích Čapkovy rodiny ke mně měl Karel potřebu povídat mi vždycky všechno, snad mi chtěl mnohé vynahrádit i ušetřit mi pocit lítosti, že s ním nesílím společnou střechu nad hlavou. Ale osamostatnila jsem se a našla jsem si svůj přátelský kruh, neměla jsem proč na něho žárlit.*“³¹⁴ Zmiňuje se o kruhu přátel, který si říká „*Marcelka*“ a je svým způsobem protipólem Karlových „*pátečníků*“.³¹⁵

Do jejího života vstoupily i vztahy s jinými muži, ale o těch nepadne v žádném z jejích ego-dokumentů ani zmínka. Zde musíme na prvním místě uvést Jana Masaryka. Jedna krátká vzpomínka na něho (ovšem pochopitelně pouze jako na přítele) byla zařazena do souboru *Živý jako nikdo z nás*, který se jinak výhradně věnuje Karlu Čapkovi. V létě 1932 odjela Olga Scheinpflugová do Británie, aby tam po boku Jana Masaryka strávila dovolenou.³¹⁶ Vztah se vyvíjel slibně, ale nakonec zanikl. Vysvětlením může být poznámka Jarmily Čapkové, která si zapsala: „*Od Karla vím, že se ho jednou Jan zeptal, má-li se s Olgou Scheinpflugovou oženit. A jeho odpověď: V tom vám nemohu radit, to si musíte rozhodnout sám. [...] Olga si stěžovala, že ve chvíli, kdy měla důvod domnívat se, že je tomuto cíli již blízko, a byla pozvána ve větší společnost na Hrad, si jí Jan Masaryk po celý večer nevšiml.*“³¹⁷ Z citovaného úryvku mimo jiné vyplývá, že ve třicátých letech herečka již upustila od svého rozhodnutí nikdy se nevdát.

A pak přichází zvrat, který zřejmě nikdo nepředpokládal: „*Čas se zařídil po mém. Jediná změna, která je jasnější a zřetelnější než všechno ostatní, se stala s Karlem Čapkem. Přichází pravidelně jako vždycky, ale přidává nyní každou svou volnou chvíli a žádá každou volnou chvíli její. [...] Vyjasnilo se mezi nimi, cítí to jako vykoupení, je jí, jako by se uzdravila a probrala k životu z těžké nemoci.*“³¹⁸ Důležitou roli v Karlově citovém znovuprobuzení hrála i skutečnost, že se jeho nemoc páteře nečekaně přes všechny špatné prognózy zastavila.

³¹² Tamtéž, s. 143.

³¹³ Tamtéž, s. 227.

³¹⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 116.

³¹⁵ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 200. Nebo SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 71.

³¹⁶ KOSATÍK, Pavel – KOLÁŘ, Michal. *Jan Masaryk: Pravdivý příběh*. Praha, 2009, s. 116.

³¹⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 296.

³¹⁸ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 233.

Roku 1935 odjíždějí spolu podruhé za celou dobu dlouholeté známosti na dovolenou do Rakouska, zde se Karel vyslovuje, žádá Olgu o ruku a ona souhlasí.³¹⁹ Touto událostí uzavírá autorka celou první část *Českého románu*.³²⁰

Seznámení a dvoření Jarmily a Josefa probíhalo v rámci dobových standardů. Vztah začal vzájemnou korespondencí a až po nějaké době se oba aktéři setkali tváří v tvář. Vídali se jen jednou nebo dvakrát do týdne na společných procházkách, ve společnosti se však pohybovali odděleně. Tradiční roli sehráli i rodiče, respektive Jarmilina matka. Dlouho bránila vztahu proto, že v Josefu Čapkovi neshledávala vhodného ženicha pro svou dceru, který by jí dostatečně hmotně zaopatřil. Když se však situace v tomto směru obrátila, matka přes zjevné nesympatie k Josefovi nakonec svatbu povolila. Vlastně až v této době se oba čerství snoubenci seznamují se světem toho druhého: oficiálně poznávají rodiče, poprvé navštěvují přátele i širší příbuzné jako pár, chodí na společenské a kulturní události dohromady. Oba si vůbec poprvé prohlédnou byty a domy, ve kterých jejich životní partner vyrůstal. Přesto si ještě stále vykají, což se nezmění ani po svatbě. Až do této chvíle o nějaké intimní fyzické povaze jejich vztahu nemůže být řeč. Celá známost před uzavřením manželství trvala devět let (od léta 1910 do jara 1919).

Olga se s Karlem seznamuje o zhruba deset let později a v jejich předmanželském vztahu jsou velmi patrné známky uvolňování konvencí. Karel osloví Olgu po jednom jejím divadelním vystoupení a od té chvíle se vídají téměř denně. Rodiče rychle vzkvétajícímu vztahu nejsou prozatím překážkou. To, že je Karel Čapek redakčním kolegou Olžina otce Karla Scheinpfluga, můžeme považovat spíše za náhodu. S naprostou jistotou můžeme konstatovat, že si otec Karla nevyhlédl jako ideálního partnera pro svou dceru. Olga a Karel se brzy intimně sblíží, slíbí si svatbu, ale ještě než k ní dojde, Olga otěhotní a následně dobrovolně podstupuje interrupci. Poté se milostný vztah dostává do krize a jeho povaha se mění v dlouhodobé oddané přátelství. Další obrat nastává až po čtrnácti letech, když se na společné dovolené zasnoubí. O těch čtrnácti letech nemůžeme mluvit jako o období dvoření nebo námluv. Existují důkazy, že během té doby oba prodělávají i jiné milostné vztahy (o Olze jsme se zmínili výše, Karel dlouho udržoval poměr s Věrou Hružovou³²¹).

³¹⁹ ZELINSKÝ, Miroslav. Stopami života. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Kniha o Čapkovi: Kolektivní monografie*. Praha, 1988, s. 26.

³²⁰ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 256-265.

³²¹ OPELÍK, Jiří (ed.). *Dopisy ze zásuvky: Karel Čapek Věře Hružové*. 3. vydání. Praha, 2000. ISBN 80-86207-15-3.

Zdá se, že oněch deset let mezi seznámením Jarmily s Josefem a Olgy s Karlem bylo ve vývoji společenských norem a stereotypů v otázce dvoření a námluv klíčovými. Zatímco dvoření první dvojice probíhá tak, jak mohlo probíhat i v několika předcházejících generacích a přesně podle představ rodičů, vztah druhého páru má už jasně moderní povahu, která by ještě na přelomu 19. a 20. století působila výstředně a pobuřovala by všechny mravokárce.

3.3. „Nu tak, už máme po nejhorsím“³²²

Svatba

Svatba je významným přechodovým rituálem, který často rozděloval dvě období v životě ženy – dospívání a dospělost (manželství). Jako každý přechodový rituál měla i svatba ustálené signifikantní projevy, které se během staletí proměňovaly.³²³ Svátba pro ženu znamenala přijetí nového sociálního statusu.³²⁴

Vedle rituálních obyčejů týkajících se samotného svatebního veselí, které se více uplatňovaly na venkově a ve 20. století pomalu ustupovaly, se nevěsta a ženich museli držet pravidel a zvyklostí obecnějších, museli přijmout své role a splnit praktické povinnosti důležité pro jejich budoucí soužití. Manžel měl povinnost postarat se o svou manželku, měl ji živit, šatit a poskytovat jí přístřeší. Povinností ženy bylo starat se o domácnost a poskytnout svému muži nezbytné zázemí, aby si doma po namáhavé práci dostatečně odpočinul.³²⁵ K řádnému plnění těchto povinností se oba partneři zavázali podepsáním svatební smlouvy.

Jarmila Čapková ani Olga Scheinpflugová v pamětech svým svatbám nevěnují tolik pozornosti a zaměřují se pouze na některé aspekty samotného aktu. Jarmila je přeci jen o něco sdílnější, z jejích textů se dozvíme několik detailnějších informací. Zato Olga je na slovo skoupá, její vzpomínky na svatební den mají spíše citový charakter, jsou obecnější a téměř bez konkrétních popisů. Přesto vzpomínkové texty obou žen nabízejí při výzkumu svateb v minulosti určité pole působnosti.

Datum sňatku Jarmily s Josefem bylo stanoveno na květen 1919. Ještě před tím však museli oba snoubenci vyřešit několik praktických problémů. První velkou starostí před uzavřením manželství bylo sehnat byt. Jarmila na to i po letech vzpomínala jako na velmi nelehký úkol: „*Ale byt! V Praze, do které se nahrnuli Češi z Vídně, úřady z Vídně, nově zřízená vyslanectví a jejich personál, nalézt a dostat byt bylo zcela nemožno. Vzdali jsme se*

³²² Tato slova podle svědectví Olgy Scheinpflugové vyřkl Karel Čapek po svatebním obřadu. SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 272

³²³ van GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha, 1996.

³²⁴ LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, 2. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005, s. 56.

³²⁵ Tamtéž.

toho marného úsilí po několika týdnech.“³²⁶ Po právě skončené světové válce byla bytová situace v Praze zřejmě opravdu složitá. Do nepříznivého vývoje ale zasáhli Josefovi rodiče: „*Tehdy mně Čapkova maminka poslala z Trenčianských Teplíc psaní, kterým nám dávala k dispozici jejich pražský byt, s prosbou, abychom nenechávali Karla samotného, aby mohl zůstat s námi – že potřebuje ženskou péči, aby se z něho nestal medvěd. (Ale Karel nebyl medvěd, byl nejroztomilejší společník.)*“³²⁷ Všimněme si toho, že otázku bydlení řeší matka nikoli se synem, ale se svou budoucí snachou. Zřídit a zařídit domov má mezi nastávajícími manželi na starosti žena.

Josef i Jarmila trochu nestandardní matčinu podmínku bez sebemenších výhrad přijali. Karel byl v té době ještě Josefovým tvůrčím druhem, a jak autorka píše, navzájem se potřebovali: „*Přijali jsme rádi, a tak jsem vstoupila do života bratří Čapků – Karel zůstal s námi v bytě jejich rodičů a jeho účast, jeho potřeba účasti na životě bratrově byla nesmírná, plná rozmarných nápadů, sdílnosti, srdečného, ponejvíce boдрého uznání; oni jednoduše potřebovali zůstat spolu, a když se jeden z nich oženil, museli najít nejjasnější, nejlaskavější a nejpřirozenější cestu, aby mohli zůstat spolu. A když jsme umístili svoje zařízení do dvou pokojů, shledali jsme, že máme báječný, rozkošný byt.*“³²⁸

Nepříznivá finanční situace nedovolila snoubencům zařídit byt v Říční ulici novým nábytkem. Navíc nebyli spokojeni s dobovými designovými trendy. V podstatě kompletní sestavu nábytku vyzískali ze svých rodinných bytů, z výbavy po rodičích a prarodičích: „*Z téhož milého starodávneho zařízení rodiny mého otce byly také u nás doma některé kusy – otcův psací stůl a knihovna, vše světlé, z třešňového dřeva a hladce leštěné. Když jsme se v té době rozhlíželi po nějaké výbavě nábytkem naší vlastní doby, nic nás dost neuspokojovalo, a rozhodli jsme se raději použít starý nábytek, který se Čapkovi zalíbil jako tvar přeživší kouzlo dobovosti výjimečnou zdařilostí nebo vyvážeností a souladem; k psacímu stolu přibylo později dědictvím další zařízení pokoje v témže stylu, takže dodnes žiju v tom, v čem žili a bydlili moji prarodiče z otcovy strany. Kromě toho jsem si vzala do nového domova ložnici po matčině sestře ve stylu let osmdesátých, [...] a k ní se přidalo lehátko z téhož období z rodiny Čapkovy; ...*“³²⁹

Bydlení novomanželů bylo zajištěno, svatba se tedy mohla konat bez problémů. Jarmila o ní píše: „*Měli jsme velmi skromnou svatbu dopoledne 3. května 1919, v den*

³²⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 175-176.

³²⁷ Tamtéž, s. 176.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž, s. 175.

s přechodným, lehkým májovým deštěm (který, říká se, přináší štěstí). Přáli jsme si takovou tichou svatbu: do kostela přišli jen nejbližší a několik přátel, které jsme uvědomili. [...] Do blízkého kostela sv. Ludmily jsme šli přes náměstí pěšky.³³⁰ Následně jmenovitě připomíná některé svatební hosty: „Josefovi byl svědkem Karel a mně matčin bratr, můj strýc. Čapkova sestra přijela z Brna s oběma dcerkami, Čapkovi rodiče ze Slovenska nepřijeli, ale jejich účast byla srdečná a také praktická a účinná, bohatě obdarovali syna velkým peněžitým darem, kromě zásilky potravin pro domácnost.“³³¹ Zaznamenává i vlastní a Josefovo slavnostní oblečení: „Čapek měl tmavošedé proužkované kalhoty a černý šosatý kabát, tvrdý klobouk, a já bílé tylové šaty, ale ne dlouhé, a klobouk.“³³²

Je zajímavé, že po několika letech Jarmila vzpomíná na proslov oddávajícího: „Slova, která nám kněz řekl, se mi do paměti neotiskla tak, abych je mohla zapsat, ale byl to vážný a vřelý proslov zcela bez frází, kterému jsem naslouchala překvapena dojetím.“³³³

Po samotném obřadu nastal čas společného slavnostního oběda. Skromná svatební hostina se konala v bytě paní Pospíšilové.³³⁴ Hostina se však neprotahovala a novomanželé odjeli do svého nového domova: „Po společném obědě u nás doma jsme brzo odpoledne odjeli domů, do Řiční ulice. Moje maminka se dala při loučení se mnou do prudkého hořkého pláče.“³³⁵ Ze slečny Pospíšilové se stala paní Čapková.

Olga Scheinpflugová se vdala za Karla Čapka 26. srpna 1935. Ve vzpomínkových textech píše o vlastní svatbě velmi málo a nekonkrétně. Průběh a podoba samotného sňatku se z nich nedá zjistit. Dovídáme se jen několik detailů bez většího kontextu a snahy po uceleném včlenění do celkového obrazu svatebního dne, například: „Jeli se oddat v malém autu, které je vozilo po cestách.“³³⁶ Pisatelka se zastavuje nad nepříjemnou přítomností novinářů: „Svatbu se nepodařilo tak docela utajit, přišlo mnoho zvědavců a kinooperatérů,“³³⁷ a jinde: „Trapnost oddávajícího aktu začala v plné míře. Filmovací stroje se rozvrčely jako sarančata.“³³⁸

³³⁰ Tamtéž, s. 176.

³³¹ Tamtéž.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž, s. 176-177.

³³⁴ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 71.

³³⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 266.

³³⁶ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 272.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž.

Podobně jako Jarmila i ona prokáže při vyprávění pověřivost, když vzpomene na kominíka, který se svatebčanům postavil do cesty: „Právě když vystupovali z auta, přešel mimo radnici kominík. Nikdo nemohl ovšem vědět, že ho objednali kamarádi z Marcelky.“³³⁹

Po obřadu odjeli novomanželé společně domů: „Teprve v autu si uvědomili, že jedou domů, byly tu dva byty, ale domov už jen jeden, jen ten, kde byli spolu.“³⁴⁰ Bytová otázka přišla na pořad dne až později. Odjeli tedy ke Karlovi, kde se naobědvali skromně pouze ve dvou: „Pojedli u malého stolu svůj svatební oběd, sami dva, s několika růžemi mezi sebou. Všechno bylo samozřejmé a prosté.“³⁴¹

Nejčastěji skloňovaným tématem v pamětech Olgy Scheinpflugové v souvislosti se svatbou je přístup Karla Čapka k celé věci. Olga líčí jeho nadšení a zápal pro věc, jak ho svatba a to, co pro něho znamená v nadcházejících časech, naprosto pohltilo a pozitivně naladilo: „Čapek snad nebyl hrdý na nic, co dosud vytvořil tak, jak na toto rozhodnutí. Okusil silnou chuť životního práva.“³⁴² Zejména *Český román* je v pasážích o svatbě prodechnut podobně laděnými prohlášeními. Karel k tomu s odstupem doby bohužel neměl možnost něco dodat, a tak musíme doufat, že nejsou soudy Olgy Scheinpflugové až tak přehnané.

Po nějaké době manželům došlo, že sestěhovat se dohromady bude lepším řešením než současné udržování obou domovů. Helena Koželuhová se k tomu ve svých pamětech vyjadřuje: „Karel s Olgou si to začali uvědomovat už v den svatby a postupem doby stále víc. Je to možná romantické, chodit ke své manželce a manželu na návštěvu, ale docela určitě je to nadmíru nepohodlné a trochu nedůstojné a směšné.“³⁴³ Karel nakonec přišel s nápadem přestavět nepoužívané podkroví jeho domu. Na Olgu zapůsobila jeho vynalézavost, v *Českém románu* uvedla: „Krise malého prostoru byla brzy rozřešena, neboť praktický smysl Čapkův byl stejně silný jako umělecký. Stačilo, aby se na chvíli zamyslel, a po čtvrt hodině se před ním kupily pokreslené papírky.“³⁴⁴ Sestěhováním definitivně propojili své životy a odstartovali krátkou, ale idylickou kapitolu jejich manželství.

Svatba Jarmily a svatba Olgy se od sebe navzájem výrazně liší. Význam tohoto přechodového rituálu je pro obě ženy rozdílný. Jarmilina svatba je definitivním ukončením dospívání, přestává být pod patronací matky a začíná svůj budoucí život řídit sama

³³⁹ Tamtéž.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ Tamtéž, s. 274.

³⁴² Tamtéž, s. 272.

³⁴³ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 142.

³⁴⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 282.

(samozřejmě v souladu s manželvými postoji a představami). V jejím případě se jednalo o skutečně významný krok, který naprosto přeměnil její dosavadní život.

Samotná svatba proběhla na svou dobu konvenčně. Předsvatební přípravy budoucího domova, návštěvy příbuzných, kostel, svatební hostina, odjezd novomanželů do vlastního bytu, to vše nijak nevybočovalo ze standardního průběhu svatby.

Vzpomínky Olgy Scheinpflugové na vlastní svatbu mají, jak už jsme zdůraznili, jiný tón. Mohlo by to být ovlivněno i odlišným a netypickým charakterem samotného sňatku. Olga byla v době své svatby v jiné životní fázi než Jarmila. Jako úspěšná třicátnice se vůbec nemusela v souvislosti se svatbou zabývat existenčními problémy. Její sňatek s Karlem, to bylo především velké zadostiučinění po patnácti letech nekonvenčního vztahu. Svatba byla komorní, intimní záležitostí pouze pro dva. Proto i Olžino vzpomínání nemluví o praktických aspektech a soustředí se spíše na citovou podstatu rozhodnutí uzavřít manželství a na vnitřní změnu v pocitech a postojích obou zainteresovaných.

Díky tomu svatba Olgy s Karlem nenese typické projevy. Už samotný fakt, že proběhla v tichosti za účasti velmi úzkého kruhu přátel, se vymyká (i když zde musíme vzít v úvahu skutečnost, že oba dva byli známými umělci a nestáli o pozornost veřejnosti). Promýšlení a zařizování praktické stránky manželství nemuselo být nutně vyřešeno předem, například otázku sestěhování řešili novomanželé až po sňatku.

3.4. „Nechovám k němu žádné nechuti nebo nelásky“³⁴⁵

Manželství

Společenské ovzduší se na přelomu 19. a 20. století značně přetvářelo. Tyto změny se výrazně dotkly i vztahu muže a ženy v manželství. Nutnost odstranění nadvlády manžela nad manželkou byla zdůrazňována již na Mezinárodním kongresu žen v Paříži roku 1900. Dále mělo být manželství uzavíráno pouze na základě svobodného rozhodnutí obou zúčastněných.³⁴⁶ Trend romantické lásky zesiloval a požadavky rodičů hrály čím dál menší roli. S jistotou můžeme konstatovat, že Jarmila i Olga uzavřely manželství čistě z lásky, což bylo pro většinu dívek začátkem dvacátého století životní prioritou.

Manželství Jarmily a Josefa Čapkových můžeme rozdělit na dvě fáze. První spadá do období v letech 1919 až 1923, kdy mladí manželé bydleli společně s Karlem Čapkem v bytě v Říční ulici. Na tuto dobu vzpomíná Jarmila ve velmi pozitivním duchu: „*Byl to šťastný čas, neuvěřitelně bohaté období nápadů, intenzivně prožívané.*“³⁴⁷ A jinde: „*Čtyři léta štěstí! To znamená také čtyři léta osobního rozvíjení, spoléhání, klidu a asimilování všech těch nových složek života.*“³⁴⁸ Po letech, kdy už neviděla svůj vztah s Josefem v tak harmonické podobě, dokázala také určit pravděpodobnou příčinu nebyvalého souladu mezi třemi spolubydlícími: „*Pro Čapky, kteří byli vždy a přese vše trochu mizogyni, mým nejlepším přínosem do společného života byla moje pokojnost a nevměšování se (z nepřiznané ostýchavosti). Otázky, které bych byla dovedla formovat, byly by bývaly jen drobnou všetečností, kdežto já věděla, že z pouhé přítomnosti a ze spolužití mi vzejde hlubší porozumění a prožití samo sebou.*“³⁴⁹ Misogynství je charakterový rys, který oběma Čapkům přisuzuje i Robert B. Pynsent.³⁵⁰ Jarmila se pokouší najít důvody jejich přístupu k ženám a poukazuje přitom na jejich vztah k matce: „*Citová neúkojnost a vzrušenost maminky bičovala a zraňovala často členy rodiny ve všedním, běžném životě a zavinila snad u obou bratří jistou zaujatost, fobii*

³⁴⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 242.

³⁴⁶ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999, s. 104.

³⁴⁷ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 195.

³⁴⁸ Tamtéž, s. 267.

³⁴⁹ Tamtéž, s. 267.

³⁵⁰ PYNSENT, Robert B. Tolerance a mýtus o Karlu Čapkovi. In PYNSENT, Robert B. *Đáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha, 2008, s. 383.

a mizogynství.³⁵¹ Několik životopisců obou bratrů píše o psychické nevyrovnanosti a labilitě Boženy Čapkové.³⁵² „Byla nervní, velmi citlivá, měla bohatou fantazii a umělecké sklony,³⁵³ napsal o ní Oleg Malevič. Podobně svou babičku charakterizuje i Helena Koželuhová, když o ní píše jako o křehké, půvabné, ale „věčně nespokojené a ufnukané ženě, která dovedla vztekem brečet, řvát, kopat a rozbíjet.“³⁵⁴

Vraťme se ale k soužití v bytě v Říčné ulici. Jarmila si vážila toho, že mohla vidět oba bratry společně pracovat, cítila, že se stala součástí něčeho většího: „*Léta rozvinutá plošně jako krajina v rovině – chlapská roztomilost, hravost jich obou, mezi nimi, vůči mně a přede mnou nestísňená, musela mi vnukat pocit, že i já jim dávám štěstí – říkali mi žertem paničko nebo naše panička, pocit, kterému jsem tehdy možná dávala vyrůst nekontrolovaně neskromně, třebaže nebyli nikdy, ani jeden, ani druhý, v běžném slova smyslu dvorní, vnějškově formální, že mne nikdy nikam nedoprovázeli a že k večeři chodili, s uchvátanými omluvami, vždycky pozdě.*“³⁵⁵ Karel život mladých manželů nijak nenarušoval, i když jak Jarmila píše, „*chtěl být všeho účasten s námi dvěma.*“³⁵⁶ Svého švagra si oblíbila pro jeho pozitivní povahu: „*Šířil atmosféru veselé družnosti, říkával mi vesele do očí, že se mne bojí, ale musela jsem s ním zasednout ke stolu, i když přišel o hodinu nebo o dvě pozdě k obědu a Josef již zase pracoval.*“³⁵⁷ Přes patrný soulad mezi všemi obyvateli společné domácnosti neopomene Jarmila ve vzpomínkách zdůraznit, kdy poprvé konečně s Josefem v bytě na krátkou dobu zůstali sami: „*Karel jel na dovolenou a Peča ho zastupoval v listu. Poprvé jsme osaměli, ale nebylo nám dopřáno, abychom toho zcela šťastně využili pro náš soukromý život. Osaměli jsme totiž v plném létě, v dokonale pusté, tzv. okurkové sezóně na rozhraní července a srpna.*“³⁵⁸

Na místo jednoho Jarmila sňatkem vydala dva muže, o které se měla jako správná hospodyně starat. Ve spravování domácnosti jí od začátku pomáhala služebná: „*Měli jsme ten první čas služebnou, mladou, nezkušenou, která vykonávala všechny hrubší práce; já jsem nakupovala, vařila a pro úsporu šila doma své šaty. Brzy potom jsem mohla zvýšit výdaje na domácnost a Čapkova sestra nám našla zdatnou pomocnici – Moravanku, která uměla*

³⁵¹ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 290.

³⁵² Božena Čapková (1866 – 1924), matka bratrů Čapků, sběratelka podkrkonošského folkloru, mj. sbírala lidové písně, pověsti, pohádky, říkadla apod. Podílela se na přípravách Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895.

³⁵³ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 16.

³⁵⁴ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 15.

³⁵⁵ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 177.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 177.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 177.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 182.

vařit.³⁵⁹ Božena Čapková doufala, že se její snacha adekvátně postará o manžela, ale pro jistotu nenechala nic náhodě a Jarmilu o jejích manželských povinnostech poučila: „*Nová pro mne byla s výživou související maminčina starostlivost o synovo zdraví – říkala mi, abych nezanedbávala vaření, že Peča byl slabounký, když se narodil,...*“³⁶⁰

Karel věděl, že své švagrové přiděluje starosti, a tak alespoň přispíval penězi do rozpočtu: „*Karel dával do společné domácnosti vždy polovinu příjmu, který měl Peča, i později, když příjmy jich obou stouply a Peča měl 2000.*“³⁶¹

Nad manželským rozpočtem ale jinak vládl pevnou rukou Josef, o tom svědčí Jarmilina poznámka: „*Třeba říci na tomto místě, že Josef zůstal vždy finančně neodvislý od Karla; nikdy si nevypůjčoval a nestrpěl, abych překročila rozpočet. Stalo se mi jednou, že jsem ho v posledních dnech měsíce požádala o peníze v prvním roce manželství. Řekl mi nezvykle vážně, přísně: "To mi, prosím Vás, nedělejte!" Mělo to váhu a rozhodnost,...*“³⁶² Neutěšená finanční situace ale nebyla pro Jarmilu zásadní, měla skromné potřeby a dokázala se spokojit s málem. „*Rozhodně jsem si nepřipadala chudá nebo špatně oblečená,*“³⁶³ píše v náčrtcích ke vzpomínkám.

Přestože na první období svého manželství vzpomíná v dobrém, místy už je možné postřehnout zárodky nepříznivého vývoje vztahu mezi manželi: „*Společenského života jsme se však skoro vůbec nezúčastnili, tomu věnovali Čapci jen velmi málo času a ochoty. Nejspíše to byla literární společnost, kterou jsme navštěvovali, u Otokara Fischera, u Hanuše Jelínka, Stanislava Loma a paní Lauermannové.*“³⁶⁴ To, že byla vynechávána ze společenského života, ji postupem času začalo vadit čím dál tím víc a stalo se jednou z mnoha výtek vůči manželovi.

Druhá a delší fáze manželství Jarmily a Josefa je v každém případě smutnou kapitolou jejich životů. Toto období začíná někdy v polovině 20. let a trvá nepřetržitě až do roku 1939, kdy rodinný život Čapkových narušily velké dějinné události, které vyústily v Josefovo uvěznění v koncentračních táborech.

Jarmila spatřuje počátky rostoucí krize v rozhodnutí postavit dům: „*Otázka bytová to přerušila; a pak z tohoto malého útlaku, z úskalí, které jsem neuměla dost hbitě odhadnout a obejít, se vyvinul pro Čapka velký, převelký útlak, totiž stavba a finanční břemena*

³⁵⁹ Tamtéž, s. 196.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 179.

³⁶¹ Tamtéž, s. 271.

³⁶² Tamtéž, s. 271.

³⁶³ Tamtéž, s. 271.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 270.

domku.³⁶⁵ Byt rodičů v Říční ulici byl přeci jen pro tři obyvatele nevhodný, v polovině roku 1922 navíc Jarmila otěhotněla a Karel pochopil, že by mladým manželům překážel. Proto se rozhodl odstěhovat. Naproti bytu se uvolnily nebytové prostory, které si nechal upravit, a ještě na podzim téhož roku se přestěhoval.³⁶⁶ Oba bratři také uvažovali o stavbě domu. V únoru 1923 si vybrali a zakoupili pozemek na Vinohradech v místě, kterému se říkalo Stromky a začali se stavbou dvojdomku. Do něj se Karel společně se svým otcem (matka zemřela 13. dubna 1924) a Josef s Jarmilou a dvouletou dcerou Alenkou nastěhovali ve dnech 6. až 8. dubna 1925.³⁶⁷

Je zajímavé, že Jarmila ve *Vzpomínkách* bere vinu za konec šťastného období manželství na sebe: „*Největší chybou a pošetilostí mně připadá, že jsem se dala zlákat stavbou rodinného domu! Byla jsem tak šťastná v Říční ulici!*“³⁶⁸ Mluví dokonce o tom, že domem porušila slib, který „*kdysi v době dlouhé známosti a dlouhého odloučení od Čapka učinila kdesi v kostelíčku na ostrůvku u Lovrany – že nikdy nebudu žádat po umělci, aby se zatížil břemenem hmotných starostí, nutností vydělávat.*“³⁶⁹ Vytýká si lehkovážnost a nedostatečnou prozřetelnost: „*V té době jsem já se ukolébala pocitem, že Čapek poměrně lehce dosahuje životního zabezpečení, které mu umožňuje velkou uměleckou práci, ale on se patrně tehdy v okamžicích oddechu od vnějších naléhavostí začal zamýšlet nad ustáleností, ba monotónností, v níž jako by nemělo nikdy končit, co bylo přítěží života a tvůrčí práce.*“³⁷⁰

Jediná poznámka z přípravných náčrtků ke vzpomínkám je psána alespoň částečně v jiném duchu a Josefovi přisuzuje podíl viny a účast na rozhodnutí stavět dům: „*Neházel jsi mi vlastně výpalné tak trochu tím domem a vším pohodlím za to, cos mi nemohl dát cele? Za misogynství (že tě žena vůbec dost nezajímala), za průměr, který jsi sám nechtěl mít průměrem? Nebylo to docela tak, a přece tomu bylo tak, když pomyslím, kolik víc důvěry a spolehnutí na mne samotnou, v rozhodných požadavcích, jsem já očekávala. Nebylo tomu tak, protože touha po krásném domově, po lepší, krasocit uspokojující úrovni života byla v něm a on ji často vyjadřoval aktivněji než já.*“³⁷¹

Jisté však je, že od přestěhování do nového dvojdomku v Úzké ulici (dnes ul. bratří Čapků) začala být Jarmila Čapková v manželství nespokojená. Rozčilením a zklamáním

³⁶⁵ Tamtéž, s. 268.

³⁶⁶ MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999, s. 189.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 193.

³⁶⁸ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 294.

³⁶⁹ Tamtéž, s. 292.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 199.

³⁷¹ Tamtéž, s. 292.

z nenaplněného vztahu jsou prodchnuty zápisky v denících z třicátých let, kdy manželská krize eskalovala.

V prvních záznamech deníku z jara 1932 je pisatelka ještě smířlivější: *„Já sem nesměla o sobě mluvit – a teď se jen modlím, abych měla sílu dokončit to, čemu jsem takto na mnoho let propadla – tak aby to bylo jasné a srozumitelné všem. A modlím se, aby žádná taková bolest a rozpolcení nestihlo Peču – abych si ještě směla bez nesnází zasloužit to, co jsem po ta léta zanedbávala – Peča byl moudrý a trpělivý, laskavý – lépe mít aspoň to než ztratit jeho lásku; odvyknu si přát si ji vřelejší.“*³⁷² Je pravděpodobné, že při rozhodnutí začít psát si deník nad ním neuvažovala jako nad „knihou stížností“ na svého muže a zpočátku ještě volila opatrnější slova.

Ale hned po několika záznamech je už kritičtější: *„Peča odjel s Foustkovými do Alp. Uvažuji sama doma nad tím podivným faktem, jak se stále více uchyluji od potřeby očekávat něco od Peči a lpět na věcech společných s ním. Dívám se s údivem, ale skoro bez lítosti na to, jak mu ani nenapadá udělat mi radost, mít radost z mojí radosti, on který ví, jak ráda cestuji [...]. Neuzavírám z toho nic jiného, než že si přál jet sám a že si to přál z důvodů jen svých osobních, tedy mně nepřátelských. [...] Patrně ho tedy velice svírám a tísním. Tak velice, že je šťasten, může-li uniknout sám s přáteli. Kdo mne bude mít ještě rád, abych se cítila sebou jista?“*³⁷³ Už tohoto zápisu jasně vystupuje jedna ze základních Jarmilinych výtek: cítí se manželem odstrkována a opomíjena. Chybí jí jeho pozornost. Toho se dotýká mnoho dalších záznamů obou pisatelčiných deníků z třicátých let: *„Ale pak jsem si vzpomněla zcela náhle, nad nějakou maličkostí, jak docela mu chybí snaha potěšit, rozradostnit mne. Jak se celých posledních deset let neprošel se mnou městem, aby viděl, co se mi líbí, a co hlavního, jak mně nikdy nepřinesl sebemenší kytičku, ledaže mu ji někdo daroval, strčil do ruky a on se jí musel někde zbavit, anebo že mne chtěl botanicky poučit a že jeho samotného na tom něco zajímalo.“*³⁷⁴ Tato slova pochází z 11. září 1933 a po nich následuje jeden z prvních deníkových projevů vzdoru: *„A myslím, že mne tím nedostatkem přivedl tak daleko, že bych vděčně přivítala lichotivé pozornosti od jiných mužů, což mne dříve vždy zahanbovalo; cítila jsem v tom velice, ba až příliš přísně! Dnes bych to považovala za sladkou náplast na poraněné svědomí, třebaže srdce při tom vyjde s prázdnou.“*³⁷⁵

³⁷² Tamtéž, s. 219.

³⁷³ Tamtéž, s. 220.

³⁷⁴ Tamtéž, s. 232.

³⁷⁵ Tamtéž, s. 233.

V denících Jarmila mimo jiné nastiňuje svou ideální představu milostného vztahu a přibližuje své potřeby, svůj postoj a přístup k němu: „*Jsem cele stvořena pro intimní, citový život a potřebuji, abych se v něm cítila sebevědomá, správná, potřebná, chráněná tím, že ten druhý mne vidí jako v křišťálové skle, že mne potřebuje vidět se všemi mými pohnutkami a usilováním, křehkostí srdce a toužením po něžnosti.*“³⁷⁶ Toho Josef Čapek zřejmě schopen nebyl.

S přibývajícimi roky komunikace mezi manželi stále víc vážla. Jarmila píše, jak ji Josef vytěšňoval ze svého života a nechtěl s ní probírat témata, která souvisela s jeho uměleckým působením: „*Seděla jsem s ním skoro půl hodiny, chtěla jsem, aby mi vyprávěl, protože přišel ze schůzky u Karla. Nic prý neví. Ani já ne, pila bych všemi póry četbu nebo diskusi. A tak jsem si šla zase číst, on zpět ke Karlovi.*“³⁷⁷

Už jsme se zmínili, že Josef neholdoval společenským aktivitám. V denících se Jarmila trápí nad tím, že se veřejných událostí neúčastní společně a že ji manžel při nich záměrně opomíná: „*Dnes je Peča pozván vedle ke Karlovi ke schůzce s mladými literáty, Halasem a snad i jinými. Palivcovi to aranžují a Helenka tam bude. Zaznamenávám to jenom. [...] Ale charakteristické je mé postavení v mém domově: takové věci pro mne nejsou. Ani paničce, která nikdy nic nečte, by se neukazovalo tímto způsobem, že tam nepatří. [...] Nechtějí mne mezi sebou!!! Jen zticha, buď přívětivá a nedávej nic znát!*“³⁷⁸ Jarmila cítila, že ji Josef nepovažuje za sobě rovnou a že s ní v intelektuálních námětech rozhovorů tak trochu přestal počítat: „*Za čtrnáct let svého manželství byla jsem s Pečou snad třikrát v divadle a sotva tolikrát v koncertě a vždy seděl vedle mne upjatý, netrpělivý člověk, který měl hotový úsudek, ale ne pro někoho tak nekompetentního jako jeho žena;...*“³⁷⁹ Cítila se ukřivděna manželovým nezájmem o její intelektuální rozvoj.

Vedle Josefovy nepozornosti a opomínání se jako další problémový bod vztahu jeví Josefovi sourozenci. Josef s nimi řešil svou manželskou krizi víc než s vlastní ženou a sestra i bratr se mu snažili pomáhat tím, že se Jarmile pokoušeli domlouvati. Velmi trpkou příchuť má Jarmilin vztah k Heleně, se kterou se nikdy nesblížila. V deníku reaguje na jednu konkrétní epizodu: „*Byla tu Helenka, u mne návštěvou. Měla co říci kvůli Pečovi, kterého prý trápím se zahradou. Hladká a příjemná jako úhoř, ač jistě v té rodinné radě (u Karla), kde ten úkol na sebe vzala, se mluvilo trochu drsněji. [...] Jsem jí moc přímočará (jistě že*

³⁷⁶ Tamtéž, s. 224.

³⁷⁷ Tamtéž, s. 222.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 228.

³⁷⁹ Tamtéž, s. 231.

nesnesitelně) a radí mi ženskou chytrou, kterou ženy odjakživa musí vůči mužům užívat.“³⁸⁰ S Karlem měla přeci jen o něco lepší vztah. Zřejmě nesoudil svou švagrovou tak příkře jako sestra Helena, i když byl jinak bezvýhradně na Josefově straně: „*Pak jsem byla u Karla a to mi docela spravilo chuť; byl milý a slušný; když došlo na věc samu, byl nespravedlivě rozhořčen a prohlásil to za nelidské, že nehledám svou radost a své uspokojení v Pečově radosti; a pak byl zas nakloněn vyslechnout mě a debatovat se mnou. Byla v tom účast a neobmyslnost,...*“³⁸¹ Kritickou poznámku na adresu sourozenců nejspíš plánovala zařadit i od *Vzpomínek*, jak napovídá jeden z přípravných náčrtků: „*Když tři sourozenci byli pospolu, zajímali se vždy jen o sebe nebo o jiné z hlediska vlastního pohodlí.*“³⁸²

Nejpalčivěji Jarmila nesla skutečnost, že se v manželském svazku nemůže o nikoho opřít. Na vztahové problémy si neměla komu postěžovat, její matka se v tom ohledu stavěla na stranu Josefa a shledávala svou dceru nedobrou manželkou.³⁸³ Výrazným motivem prostupující oba deníky je proto pocit osamění v nechápavém prostředí: „*Jsem stranou, jsem sama. Je třeba učinit si z toho sílu. Nemají mne zapotřebí a to jsem já se kdysi domnívala, že patřím do jejich ovzduší, že mne cítí jako něco blízkého a naprosto s nimi jednotného; tehdy jsem si skromně myslívala, že si to ještě musím zasloužit.*“³⁸⁴ Během let zjistila, že se může svěřovat pouze sama sobě, a nejspíš právě proto jí byly její citové deníky tak významnou oporou.

Již dříve jsme se také zmínili o jiné opoře a styčném bodu, který Jarmilu naplňoval v době manželských problémů – její plánovaná kniha. Poprvé ji nastiňuje v deníku v zápisu z 27. června 1932: „*...ale jediný pocit blaha mám, když na chvíli, na malou, slavnostní chvíli odskočím ke svým vlastním záměrům, když mohu přemýšlet, nalézt přetrženou nit své práce,...*“³⁸⁵ V dalších letech tuto myšlenku rozvádí, je konkrétnější. Mluví o knize, která ji teprve definitivně osvobodí a očistí od toho palčivého zklamání.³⁸⁶ Sama přiznává, že je chystaná kniha jakousi kompenzací nepovedeného vztahu a že vrátí jejímu životu smysl: „*Cítím, že až s tím skončuji, jako bych napsala svou obhajobu, ač to tak nemyslím,...*“³⁸⁷ V podobném duchu se nese i jiný zápis: „*Moje kniha není ještě napsána, ale je tak silně*

³⁸⁰ Tamtéž, s. 225.

³⁸¹ Tamtéž, s. 226.

³⁸² Tamtéž, s. 302.

³⁸³ Tamtéž, s. 242.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 229.

³⁸⁵ Tamtéž, s. 222.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 225.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 225.

prožita, že mi dává jakousi satisfakci. Všim, čím jsem byla, jsem byla vždy opravdově, až do té bolesti a neuskutečněného vztahu k Pečovi... ³⁸⁸

Nápady pro knihu se však jen těžko začaly přetvářet ve skutečný výsledek. Naznačuje to už v zápisu z 19. srpna 1934: „*Práce na knize mne rozčiluje a váhám před ní stále, ale cítím, že vykonám-li ji dobře, budu skutečně vykoupena a dostanu se k sobě samé. [...] Mám naději, že začnu první díl a že nalézám dobrou cestu výrazu; stále se mi hrnou k tomu myšlenky a jsem smutná, nemohu-li je vyjádřit.*“ ³⁸⁹ Optimistická chuť do práce a výhled výsledné knihy, která přinese vytoužené zadostiučinění, se ale během let začíná ztrácet. Jarmila se potýkala s nedostatkem sebevědomí a každý další pokus začít skutečně psát nejspíš ztroskotal: „*Letos jsem se snažila omezit právě na to, co v té knize potřebuji, je to stále moje jediná a největší útěcha, totiž utišení životní, i když si s tou myšlenkou vlastně jen tak hraju a málo, maličko pracuji. Protože to nedovedu.*“ ³⁹⁰ Dodejme ještě, že z chystaného textu se nedochovala žádná část. Nejsou o ní známy přesnější informace. O její možné existenci podávají svědectví právě jen Jarmiliny deníky z třicátých let.

Zastavme se ještě nad dvěma úryvky z deníků, které vypovídají o pisatelčině schopnosti samostatného uvažování a naznačují, že si Jarmila byla vědoma společenských stereotypů v soužití mužů a žen a dokázala je trefně posoudit (s velkou dávkou cynismu). První je ze zápisu z 21. dubna 1934: „*Myslím, že je spokojen, jak jsem rozumná, jak bez nároků, jak si mne vychoval. Opravdu se nemůže říci, že by mne zhýčkával, a to je hlavní. Prostá pohlavnost prostě lidské samičky snad potřebuje pána, i snad ji okouzljuje pevnost a brutalita vládce.*“ ³⁹¹ V podobném duchu se nese o čtyři roky starší věta z 3. dubna 1938: „*Přesvědčivě uchvátit muže, k tomu je třeba jen prostředků ne opravdovosti, protože on si nepředstavuje vedle sebe člověka, ale všeobecné příjemné ženství, na které musí hledět s trochou pohrdání.*“ ³⁹² Oba dokládají Jarmilin nekonvenční pohled na vztah mezi mužem a ženou obecně a nic na tom nemění fakt, že k takovým závěrům došla nejspíš až po dlouhém nepovedeném manželství.

Zatím jsme popsali manželskou krizi Josefa a Jarmily tak, jak ji bezprostředně reflektovala autorka ve třicátých letech. Obraz jejich soužití se však velmi proměnil v autobiografických textech napsaných Jarmilou Čapkovou s odstupem více jak dvaceti let.

³⁸⁸ Tamtéž, s. 233.

³⁸⁹ Tamtéž, s. 237.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 246.

³⁹¹ Tamtéž, s. 235-236.

³⁹² Tamtéž, s. 253.

Ve *Vzpomínkách* a zejména pak v přípravných poznámkách k nim celý problém přehodnotila a došla k jiným závěrům. Zatímco v denících hledá vinu u svého manžela, pozdější texty přesvědčují čtenáře o jejím chybném přístupu, který posléze vyústil v krizi. „*Příliš jsem se opírala o jeho sílu [...] a vždy jsem zůstala nedospělá, ne dost zodpovědná (krom slušné svědomitosti všedního života)*“,³⁹³ zapsala si Jarmila. Vytýkala si hlavně nedostatečnou snahu podílet se na finančním zabezpečení rodiny tak, aby měl umělec Josef Čapek více času na svou tvůrčí práci a mohl být spokojenější: „*Trpěla jsem někdy jeho uzavřeností, ale nikdy ne nevlídností nebo nedostatkem lásky. Pravda je, že jsem považovala jeho povolání u novin za poměrně výhodnou obživu, protože mu ponechávala volný den, a že jsem se necítila schopna, ač jsem o tom mnohokrát uvažovala, zmírnit jeho životní břemeno tím, že bych se sama zaměstnala.*“³⁹⁴ Podobné ladění má i další poznámka: „*Ano, cítím se vinna, že jsem zapomněla na předsevzetí nezatěžovat ho výdělečně, vinna i tím, že jsem se domnívala, že ho nezatěžuji, když dobře hospodařím s malým příjmem, když se skromně oblékám, když nemám ctižádosti, které jdou na rozpočet. Cítím se vinna, že jsem nebyla poslušnější...*“³⁹⁵

V poznámkách k pamětem se však vyskytuje také ojedinělý zápis, který na celou situaci nahlíží v opačném duchu a blíží se Jarmilinu postoji v denících. Autorka v něm doslova píše: „*Pro útěchu: Jsou-li maličkosti, které dříve, než si to uvědomíme, rozhodují o nejhlubších vztazích, slova rozhodnutí, i malého zdánlivého dosahu, která odchýlí dráhy dvou lidí, [...] – pak bylo takovou maličkostí i odmítnutí, abych se směla vysvětlit, vyplakat – protože já jsem se i v tom o něho opírala, když jsem si chtěla samu sebe ujasnit, být milována i tak – a on viděl nebezpečí, mizogyn, a použil autority; kdyby byl projevil pochopení, kdyby mne byl hýčkal novou, větší láskou a pomohl mi hledat cestu k oprostění – snad jeho představa byla přirozenější a zdravější -, ale byla bych potřebovala, aby mi věřil a pomohl mně dále – asi to nebylo možné. A mně zůstalo – připouštím, i ze sebelásky – škrábnutí a první vzpoura: najdu se i bez tebe, ale ne v poslušnosti, pod tvým,*“³⁹⁶ zde poznámka končí v půli věty a zůstává otevřena, její smysl je však zřejmý – i Josef nese část viny za zpackané manželství.

V pozdějších textech je autorka k sobě mnohem kritičtější než v denících. Několikrát přiznává nedostatečné sebevědomí a přílišnou bázeň před Josefem i Karlem Čapkem, kteří patří mezi přední umělce své doby. Zpočátku Josef svou ženu v tvůrčích činnostech

³⁹³ Tamtéž, s. 294.

³⁹⁴ Tamtéž, s. 294.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 273.

³⁹⁶ Tamtéž, s. 314.

podporoval, ale vyjma několika překladů z francouzské literatury³⁹⁷ se sama k ničemu, co by mohla posoudit odborná i laická veřejnost neodhodlala. V náčrtcích píše: „*chtěli, abych se pokusila psát malou výtvarnou rubriku do některého týdeníku nebo měsíčníku. Nedovedla jsem si představit, co bych psala, ostych mi bránil, a strach, že bych prozradila svou hloupost. Předpokládala jsem, že bych byla pod kontrolou, že bych si musila nechat našeptávat – to se mi přičilo, ale nebyla bych se také, s trochou skromnosti a pokory, mnoho naučila?*“³⁹⁸

V některých pasážích je k sobě ještě přísnější: „*Byla jsem skutečně domácí člověk, bez nadání, bez pronikavosti, kromě schopnosti vlastního snění, které mne přibližovalo k umění.*“³⁹⁹ Když se pak ohlíží nazpět a hledá příčiny své ostýchavosti a nedůvěry v sebe sama, dochází k závěru, že největší podíl na tom nese výchova a prostředí, ve kterém vyrostla. „*Uvázla jsem v síti slabosti, předsudků, nedůvěry k sobě a konečně výsledku té výchovy k domácímu životu!*“⁴⁰⁰ Vzájemný poměr svých a Josefových duševních a intelektuálních schopností potom shrnuje do odevzdaného konstatování: „*Moje měšťanská duše capala podle svých sil za ním jakoby vedle něho.*“⁴⁰¹ Přes pochybnosti, které o svých tvůrčích schopnostech chovala, už jen z četby jejích ego-dokumentů je zřejmé, že literární nadání měla a její umělecké ambice byly oprávněné.

Olga Scheinpflugová uzavřela s Karlem Čapkem sňatek v naprosto odlišné situaci. V té době se už oba nemuseli trápit existenčními otázkami budoucího soužití, oba patřili mezi přední umělce svých oborů, oba byli finančně nezávislí a zajištěni. Manželství samotné trvalo pouhé tři roky a z Olžiných vzpomínek je patrné, že se jednalo o nejšťastnější období jejího života. Manželství mělo nespíš velmi klidný průběh bez sebemenších sporů. Jeho tragický konec předčasnou smrtí Karla Čapka byl pro Olgu citovou ranou, která ji trápila po celý zbytek života.

Olga se v obou svých delších vzpomínkových textech snaží navodit obraz naprostého souladu mezi manželi, kteří pochopili, že období, které právě prožívají, je odměnou za dlouhá léta citového strádání: „*Žertovali o minulých bolestech, jako by všechno to vleklé a zoufalé, co spolu prožili, byla z hlediska happyendu jen malá a nepatrná nehoda.*“⁴⁰² Šťastné období se snažila si pokud možno co nejvíce vychutnávat: „*A přece přišla chvíle, kdy se mi zdál život*

³⁹⁷ Tamtéž, s. 196-197.

³⁹⁸ Tamtéž, s. 273.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 295.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 273.

⁴⁰¹ Tamtéž, s. 273.

⁴⁰² SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969, s. 267.

větší a silnější než všechny cizí předlohy, zmítala mnou vlna tak silného štěstí, že jsem se i jednou odhodlala opustit divadlo, aspoň na čas, abych vychutnala, jak dovede být strhující všední den ve dvou. Byl tu můj muž, naše společné dohadování, v čem spočívá nejvyšší hodnota života. Chtěli jsme cestovat, vidět svět čtyřma očima a užít společné střech nad hlavou.⁴⁰³

Při čtení *Českého románu* je na první pohled zarážející, jak často se Olga vyjadřuje k proměně Karla Čapka po svatbě. „Zmocňovalo se jí dojetí, když viděla, jaké silné a přímo dětsky čisté štěstí mu přineslo toto manželství a s jakou milou okázalostí si v něm libuje. [...] Manželství bylo pro něho nejen štěstím, ale i poznáním, kterého potřeboval jako básník. Vychutnával si každou drobnost života ve dvou. [...] Snad žádný z jeho světových úspěchů mu nedal tolik sebevědomí jako prostá skutečnost, že se oženil.“⁴⁰⁴ Na jiném místě ve stejné knize pak píše, že měla „všechna přední místa v jeho životě. Přímou s hrdostí přijal ochranné povinnosti manžela k vlastní ženě.“⁴⁰⁵ V jejím podání je Karel „vyléčeným“ starým mládencem, který přišel k rozumu. Tyto úryvky opět dokazují, jak často autorka vkládala své představy a pocity do myslí postavě Karla Čapka v *Českém románu*.

Neodpustí si však ani mírně jízlivé poznámky jako je tato: „Staromládenectví na něm zanechalo své otisky; největší starosti mu dělaly malé technické obtíže, odjakživa se pral o pořádek na světě, ale nedovedl si představit uspořádání domácích maličností.“⁴⁰⁶ V několika málo případech zmíní Olga manželovu nepraktičnost, například když píše o jeho přístupu k oblékání, které musela po sňatku vzít do svých rukou.⁴⁰⁷

Kromě těchto maličností je však předkládaný obraz manželství ryzím milostným vztahem, mezi manželi panuje naprosté souznění. Jeho nejintimnější stránky se pak dotýká v jediné poznámce ze všech autobiografických textů: „Za krátký čas opouštěl i svou ložnici, aby usínal vedle ní, ruku v ruce, jako by šli někam ve snu.“⁴⁰⁸

Pozastavit se musíme ještě nad jednou zvláštností: jak je možné, že se Karlovo misogynství slučovalo s Olžinou nezávislostí a sympatiemi k emancipaci a ženské otázce? Své otevřené liberální názory dokládá Olga i v pamětech: „Bylo o čem psát, postavení ženy se muselo dále probíjovat, snažila jsem se tomu pomáhat ve svých románech.“⁴⁰⁹

⁴⁰³ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 218.

⁴⁰⁴ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. Praha, 1969 s. 276.

⁴⁰⁵ Tamtéž, s. 276.

⁴⁰⁶ Tamtéž, s. 268.

⁴⁰⁷ Tamtéž, s. 281.

⁴⁰⁸ Tamtéž, s. 286.

⁴⁰⁹ SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. Praha, 1994, s. 155.

Feministickými tendencemi v prózách Olgy Scheinpflugové se doposud nikdo nezabýval a není to ani náplní této práce. V tuto chvíli se budeme muset smířit s konstatováním, že autorka byla ženské otázce příznivě nakloněna. Jak je možné, že evidentní názorový nesoulad nenarušil pokojný průběh jejich manželství? Jak důležitá byla v tomto případě úcta, kterou si vzájemně oba partneři vyjadřovali? A jakou roli v celé věci hrál bezmezný obdiv Olgy Scheinpflugové k dílu Karla Čapka? Bylo to ovlivněno pozdějším sňatkem ve středním věku a tím, že měli oba manželé část dospělého života za sebou a nemuseli řešit standardní otázky mladých párů? Nebo ke konfliktům v této otázce docházelo, jen o nich nemáme zprávu? Možné vysvětlení naznačuje Helena Koželuhová, když podotýká, že sňatek Karla s Olgou byl spíše hrou na manželství, které nemuselo řešit skutečné manželské problémy.⁴¹⁰

Manželství, která jsme s přihlédnutím ke svědectví zkoumaných pramenů osobní povahy nastínili, se od sebe odlišují délkou trvání, průběhem i povahou. Časový odstup mezi uzavřením sňatků činí šestnáct let. Zatímco Jarmila s Josefem do něj vstoupili po devítileté známosti, která jim však zřejmě nedala možnost opravdu se poznat, vztah Olgy s Karlem měl v době svatby čtrnáctiletou historii, během které se oba milenci intimně sblížili, pak se od sebe odloučili, ale udržovali přátelský poměr, který je spojil a na pozdější manželství vybavil cennými zkušenostmi ze vzájemného poznání.

Obě ženy své slavné muže obdivovaly, ale zatímco Olga začala žít s Karlem v době, kdy již ukojila své umělecké ambice a manžela „*vysloveně hýčkala*,“⁴¹¹ Jarmila žádný ze svých plánů a snů neuskutečnila, a přestože byla zejména v prvních letech oddanou manželkou, očekávala od života ještě trochu víc. Ve třicátých letech si začala uvědomovat, že s ní Josef nejedná jako s intelektuálně rovnocenným partnerem a oba se vzájemně odcizili.

Oba bratři byli svým způsobem misogyni a potřebovali být obdivováni svými partnerkami. Karel věděl, co Olga dokázala jako umělkyně, a choval k ní zřejmě i proto větší úctou než Josef k Jarmile. Díky tomu mezi nimi v jejich krátkém manželském soužití panovala nebývalá harmonie. Naproti tomu Jarmila moc chtěla proniknout do „čapkovského“ světa, ale nikdy se jí to plně nepodařilo, Josef tomu navíc nejspíš nepřál.

Porovnání deníků a vzpomínek Jarmily Čapkové ukázalo relativitu objektivnosti memoárové literatury. Zatímco události popisované bezprostředně nejsou zatíženy přílišnou opatrností a jejich naléhavost je neskrývaná, vzpomínky sepsané s časovým odstupem autorka

⁴¹⁰ KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. Praha, 1995, s. 137-148.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 145.

korigovala a manželským neshodám výrazně obrousila hrany. Jarmilino psaní je konkrétním důkazem obecné domněnky o autocenzuře, ke které se autoři memoárové literatury uchylují.

3.5. „Zdalo se mi skoro, že se mi všechno vymklo z rukou.“⁴¹²

Rodičovství

Společenské jevy, které provázely industrializaci, způsobily, že se v konstruktivní feminity přenesl důraz na mateřství.⁴¹³ Na přelomu 19. a 20. století se postupně začal projevovat sociální stereotyp, jenž ženě primárně přiřazoval roli matky na základě biologické determinace. Žena měla především všestranně pečovat o dítě, o jeho duševní i tělesné zdraví. Z péče o dítě se stalo celodenní zaměstnání. Postupně se tato skutečnost začala chápat jako samozřejmý výraz mateřské lásky, každodenní starost o dítě nebyla považována za práci. Přesto bylo mateřství společností oslavováno.⁴¹⁴ Role muže jako otce se měnila tím, že ho čím dál častěji práce a starost o hmotné zajištění rodiny odváděly mimo domov. Otec byl stále svrchovanou autoritou v rodině, ale vzhledem k časté nepřítomnosti slábla jeho pozice bezprostředního vzoru.⁴¹⁵

Na následujících stranách poukážeme na to, jak obě ženy přistupovaly k rodičovství a mateřství a zdali a jakým způsobem tuto otázku reflektovaly ve svých vzpomínkách a denících.

Jarmila o své dceři píše jak ve vzpomínkách, tak v denících velmi zřídka. Ve všech jejích vzpomínkových textech najdeme všehovšudy deset zmínek. Pouze ve třech případech se jedná o delší odstavce, ale v nich není Jarmila příliš sdílná.

Narození dcery Alenky komentuje několika lakonickými výroky v pracovních poznámkách ke vzpomínkám: „*Museli jsme se začít starat o nové bydlení; v květnu jsme čekali narození dítěte,*“⁴¹⁶ a jinde: „*Všechno se však sběhlo dříve, než jsem čekali. Alenka se narodila 30. dubna.*“⁴¹⁷

V jedné významnější pasáži přibližuje první léta svého mateřství. Jde o období v letech 1923 až 1925, kdy mladí rodiče čekali na dokončení stavby nového domu. Jarmila

⁴¹² ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 282.

⁴¹³ LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009, s. 127.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 128-129.

⁴¹⁵ BADINTEROVÁ, Elisabeth. *XY: O mužské identitě*. Praha a Litomyšl, 2005, s. 87-95.

⁴¹⁶ ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998, s. 278.

⁴¹⁷ Tamtéž, s. 281.

přiznává, že ji rodičovské povinnosti zaskočily a vyčerpávaly: „*Naše provizorní bydlení se protáhlo na dvě léta. Nepamatuji se nyní již na to, jak a kdy se oba bratři setkávali, moje pozornost byla trvale odváděna dítětem a rozptylována drobnými starostmi kolem něho – zdálo se mi skoro, že se mi všechno vymklo z rukou.*“⁴¹⁸

Nejčastěji se zmínky o dceři vyskytují v denících. V těchto případech je však jejich význam poznamenán celkovým tónem deníku, Jarmila si stěžuje na Josefa jako na otce. První náznak stížnosti je již patrný ze zápisu z 2. srpna 1934: „*Prakticky větší starostí je pro mne výchova Alenky. [...] Snahou Pečovou je dát jí více dětství, než v ní samotné se ozývá, on je pro ni tvoří, sám ze sebe je snad znovu prožívaje; ona jen souhlasí.*“⁴¹⁹ Jarmila se snažila najít manželovy chyby i tam, kde by je možná někdo jiný nehledal.

Výrazně kritický je zápis z 30. května 1937: „*Alenka byla konfirmována. [...] Peča se neúčastnil. Maloval celé dva dny, nenašel ani čas, ani myšlenku volnou, aby se přesvědčil, čím to Aleně může stát; žije jen pro svou nesmrtelnost, kdežto my chceme žít pro krásný vezdejší život!!*“⁴²⁰ Touto výtkou Jarmila naznačuje, že kromě své ženy se Josef Čapek dostatečně nevěnoval ani dceři.

Všechny další poznámky k Alence, jsou buď jen nepřímými narážkami, nebo náhodnými zmínkami, které mnoho o Aleně Čapkové nevypovídají. V několika případech nezmiňuje ani její jméno a mluví o ní jen jako o dítěti.⁴²¹

Zmiňme se ještě o jedné konkrétní poznámce, která se vztahuje k rodičovství. V ní Jarmila zdůraznila, jakou roli hrálo vlastenectví v Josefově pojetí výchovy. Když se těsně před druhou světovou válkou začalo mluvit o emigraci jako o východisku z hrozícího nebezpečí, Josef tuto možnost odmítal. Jako jeden z důvodů Jarmila v náčrtcích ke svým pamětem uvádí: „*Přál si zcela rozhodně, aby jeho dítě zůstalo a bylo vychováno ve vlasti, a svrchovaně se bál osudu expatriace.*“⁴²²

Jarmila toho neřekne mnoho o sobě jako o matce, nedozvídáme se téměř nic ani o její dceři. Ve všech jejích textech stojí dcera Alena vždy stranou pozornosti. Víc prostoru se dostává kromě Josefa Čapka také Karlu Čapkovi, Heleně Čapkové-Koželuhové, ale třeba i T. G. Masarykovi a dalším. Tato skutečnost je přinejmenším zvláštní.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 282.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 237.

⁴²⁰ Tamtéž, s. 247.

⁴²¹ Tamtéž, s. 228.

⁴²² Tamtéž, s. 305.

Olga Scheinpflugová žádné děti s Karlem Čapkem neměla. Po potratu v roce 1921 zřejmě děti mít nemohla a mateřství jí zůstalo navždy zapovězeno. Ačkoliv o této události nikde nepíše, je velmi pravděpodobné, že ji těžce zasáhla a způsobila citové trauma, které ji tížilo po celý život. Je však zarážející, že svůj postoj k mateřství nevyjadřuje v žádném ze svých memoárových textů ani na jediném místě. Nikde si nemůžeme přečíst, zdali děti mít opravdu nemohla, nebo je nechtěla, anebo jestli po nich toužila. Toto téma je v knihách Olgy Scheinpflugové naprosté tabu, o dětech nepadne v jejích textech žádná zmínka.

Jarmila Čapková se ve svých vzpomínkách a denících od svého mateřství v podstatě distancovala, Olga Scheinpflugová svůj postoj k dětem vůbec nevysvětlila. Absence reflexe rodičovství a mateřství má v tomto případě sama o sobě vypovídací hodnotu.

4. Závěr

Na předchozích stranách jsme se seznámili s osudy dvou pozoruhodných žen první poloviny 20. století. Spojuje je skutečnost, že byly manželkami slavných umělců, bratrů Josefa a Karla Čapkových. Vedle této spojitosti se ale nabízí také srovnání dvou generací žen: Jarmiliny, která se narodila do posledního desetiletí devatenáctého století, a Olžiny, jejíž vrstevnice byly první generací žen ve století dvacátém. Mohlo by se zdát, že těch třináct let, které uběhly mezi jejich narozením, je z hlediska dějinného vývoje příliš krátká a zanedbatelná doba. Ale životní dráhy Jarmily a Olgy nasvědčují něčemu jinému.

V první části práce jsme se zaměřili na ego-dokumenty obou žen, pokusili jsme se je ve stručnosti charakterizovat, zjistit proč byly sepsány, za jakých okolností vznikaly. Nastínili jsme také jejich strukturu, hledali důvody pro témata, kterých si obě pisatelky všímaly. Vedle toho jsme krátce shrnuli možnosti při jejich badatelském využití.

Všechny memoárové texty Olgy Scheinpflugové mají jeden základní společný rys – pokus o interpretaci života, světa a názorů Karla Čapka. V *Českém románu* a v drobných vzpomínkách se autorka zejména snaží vykreslit charakter a myšlenkovou podstatu svého muže. V pamětech *Byla jsem na světě* je tato tendence slabší, nicméně ani zde se tomu neubrání. Tyto její interpretace jsou zatíženy přílišnou snahou o docílení předem stanoveného obrazu Karla Čapka, který jen těžko odpovídá pravdě. Po předčasné smrti svého manžela se Olga zavázala šířit jeho dílo a bojovat za jeho odkaz, mezi plody jejích snah zabírají přední místo právě vzpomínkové texty. Její literární styl se vyznačuje velkou dávkou patosu a přílišnou teatrálností. Největším problémem *Českého románu* je upozadění některých skutečností na úkor požadovaného výsledného dojmu. V dalších memoárech je tento trend již méně patrný, ale i u nich se projevuje autorčin velký smysl pro autocenzuru. Výsledkem jsou pak texty, které sice odpovídají představám Olgy Scheinpflugové, ale jako prameny pro literární historii neposkytují příliš cenné informace. V gender history je jejich využití možné, pokud si badatel uvědomuje výše zmíněné nedostatky.

Oproti mnohokrát zveřejněným autobiografickým textům Olgy Scheinpflugové stály ego-dokumenty Jarmily Čapkové většinou stranou zájmu čtenářů. Vysvětlení jejich přehlížení může být několik. Předně *Vzpomínky* Jarmily Čapkové nejsou dokončené, jejich vyprávění není ucelené, jako je tomu v případě memoárů Olgy Scheinpflugové, a jejich čtení vyžaduje

větší míru pozornosti, neboť Jarmila psala složitým jazykem. Text je složen z dlouhých, mnohdy až nepřehledných souvětí. Zadruhé, a to je možná ještě důležitější, Jarmiliny deníky z třicátých let jsou v porovnání s oslavnými texty Olgy velmi otevřené a svět bratrů Čapků je jejich prostřednictvím kritizován. Deníky mohly způsobit jistou demytizaci čapkovské otázky. Pravdou je, že sama autorka své ostré názory v pozdějším memoárovém díle značně korigovala. Ale díky tomu se její deníková a memoárová pozůstalost jeví jako ideální pramen pro výzkum ego-dokumentů jako takových, její texty potvrzují relativnost výpovědní hodnoty paměti obecně. Zatímco v denících se soustředí na sebe a na právě prožívanou manželskou krizi, *Vzpomínky* mají podobně jako Olžiny memoáry v centru pozornosti slavného manžela. Jarmila jde ale v porovnání s Olgou víc do hloubky, snaží se Josefa vystihnout jako umělce a velkou část paměti věnuje popisu kulturního a intelektuálního zrání svého muže, sleduje vlivy a podněty, které určovaly Josefovou osobnost a několikrát se pokouší i o interpretaci a hodnocení jeho díla. Díky závažnému tématu jsou deníky Jarmily Čapkové vhodným pramenem pro badatele zkoumajících kategorií gender zejména v oblasti rodinných vztahů.

Druhá část práce využila badatelského přístupu z hlediska životních cyklů a zaměřila se na jednotlivá životní období obou žen a na to, jak je obě reflektovaly v pramenech osobní povahy. Postupně jsme nastínili dětství a výchovu, období dospívání a námluv, sňatek, manželství a rodičovství.

Dětství a dospívání Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové se během výzkumu začaly jevit jako klíčová období, která měla velmi výrazný vliv na pozdější směřování obou žen. Jarmila byla od útlého věku vedena k rodinnému životu, její matka patřila ke generaci, jež stále ještě chápala jako základní poslání ženy manželství a mateřství. Mladá intelektuálka Jarmila toužila studovat a měla umělecké ambice. Studium jí však nebylo dopřáno v takové míře, jak si představovala. Přes evidentní nesouhlas se proti matčiným představám a požadavkům nijak nezbouřila a dospívala jako spořádaná dívka století předcházejícího, čekajíc na nabídku k sňatku.

Rodiče Olgy Scheinpflugové byli méně konzervativní a mladá dívka mohla svou budoucnost o to víc přímo ovlivnit. Matka zemřela, když byla Olga ještě malá, a když se otec podruhé oženil, nebyla konzervativní nevlastní matka dostatečnou autoritou, aby Olgu „zlomila“ a napravila. Olga si usmyslela stát se herečkou a po menších sporech s rodiči nakonec dosáhla vysněného studia herectví.

Jejich předmanželské milostné životy se také zásadně liší. Jarmila se s Josefem Čapkem seznámila nejprve v dopisech a teprve pak došlo na osobní setkání. Jejich vztah po

celou dobu svého trvání až do sňatku zřejmě nezměnil svůj charakter, který se vyznačoval společnými procházkami Prahou jednou nebo dvakrát týdně a bohatou korespondencí. Jarmilina matka v Josefovi neviděla ženicha, pro kterého vychovávala svou dceru a dlouho se zdráhala povolit svatbu. K ní došlo až po dlouhé devítileté známosti.

Olžin předmanželský život měl jinou povahu. Po několika předchozích známostech se ve svých osmnácti letech seznámila s téměř třicetiletým Karlem Čapkem, intimně se s ním sblížila, nejspíš otěhotněla a vzápětí těhotenství uměle přerušila. Vztah s Karlem ochladl, stali se z nich přátelé. V následujících letech měli oba poměry s jinými partnery, k sobě se vrátili po čtrnáctileté odluce milostného vztahu. Sňatek roku 1935 uzavřela třiatřicetiletá herečka s pětáctyřicetiletým spisovatelem.

A konečně rozdíly jsou patrné i v průběhu obou manželství. Obě byla bez pochyby uzavřena z lásky. Zatímco Jarmilin sňatek byl skromný, ale nijak nevybočoval z dobových standardů, Olga měla velmi malou, tajnou svatbu. Jarmila se po počátečním okouzlení po několika letech začala cítit nespokojená, vytýkala Josefovi nepozornost, přehlížení, nedostatečnou citovou péči a cítila, že partner pohrdá jejím intelektem. Manželé se navzájem odcizili, protože Josef nehledal v Jarmile víc, než jen vzornou manželku, která plní své povinnosti.

Manželství Olgy s Karlem bylo velmi krátké a podle Olžiných vzpomínek také velmi idylické. Karel byl podobně jako Josef svým způsobem misogyn, ale vztah s Olgou během předešlých let nabyl takové podoby, že v manželském soužití nejspíš nedošlo k velkým názorovým sporům v rodinných otázkách. Olga byla nezávislá žena, velmi temperamentní a živelná a Karel k ní nepřistupoval nadřazeně, jejich manželství bylo rovnocennou dohodou.

Přinejmenším zvláštní je pak skutečnost, jak málo mluví obě ženy o otázce rodičovství. U Olgy je to pochopitelné, ze zdravotních důvodů děti mít nemohla. Přesto je zarážející, že se v žádném jejím autobiografickém textu nevyskytuje jediná zmínka o dětech. Ale ani Jarmila své dceři Alence nevěnuje v žádném ego-dokumentárním textu příliš mnoho prostoru. Jen v několika málo případech uvede bližší informaci vztahující se k dceři, ale vždy je to jen drobnost bez většího významu. Nikdy se například nepokusí svou dceru více charakterizovat.

Jak můžeme tyto dílčí závěry shrnout? Z osudů Jarmily a Olgy se zdá, jako kdyby generace obou žen rámovaly určité období zlomu společenského vývoje. Na přelomu 19. a 20. století se událo několik důležitých posunů v ženské otázce. Vznikly nové možnosti v oblasti

ženského vzdělání – založeno bylo dívčí gymnázium Minerva,⁴²³ ženy se poté dostaly i na univerzitu.⁴²⁴ Některé ženské spolky se začaly soustřeďovat na nové požadavky. Mnoho z nich se místo na vlastenectví zaměřilo na prosazování participace žen na veřejném rozhodování.⁴²⁵ Roku 1912 byla zvolena první poslankyní do zemského sněmu Božena Viková-Kunětická.⁴²⁶ Období zhruba mezi lety 1890 až 1910 výrazně ovlivnily feministické názory profesora T. G. Masaryka.⁴²⁷ Vzniklo několik nových ženských periodik, která informovala o dění v ženském hnutí na mezinárodní scéně (Ženská revue, Ženské listy,...).⁴²⁸ Všechny tyto posuny napomohly společenské přeměně. Generace dívek, které se narodily okolo roku 1900, už mohla brát některé vydobyté pozice jako samozřejmost.

Vztáhneme-li zmíněný posun na Jarmilu Čapkovou a Olgu Scheinpflugovou, pak je zřejmé, že prvně jmenovaná se narodila v době, kdy společenské změny probíhaly a ona je zaznamenávala. Její život se ale odvíjel podle představ dob předchozích, nové přístupy ještě nestihly společností prorůst a stále ještě nebyly akceptovány širší veřejností. Dívka musela být velmi silnou osobností, aby překonala dosud panující předsudky. Jarmila již měla možnosti, které v předcházejících letech „emancipistky“ vybojovaly, ale neměla dostatečné sebevědomí, aby se novými ideály řídila.

Olga se narodila na začátku nového století, kdy společnost už přece jen některé nové požadavky ženského hnutí přijala, což se projevilo mimo jiné v liberálnějším přístupu dívčiny rodičů k výchově. Její nezávislé a svobodné myšlení mohlo vyrůst právě díky společenskému uvolnění. Dospívala v letech, kdy byly možnosti pro dívky a ženy mnohem větší. O dvacet let dříve by některé aspekty jejího života vzbudily více rozruchu.

I Jarmila Čapková nakonec zřejmě přijala myšlenky ženského hnutí za své, ale nejspíš se tak stalo až ve třicátých letech, kdy ji soužila manželská krize.

Zdá se, že těch třináct let mezi narozením Jarmily Čapkové a Olgy Scheinpflugové mohlo znamenat velký rozdíl v možnostech ženy. Bylo to období přerodu, ve kterém se hodně společenských předsudků začalo zmírňovat. S ohledem na výše zmíněné však musíme

⁴²³ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005.

⁴²⁴ Tamtéž.

⁴²⁵ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. Hradec Králové, 2007.

⁴²⁶ Tamtéž.

⁴²⁷ PLAMÍNKOVÁ, Františka F. *Masaryk a ženy: Sborník k 80. narozeninám prvního presidenta republiky Československé T. G. Masaryka, díl I*. Praha, 1930.

⁴²⁸ LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999.

také připomenout, že důležitou roli v případě obou žen hrála i jejich rozdílná povaha. Jarmila se bála postavit konvencím, Olga byla odvážnější a chovala se více podle svých vlastních plánů.

5. Resumé

This diploma thesis dealt with ego-documents of the Čapek brothers' life partners Jarmila Čapková and Olga Scheinpflugová. At first we made a brief characteristics and analysis of each particular autobiographical text by each of the authors. Then we used these ego-documents as sources for gender history and for the history of the life cycles.

All memoir texts by Olga Scheinpflugová have one common feature – the attempt to interpret Karel Čapek's life, world and opinions. These interpretations are laden with too much effort for achieving a predetermined picture of Karel Čapek that is only remotely true. It results in texts which are capable with Olga Scheinpflugová's images, they do not provide valuable information as sources for literary history, though.

Compared to Olga Scheinpflugová's memories, which have been published many times, Jarmila Čapková's ego-documents are not so popular among readers. As one of the major reasons for this we may consider the fact that Jarmila's dairies from the thirties are very open, unlike Olga's exalting texts, and the Čapek brothers' world is criticised via them.

From Jarmila and Olga's fortunes it seems as if the generations of both women surrounded a particular period of a turn of the social development. Some important shifts happened in the women's matter at the turn of the 19th and 20th century. The generation of girls born about 1900 could already take for granted some positions gained by feminists.

Jarmila was born in a period when social changes were in progress and she noticed them. Her life did not go in accordance with the images valid in former times. New approaches still had not been accepted by general public. An adolescent girl had to be a very strong personality to overcome persisting prejudice. Jarmila had already had possibilities conquered by the feminists in previous years, but she was not confident enough to follow new ideals.

Olga was born at the beginning of new century when society had already accepted some of the requirements claimed by the women's movement. That was reflected, beside other things, in more liberal approach of girl's parents towards the upbringing. Her independent and free thinking could grow just because of the social release. She was maturing in years when possibilities for girls and women were much greater. Twenty years earlier some aspects of her life would elicit more stir.

6. Použité prameny a literatura

Prameny:

ČAPKOVÁ, Helena. *Moji milí bratři*. Praha, 1962.

ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998. ISBN 80-7215-046-4.

DOSTÁL, Jaroslav – OPELÍK, Jiří – SLAVÍK (edd.), Jaroslav. *Dvojí osud: Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha, 1980.

HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971.

KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. 3. vydání. Praha, 1995. ISBN 80-901841-0-3.

LANGER, František. *Byli a bylo*. 3. vydání. Praha, 1992. ISBN 80-04-25702-X.

SCHEINPFLUG, Karel. *Můj švagr Karel Čapek*. Praha, 2007. ISBN 80-86078-79-3.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. 2. vydání. Praha, 1994. ISBN 80-204-0421-X.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. 5. vydání. Praha, 1969.

SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. vydání. Praha, 2008. ISBN 80-249-1086-4.

Literatura

BADINTEROVÁ, Elisabeth. *XY: O mužské identitě*. Praha a Litomyšl, 2005. ISBN 80-7185-727-0.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN 80-7277-241-4.

BRADBROOKOVÁ, Bohuslava. *Karel Čapek: Hledání pravdy, poctivosti a pokory*. Praha, 2006. ISBN 80-200-1385-7.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc, 2001. ISBN 80-244-0248-3.

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha, 1978.

BURIÁNEK, František. *Karel Čapek*. Praha, 1988.

- BURIÁNEK, František. Karel Čapek mezi ženami. In BURIÁNEK, František. *Inspirace domova*. Hradec Králové, 1988. s. 62-99.
- BURIÁNEK, František. Láska?. In BURIÁNEK, František. *Čapkovské variace*. Praha, 1984. s. 61-69.
- CIESLAR, Jiří. Jak se doprovází poutník: Nad vzpomínkami Jarmily Čapkové. In CIESLAR, Jiří. *Hlas deníku*. Praha, 2002. s. 222-227. ISBN 80-7215-184-3.
- ČERNÝ, František. Olga Scheinpflugová. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Živý jako nikdo z nás*. 2. vydání. Praha, 2008. s. 249-265. ISBN 80-249-1086-4.
- ČERNÝ, Václav. „Český román“ českým případem. In ČERNÝ, Václav. *Tvorba a osobnost I*. Praha, 1992. s. 769-777. ISBN 80-207-0411-6.
- DOSTÁL, Jaroslav. Jarmila Čapková (24. 1. 1889 – 30. 12. 1962). In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998. s. 351-385. ISBN 80-7215-046-4.
- FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena. *Rod v memoárech: Případ Hradec Králové*. Červený Kostelec, 2009. ISBN 80-87378-11-3.
- van GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů*. Praha, 1996. ISBN 80-7106-178-6.
- HALÍK, Miroslav. Vydavatelovy poznámky. In HALÍK, Miroslav (ed.), *Karel Čapek: Listy Olze, korespondence z let 1920 – 1938*. Praha, 1971. s. 385-389.
- KÁBRT, Jan. *Krakonošova zahrada bratří Čapků: Léta pobytu Dr. Antonína Čapka a jeho rodiny v Úpici (1890 – 1907)*. Hradec Králové, 1985.
- KLÍMA, Ivan. *Velký věk chce mít též velké mordy: Život a dílo Karla Čapka*. Praha, 2001. ISBN 80-200-0936-1.
- KOSATÍK, Pavel – KOLÁŘ, Michal. *Jan Masaryk: Pravdivý příběh*. Praha, 2009. ISBN 80-204-2045-9.
- KRČMA, František. Co bylo dál. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Byla jsem na světě*. 2. vydání. Praha, 1994. s. 323-348. ISBN 80-204-0421-X.
- KRČMA, František. Osudy jedné knížky. In SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. *Český román*. 5. vydání. Praha, 1969. s. 485-491.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má...: Ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. ISBN 80-7254-956-6.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5.

- LENDEROVÁ, Milena. Úvodem. In LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (edd.). *Osobní deník a korespondence: Snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?: Sborníček příspěvků z 3. adventního kulatého stolu, který se konal na půdě Katedry historických věd FHS Univerzity Pardubice dne 11. prosince 2003*. Pardubice, 2004.
- LENDEROVÁ, Milena – KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (edd.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha, 2009. ISBN 80-7106-988-1.
- LENDEROVÁ, Milena – MACKOVÁ, Marie – BEZECNÝ, Zdeněk – JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století, 2. díl: Život všední i sváteční*. Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství?: Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha a Litomyšl, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- MALEVIČ, Oleg. *Bratři Čapkové*. Praha, 1999. ISBN 80-237-3436-9.
- MED, Jaroslav. Pomnichovské dny Karla Čapka. In MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938 – 1939)*. Praha, 2010. s. 190-315. ISBN 80-200-1823-6.
- MERHAUT, Luboš (red.). *Lexikon české literatury: Osobnosti, díla, instituce, díl 4. S-Ž, sv. 1 S-T*. Praha, 2008. ISBN 80-200-1670-6.
- MOCNÁ, Dagmar – PETERKA, Josef a kol. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha a Litomyšl, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- MRÁZ, Bohumír. *Josef Čapek*. Praha, 1987.
- MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918 – 1939*. Hradec Králové, 2007. ISBN 80-86829-31-9.
- OPELÍK, Jiří (ed.). *Dopisy ze zásuvky: Karel Čapek Věře Hrušové*. 3. vydání. Praha, 2000. ISBN 80-86207-15-3.
- OPELÍK, Jiří. Dvojí historie. In DOSTÁL, Jaroslav – OPELÍK, Jiří – SLAVÍK (edd.), Jaroslav. *Dvojí osud: Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha, 1980. s. 299-307.
- OPELÍK, Jiří. *Josef Čapek*. Praha, 1980.
- OPELÍK, Jiří. Vzpomínky Jarmily Čapkové. In ČAPKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky*. Praha, 1998. s. 387-401. ISBN 80-7215-046-4.
- PACHMANOVÁ, Martina. *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha, 2004. ISBN 80-7203-613-0.
- PLAMÍNKOVÁ, Františka F. *Masaryk a ženy: Sborník k 80. narozeninám prvního presidenta republiky Československé T. G. Masaryka, díl I. 2. vydání*. Praha, 1930.

- PYNSSENT, Robert B. Tolerance a mýtus o Karlu Čapkovi. In PYNSSENT, Robert B. *Ďáblové, ženy a národ: Výbor z úvah o české literatuře*. Praha, 2008. s. 373-395. ISBN 80-246-1363-5.
- SAK, Robert. *Salon dvou století: Anna Lauermannová-Mikschová a její hosté*. Praha a Litomyšl, 2003. ISBN 80-7185-525-1.
- SCOTT, Joan Wallah. Rod: užitečná kategorie historické analýzy. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Lubica (edd.). *Histórie žien: Aspekty písania a čítania*. Bratislava, 2006. s. 40-71. ISBN 80-85549-65-4.
- SLAVÍK, Jaroslav – OPELÍK, Jiří. *Josef Čapek*. Praha, 1996. ISBN 80-85639-92-0.
- SLOMEK, Jaromír. Helena Koželuhová (1907 – 1967). In KOŽELUHOVÁ, Helena. *Čapci očima rodiny*. 3. vydání. Praha, 1995. s. 160-162. ISBN 80-901841-0-3.
- ŠULCOVÁ, Marie. *Brána věčnosti*. Praha, 1997. ISBN 80-7023-245-5.
- ŠULCOVÁ, Marie. *Čapci*. Praha, 1985.
- ŠULCOVÁ, Marie. *Ladění pro dvě struny*. Praha, 1990. ISBN 80-7023-051-7.
- ŠULCOVÁ, Marie. *Poločas nadějí*. Praha, 1993. ISBN 80-7023-165-3.
- ŠULCOVÁ, Marie. *Prodloužený čas Josefa Čapka*. Praha a Litomyšl, 2000. ISBN 80-7185-332-1.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848 – 1918*. Praha, 1982.
- VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno, 1984.
- VÁLEK, Vlastimil. *Memoárová literatura 20. století*. Brno, 2000. ISBN 80-7204-148-7.
- VÁLEK, Vlastimil. Očima těch druhých: Obraz Karla Čapka v českých memoárech. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Kniha o Čapkovi: Kolektivní monografie*. Praha, 1988. s. 360-386.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – MARTÍNEK, Jiří a kol. (edd.). *Cesty k samostatnosti: Portréty žen v éře modernizace*. Praha, 2010. ISBN 80-7286-164-4.
- ZELINSKÝ, Miroslav. Stopami života. In VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Kniha o Čapkovi: Kolektivní monografie*. Praha, 1988. s. 11-31.

Internetové zdroje

- VÁLEK, Vlastimil. Zamyšlení nad vztahem mezi memoáry a historickou prózou: Způsob zobrazení reality v memoárech. Vědecká knihovna v Olomouci, 1. září 2008 [cit. 2011-0415].
URL: <http://www.vkol.cz/cs/aktivity/konference-a-odborna-setkani/10--rocnik-odborne->

[konference/clanek/zamysleni-nad-vztahem-mezi-memoary-a-historickou-prozou--zpusob-zobrazeni-reality-v-memoarech-/.](#)

7. Přílohy

příloha č. 1: Dopis Josefa Čapka Zdeňce Pospíšilové z 5. ledna 1918

Vážená paní, pí Zdeňka Pospíšilová,
Královské Vinohrady, Purkyňovo náměstí 4

Milostivá paní,

obracím se k Vám s prosbou, ve které, vím dobře, nemohu ku své podpoře uvést sebe žádných výhod; vždy jsem rád doufal, že mi bude jednou možno předstoupiti před Vás volněji, s vědomím uspokojenějším, než mohu dnes, v době nejtěžší, kdy válka i pro mne znamenala tvrdou zkoušku zklamání a odkladu mnoha životních nadějí, úkolů a povinností.

Co jsem mohl dříve nésti snáze, stává se již trápením mnohdy nad lidskou sílu a sebezapření. Po oddané trpělivosti dnes již skoro osm let trvajících, po tak dlouhém, nejvroucnějším a nejtišším doufání, po osmileté víře a náklonnosti, nyní, v dobách nejkrušnějších, kdy se člověk cítí dvojnásob osamoceným a bezradným vůči zlu z vnějška, je začasto příliš těžko vzpomínati v odloučení, v dálce a jakoby v tmách. Jestli se mi nyní stýskává, stýská se palčivěji než kdysi, hořko je stýskati si v odloučenosti, bolestno vzpomínat v zapření a se srdcem sevřeným. Často mi je, že toho už nemohu nésti.

Prosím Vás, milostivá paní, bude-li si Vám moje prosba zdáti neskromnou a nežádoucí, abyste v tomto ráčila přijmouti omluvu pro mne: je to tato čistě lidská bolest, jež po tolikaleté oddanosti a vroucí víře stane se příliš krvavou. Prosím Vás, abyste mi dovolila přístup k Vám! Abych stále nebyl cizím člověkem! Po tak dlouhé vespolečné víře, čekání a důvěřivé trpělivosti ve vyplnění a spravedlivost života není-li ulice pro ty, kteří stále ještě a tím více doufají, někdy skoro vyhnanstvím a všechno sebezapření, vzpomínání a stesk o samotě skoro nemocí, jež umožňuje a činí život někdy nekonečně tvrdým?

Jistě, válka maří mladým lidem z dneška mnoho nadějí a volnosti, odepřela jim mnoho štěstí, jehož dříve bylo možno dosáhnouti snadněji, s radostnou lehkostí; tuto, milostivá paní, věřím ve Vaši shovívavost a lidskou účast, když jsem se odvážil obrátiti se k Vám.

S ujištěním nejhlubší oddanosti

Josef Čapek

zdroj: DOSTÁL, Jaroslav – OPELÍK, Jiří – SLAVÍK (edd.), Jaroslav. *Dvojí osud: Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha, 1980, s. 247-248.

příloha č. 2: Dopis Josefa Čapka Zdeňce Pospíšilové z 27. srpna 1918

Vážená paní, pí Zdeňka Pospíšilová
Královské Vinohrady, Purkyňovo náměstí 4

Milostivá paní,

prosím Vás snažně, abyste mi dovolila návštěvu u Vás. Je mi třeba s Vámi promluvit a vyslovit se o sobě; je třeba, abyste mne seznala neboť nechci, nemohu již zůstat člověkem Vám cizím. Příliš dlouho bylo mým nejrůznějšími přáními a nyní jest mým úmyslem nejpevnějším dosáhnouti svého štěstí i své nejhlubší povinnosti v Jarmile. Zde přísluší Vám právo v mém životě a budu Vás prostiti, abyste nad tím soudila s veškerou přísností a laskavostí matky.

Račtě mi laskavě oznámiti den, kdy nejdříve bude Vám možno mne přijmouti.

S ujištěním nejhlubší úcty

Josef Čapek
Praha III, Říční ul. II

zdroj: DOSTÁL, Jaroslav – OPELÍK, Jiří – SLAVÍK (edd.), Jaroslav. *Dvojí osud: Dopisy Josefa Čapka, které v letech 1910 – 1918 posílal své budoucí ženě Jarmile Pospíšilové*. Praha, 1980, s. 260.